

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МОРСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПРИЧОРНОМОРСЬКІ ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Науковий журнал

Випуск 3

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

Науковий журнал «Причорноморські філологічні студії» засновано у 2023 році Одеським національним морським університетом.

Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: Серія КВ № 25411-15351Р, видане Міністерством юстиції України 11.01.2023 р.

*Рекомендовано до друку Вченою Радою
Одеського національного морського університету
(протокол № 1 від 30 серпня 2023 року)*

Офіційний сайт видання: journals.onmu.in.ua/index.php/philology

Головний редактор – **Сікорська Вікторія Юріївна**, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри довузівської підготовки Одеського національного морського університету.

Редакційна колегія:

Богатько Валентина Василівна, кандидат філологічних наук, доцент, заступник декана з виховної та соціальної роботи факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Україна; **Громко Тетяна Василівна**, доктор філологічних наук, доцент, Україна; **Джиджора Євген Володимирович**, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української літератури та компаративістики, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна; **Дружинець Марія Львівна**, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та мовної підготовки іноземців, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна; **Мельник Світлана Михайлівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри інформаційної діяльності та медіакомунікацій, Національний університет «Одеська політехніка», Україна; **Назаревич Леся Тарасівна**, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української та іноземних мов, Тернопільський національний технічний університет, Україна; **Назаренко Оксана Миколаївна**, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Одеська юридична академія», Україна; **Романченко Алла Петрівна**, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та мовної підготовки іноземців, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна; **Стекольщикова Валентина Андріївна**, кандидат наук із соціальних комунікацій, завідувачка кафедри журналістики та філології, Приватний заклад вищої освіти «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика», Україна; **Царьова Ірина Валеріївна**, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри українознавства та іноземних мов, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна; **Конрад Казимеж Шамрик**, доктор наук, професор кафедри лексикології та прагмалінгвології кафедри польської мови та компаративістики Білостоцького університету, Білосток, Польща.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ЗМІСТ

Валентина Богатько, Інна Завальнюк, Віта Сахацька ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ І ПРИЙОМИ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	5
Марія Бойченко СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НЕВЕРБАЛЬНИХ ОЗНАК ХАРИЗМАТИЧНОЇ ОСОБИСТОСТІ ПУБЛІЧНОГО МОВЦЯ.....	14
Тетяна Євтушина ДЕСТРУКТУРОВАНІ СИНТАКСИЧНІ ОДИНИЦІ В УКРАЇНСЬКІЙ ЧОЛОВІЧІЙ ІНТИМНІЙ ПОЕЗІЇ ХХІ СТОЛІТТЯ.....	22
Олена Занько, Оксана Назаренко ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ.....	28
Катерина Ковалишин ПОЕТИКА ВІЗУАЛЬНОСТІ В ТВОРІ «ЛІСОВА ПІСНЯ» ЛЕСІ УКРАЇНКИ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ.....	34
Тетяна Коляда-Березовська, Ганна Ятвецька «...ПОШУКИ НЕЗРИМОЇ НІМОЇ СУТІ В СУТІНКАХ ПОНЯТЬ»: МОДЕЛЮВАННЯ СМИСЛОВОГО ПРОСТОРУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ (НА ПРИКЛАДІ ПОЕЗІЇ ЛІНИ КОСТЕНКО).....	40
Ірина Куліш ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА ТЕРМІНОСИСТЕМА У НАУКОВИХ ПРАЦЯХ Р. ЗОРІВЧАК.....	46
Тетяна Регешук ЕТНОСПЕЦИФІКА ГРЕЦЬКОЇ МИСЛИВСЬКОЇ КАЗКИ.....	53
Вікторія Сікорська, Людмила Дідур, Вікторія Ногай УДОСКОНАЛЕННЯ ПИСЬМОВОЇ ТА УСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ДЕРЖАВНОЮ МОВОЮ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ» ЗА ДОПОМОГОЮ ВИКОРИСТАННЯ РОБОЧИХ ЗОШИТІВ.....	59
Вікторія Сікорська, Іван Ненов, Вікторія Ногай ІНТЕРВ'Ю-ПОРТРЕТ ЯК МОВНИЙ ДІАЛОГІЧНИЙ ЖАНР В УКРАЇНСЬКОМУ КОМУНІКАТИВНОМУ МЕДІАПРОСТОРІ.....	67
Вікторія Сікорська, Вікторія Ногай, Людмила Дідур МОВНА ПОЛІТИКА: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА СЬОГОДЕННЯ.....	73
Марія Якубовська, Тетяна Шевченко СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАГОЛОВКІВ-ПАРАДОКСІВ В ЕСЕЇСТИЧНОМУ ТЕКСТІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЗБІРОК С. ПРОЦЮКА).....	80

CONTENTS

<i>Valentyna Bohatko, Inna Zavalniuk, Vita Sakhatska</i> TRADITIONAL AND INNOVATIVE METHODS AND TECHNIQUES OF FORMING THE LEXICAL COMPETENCE OF STUDENTS AT THE LESSONS OF LEARNING THE UKRAINIAN LANGUAGE.....	5
<i>Mariia Boichenko</i> SYSTEMATIZATION OF NON-VERBAL TRAITS OF A PUBLIC SPEAKER'S CHARISMATIC PERSONALITY.....	14
<i>Tatiana Yevtushyna</i> DESTRUCTURED SYNTACTIC UNITS IN UKRAINIAN MEN'S INTIMATE POETRY OF THE 21ST CENTURY.....	22
<i>Olena Zanko, Oksana Nazarenko</i> FORMATION OF THE UKRAINIAN LITERARY LANGUAGE.....	28
<i>Kateryna Kovalyshyn</i> THE VISUAL POETICS IN THE "FOREST SONG" BY LESYA UKRAINKA: TRANSLATION ASPECT.....	34
<i>Tetiana Koliada-Berezovska, Hanna Yatvetska</i> "...THE SEARCH OF THE INVISIBLE DUMB ESSENCES UNDERSTAND AT CONCEPTS TWILIGHT": MODELLING OF THE LITERARY TEXT SEMANTIC SPACE (ON THE EXAMPLE OF LINA KOSTENKO'S POETRY).....	40
<i>Iryna Kulish</i> TRANSLATION STUDIES TERMINOLOGY SYSTEM THROUGH R. ZORIVCHAK'S SCIENTIFIC WORKS.....	46
<i>Tetiana Reheshuk</i> ETHNOSPECIFICS OF THE GREEK HUNTING FOLKTALE.....	53
<i>Viktoriya Sikorska, Lyudmila Didur, Victoriia Nogai</i> IMPROVING WRITTEN AND ORAL PROFESSIONAL COMMUNICATION IN THE STATUS LANGUAGE DURING PRACTICAL CLASSES OF EDUCATIONAL COMPONENT "UKRAINIAN LANGUAGE FOR PROFESSIONAL DIRECTION" USING WORKBOOKS.....	59
<i>Victoriya Sikorska, Ivan Nenov, Victoriya Nogai</i> INTERVIEW-PORTRAIT AS A DIALOGIC GENRE IN THE UKRAINIAN COMMUNICATIVE MEDIA SPACE.....	67
<i>Viktoriya Sikorska, Victoriia Nogai, Lyudmila Didur</i> LANGUAGE POLICY: GLOBAL EXPERIENCE AND MODERN UKRAINIAN PRACTICE.....	73
<i>Mariia Yakubovska, Tetiana Shevchenko</i> FUNCTIONING FEATURES OF HEADINGS-PARADOXES IN AN ESSAY TEXT (BASED ON MATERIALS FROM THE COLLECTION OF ESSAYS BY S. PROTSIUK).....	80

УДК 373.5.091:811.161.2
DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2023.3.1>

ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ І ПРИЙОМИ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Валентина Богатко

кандидат філологічних наук, доцент,
заступник декана факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
вул. Острозького, 32, Вінниця, Україна
orcid.org/0000-0002-3634-9488
e-mail: bogatkovv@i.ua

Інна Завальнюк

доктор філологічних наук, професор,
декан факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
вул. Острозького, 32, Вінниця, Україна
orcid.org/0000-0002-3993-9555
e-mail: zavalniukinna@gmail.com

Віта Сахацька

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри української мови
факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
вул. Острозького, 32, Вінниця, Україна
orcid.org/0000-0001-9254-5478
e-mail: viktorii.ilchuk@vspu.edu.ua

Анотація. У статті розглянуто методика (традиційну та інноваційну) формування лексичної компетентності учнів закладу загальної середньої освіти та запропоновано шляхи її розв'язання.

Проаналізовано світові тенденції модернізації загальної середньої освіти, які характеризуються тим, що пріоритетного значення набуває формування в учнів здатності користуватися знаннями, застосовувати їх у різноманітних життєвих ситуаціях. Посилення діяльносного компонента змісту освіти актуалізує необхідність формувати у школярів ключові і предметні компетентності, необхідні для їхньої життєдіяльності.

З'ясовано, що на сьогодні перед закладами загальної середньої освіти постає завдання формування особистості, яка орієнтується у сучасних реаліях мовленнєвої та соціокультурної динаміки, професіонала своєї справи, здатного реалізувати себе у сучасному європейському просторі.

У результаті аналізу лінгвістичної та лінгводидактичної літератури зроблено висновок, що лексична компетентність – це здатність особистості швидко і якісно на рівні програми оперувати не словами, а семантичними полями, зі складу яких учень добирає потрібне слово, словосполучення, аби з точністю висловити власну думку у процесі спілкування.

Зауважено, що реалізація методичної системи формування лексичної компетентності школярів оптимально можлива не лише в межах традиційних уроків української мови у зв'язку з вивченням граматики і правопису, але насамперед на інноваційних уроках. Звернено увагу на те, що лише в поєднанні традиційних методів і прийомів навчання з інноваційними, які здатні забезпечити якісне засвоєння матеріалу, навчити правильно вживати слова в різних ситуаціях спілкування, полягає ефективність вивчення лексикології.

Формування лексичної компетентності в школі не втрачає актуальності й потребує глибшого дослідження з урахуванням досягнень сучасної теорії і практики мовної освіти. Спостереження за шкільною практикою навчання української мови показали, що багатьом учням інколи важко висло-

вити своє ставлення до предмета розмови, у висловлюваннях і творчих роботах значної частини учнів невеликий лексичний запас, мовлення одноманітне.

З'ясовано, що сучасний урок вивчення лексикології не можна уявити без інформаційно-комунікаційних технологій, особливо в умовах дистанційного навчання, які передбачають використання комп'ютера або іншого гаджета, за наявності комп'ютерних підручників, електронних довідників, словників, енциклопедій.

Ключові слова: мовна особистість, мовленнєва компетентність, лексична компетентність, методи формування лексичної компетентності учнів, прийоми навчання, дистанційне навчання, інформаційно-комунікаційні технології, традиційні уроки, інноваційні уроки, система вправ.

TRADITIONAL AND INNOVATIVE METHODS AND TECHNIQUES OF FORMING THE LEXICAL COMPETENCE OF STUDENTS AT THE LESSONS OF LEARNING THE UKRAINIAN LANGUAGE

Valentyna Bohatko

Candidate of Philology, Associate Professor,
Deputy Dean of Faculty of Philology and Journalism named after Mykhailo Stelmakh
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
Ostrozshskoho str., 32, Vinnytsia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3634-9488
e-mail: bogatkovv@i.ua

Inna Zavalniuk

Doctor of Philology, Professor,
Dean of Faculty of Philology and Journalism named after Mykhailo Stelmakh
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
Ostrozshskoho str., 32, Vinnytsia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3993-9555
e-mail: zavalniukinna@gmail.com

Vita Sakhatska

Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Teacher at the Department of the Ukrainian Language
of Faculty of Philology and Journalism named after Mykhailo Stelmakh
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
Ostrozskogo str., 32, Vinnytsia, Ukraine
orcid.org/0000-0001-9254-5478
e-mail: viktoriia.ilchuk@vspu.edu.ua

Abstract. The article examines the methodology (traditional and innovative) of forming the lexical competence of students of a general secondary education institution and suggests ways to solve it.

The global trends in the modernization of general secondary education are analyzed, which are characterized by the fact that the formation of students' ability to use knowledge and apply it in various life situations acquires priority importance. Strengthening the activity component of the content of education actualizes the need to form schoolchildren's key and subject competencies necessary for their life activities.

It has been found that today the general secondary education institutions face the task of forming a personality who is oriented in the modern realities of speech and socio-cultural dynamics, a professional in his field, able to realize himself in the modern European space.

As a result of the analysis of linguistic and linguistic didactic literature, it was concluded that lexical competence is the ability of an individual to quickly and efficiently, at the level of the program, operate not with words, but with semantic fields, from which the student selects the right word, word combination, in order to accurately express his own opinion in the process of communication.

It was noted that the implementation of the methodical system of forming the lexical competence of schoolchildren is optimally possible not only within the framework of traditional lessons of the Ukrainian language, in connection with the study of grammar and spelling, but above all – in innovative lessons. Attention is drawn to the fact that the effectiveness of studying lexicology lies only in the combination of traditional

teaching methods and techniques with innovative ones that are able to ensure high-quality assimilation of the material, teach the correct use of words in various communication situations.

The formation of lexical competence at school does not lose its relevance and requires deeper research taking into account the achievements of modern theory and practice of language education. Observations of the school practice of teaching the Ukrainian language showed that many students sometimes find it difficult to express their attitude to the subject of conversation, in the statements and creative works of a large part of the students, there is a small vocabulary, and the speech is monotonous.

It has been found that a modern lexicology lesson cannot be imagined without information and communication technologies, especially in the conditions of distance learning, which involve the use of a computer or other gadget in the presence of electronic textbooks, reference books, dictionaries, encyclopedias.

Key words: *language personality, speech competence, lexical competence, methods of forming students' lexical competence, teaching methods, distance learning, information and communication technologies, traditional lessons, innovative lessons, system of exercises.*

Постановка проблеми. Мета державної освітньої політики полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати й навчатися впродовж життя. Світові тенденції модернізації загальної середньої освіти характеризуються тим, що пріоритетного значення набуває формування в учнів здатності користуватися знаннями, застосовувати їх у різноманітних життєвих ситуаціях. Посилення діяльнісного компонента змісту освіти актуалізує необхідність формувати у школярів ключові і предметні компетентності, необхідні для їхньої життєдіяльності [9, с. 35].

На сьогодні перед закладами загальної середньої освіти постає завдання формування особистості, яка орієнтується у сучасних реаліях мовленнєвої та соціокультурної динаміки, професіонала своєї справи, здатного реалізувати себе у сучасному європейському просторі [3, с. 41].

Вивчення лексикології в шкільному курсі української мови розкрито в працях вітчизняних учених М. Вашуленка, О. Горошкіної, С. Карамана, О. Караман, В. Новосолової, М. Пентилюк, О. Семенов та ін. Рівень мовно-мовленнєвих досягнень учнів дає підстави стверджувати, що питання формування лексичної компетентності в школі не втрачає актуальності й потребує глибшого дослідження з урахуванням досягнень сучасної теорії і практики мовної освіти.

Предмет та об'єкт дослідження. *Предметом* нашого дослідження є сучасні методи та прийоми формування лексичної компетентності школярів на уроках традиційної моделі та засобами інтерактивних технологій.

Мовленнєвий напрям компетентнісного підходу до формування мовної особистості передбачає вироблення вмій і навичок у всіх видах мовленнєвої діяльності, розвиток культури мовлення, мовленнєвої творчості. Методи цього напрямку пов'язані зі сприйманням, розумінням стратегій, інтенцій мовця та продукуванням висловлювання, а отже, стимулюють активну мовленнєву діяльність учнів, розвиток внутрішньої потреби дотримуватися змістової і мовної правильності мовлення (мовленнєві слухо-вимовні й акцентно-інтонаційні навички, мовленнєві лексичні навички, мовленнєві граматичні, стилістичні навички), формують здатність до самоконтролю результатів мовленнєвої діяльності тощо [8, с. 27].

Об'єкт дослідження – методи і прийоми формування лексичної підготовки школярів у закладі загальної середньої освіти.

Мета і завдання статті. *Мета* публікації – з'ясувати етапи формування лексичної компетентності, схарактеризувати закономірності, принципи, методи і прийоми формування лексичної компетентності учнів на уроках вивчення української мови.

Завдання вивчення української мови в закладі загальної середньої освіти полягають у вихованні в учнів почуття національної свідомості, що значною мірою сприятиме підвищенню мотивації вивчення української мови; формуванню свідомої мовної особистості, яка б відзначалася розвиненим мовленням, а отже, мисленням, інтелектом, емоційно-естетичним сприйняттям мови, мовним чуттям, мовним етикетом; збагаченню словникового запасу учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зараз у лінгвометодиці переосмислюють цілі, зміст, технології й результати

українськомовної освіти крізь призму загальних і предметних компетентностей. Для активного функціонування мовної особистості, її лексичного потенціалу особливого значення набуває лексична компетентність.

У Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти лексична компетентність (компетенція) – це знання і здатність використовувати словниковий запас, вона складається з лексичних (стійкі вирази, однослівні форми) та граматичних (займенники, частки, сполучники, прийменники) елементів. Про важливість лексичної компетентності для мовної особистості свідчить така настанова: «обсяг, діапазон і контроль лексичного запасу є основними ознаками оволодіння мовою, а отже, є такими і для оцінювання учнівського рівня володіння мовою, і для планування процесів вивчення та викладання мови» [6, с. 108–112, 149].

З огляду на сучасні освітні тенденції в шкільному курсі вивчення української мови більшою мірою звернено увагу на лексичну компетентність учнів. За В. Новосоловою, лексична компетентність як невід’ємний складник мовної компетентності полягає в усвідомленому й умотивованому оволодінні лексичними засобами мови й умінні користуватися ними. Лексична компетентність передбачає не лише наявність багатого словникового запасу, а й уміння використовувати наявні в активі лексичні елементи в процесі мовлення для вираження своєї позиції і ставлення до сказаного, здатність варіювати лек-

сичними засобами залежно від сфери і ситуації, у яких відбувається комунікативний процес [12, с. 19].

Одним із завдань, що постають перед учнями у процесі вивчення мови, є оволодіння лексичною компетенцією, яка разом з іншими компетенціями формує комунікативну компетентність як «комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, уміння орієнтуватися у ситуації спілкування, ініціативність спілкування» [2, с. 16].

Формування лексичної компетентності школярів у процесі навчання української мови проходить через складний процес створення умов для цілеспрямованого збагачення словникового запасу, удосконалення пізнавально-мовленнєвого досвіду учнів. Опанування учнями лексичних норм сучасної української мови, творення, функціонування слів; вироблення навичок ідентифікації лексичних одиниць у навчальному тексті, розвитку лексичних умінь, здатностей швидко й оригінально добирати вербальні асоціації для мовленнєвого спілкування; стимулювання емоційно-ціннісного ставлення до української мови й мовлення на основі розвинутого чуття слова – характерні диференційні ознаки лексичної компетентності учнів.

У формуванні лексичної компетентності учнів важливо врахувати певні закономірності [8, с. 27–28] (див. рис. 1).

Лексична компетентність – це актуальні прояви мовленнєвої компетенції у мовленнєвій творчій діяльності, суспільному житті.

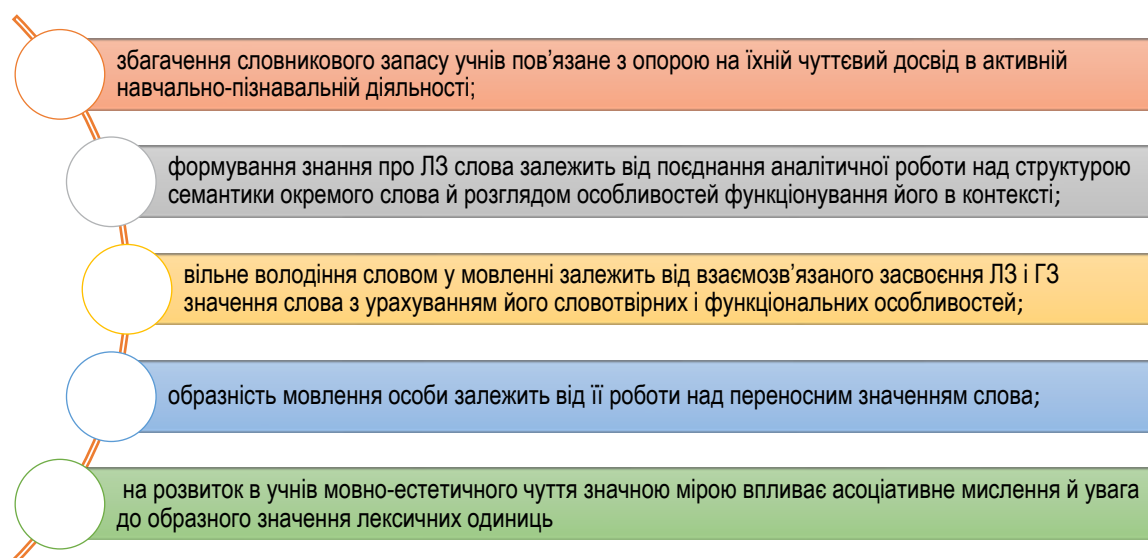

Рис. 1. Закономірності формування лексичної компетентності

Продуктивне формування лексичної компетентності залежить від вибору ефективних методів навчання. Сучасний урок лексикології доречно організувати так, щоб була можливість поєднати традиційні та інноваційні підходи до вивчення лексики. Під час традиційного вивчення лексикології на уроці української мови у сучасній методиці є кілька способів і прийомів пояснення значення слів. Їхнє використання ґрунтується на принципах наступності й перспективності – залежить від віку і загального рівня розвитку дітей, характеру пояснюваного слова. Для пояснення семантики незрозумілих слів учителі найчастіше вдаються до таких способів, як:

- демонстрація предмета чи малюнка;
- використання контексту;
- найпростіший словотворчий аналіз;
- тлумачення слів (коротке пояснення, використання словника тощо) [11, с. 403].

Кожен спосіб може бути здійснений одним із кількох різних прийомів залежно від конкретного випадку.

Пояснення значення слова шляхом використання контексту здійснюється за допомогою різних прийомів: а) самостійного пояснення значення слова учнями; б) конкретизації значення слова, поясненого учнями на основі контексту не зовсім точно [11, с. 403].

На традиційному уроці, працюючи над розширенням словникового запасу школярів, можемо виокремити напрями роботи [13; 14] (див. рис. 2).

На сьогодні в закладі середньої освіти на уроках вивчення української мови особливу увагу приділяють практичній спрямованості навчання лексики, удосконаленню комунікативних умінь і навичок школярів на основі засвоєння визначених лексикографічних понять, насамперед під час самостійної активної мовленнєвої діяльності.

Рис. 2. Напрями роботи на уроці

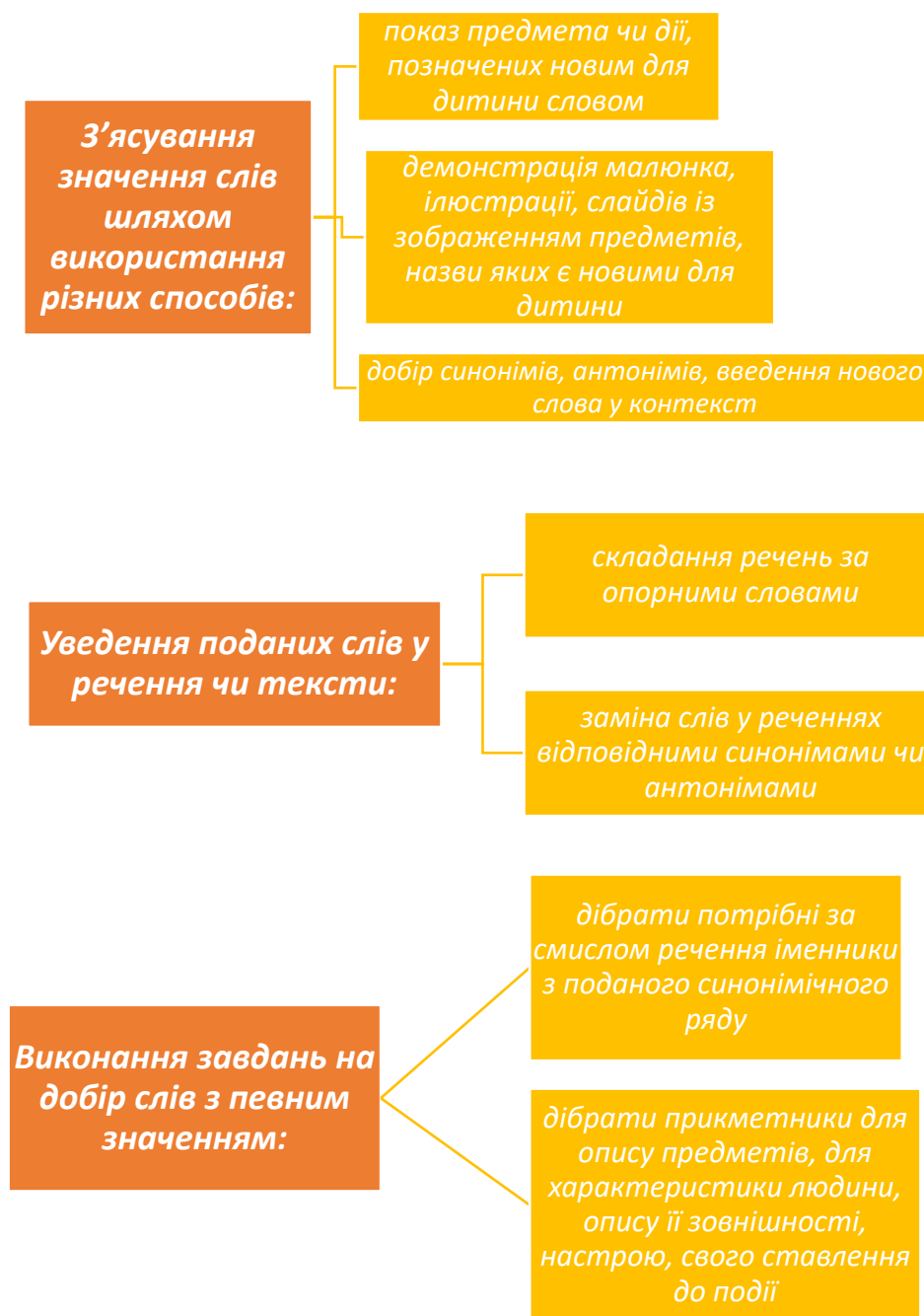

Рис. 2 (Закінчення)

Одне з основних завдань учителя – навчити школяра знаходити потрібну інформацію, аналізувати, узагальнювати. Людина, яка вільно орієнтується в мережі Інтернет, має суттєву перевагу над інформаційно ізольованими особами. Технологія вебквест сприяє оволодінню навичками роботи з різною інформацією, розвиває вміння знаходити головне [1, с. 4].

Усе більше входять у процес навчання методи, засновані на застосуванні нових

інформаційних технологій. Опанування цих методів є невід’ємним складником освіти учнів, а також їхньої мовленнєвої компетенції. Упровадження інноваційних засобів у навчально-виховний процес підвищує якість навчання, зацікавленість учнів і викладачів, розвиток компетенцій і є важливою стадією процесу реформування традиційної системи освіти в контексті глобалізації. Однією з таких методик, яка вчить знаходити необхідну інформацію, піддавати її аналізу,

систематизувати й розв'язувати поставлені задачі, є методика вебквестів [4].

Розробляють вебквести для максимальної інтеграції Інтернету в навчальні предмети на різних етапах навчального процесу. Вони можуть охоплювати окрему проблему, тему, а можуть бути й міжпредметними. Тематика вебквестів може бути найрізноманітнішою, проблемні завдання можуть відрізнятися мірою складності. В основі вебквесту – індивідуальна або групова робота учнів (із розподілом ролей) над вирішенням поставленої проблеми з використанням інтернет-ресурсів, підготовлених учителем. Результати виконання вебквесту, залежно від матеріалу, що вивчається, можуть бути представлені у вигляді усного виступу, комп'ютерної презентації, буклетів, публікації робіт учнів, у вигляді вебсторінок і вебсайтів (локально або в Інтернеті) [5].

Найхарактернішою ознакою такого способу пізнання є те, що активними співтворцями навчально-виховного процесу стають самі учні. Кожен школяр долучається до співпраці в колективній, груповій діяльності. Учень і вчитель стають рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчально-виховного процесу [4].

Із упровадженням дистанційного навчання заклади освіти почали застосовувати технологію «вебінар». За допомогою інтернет-технологій вебінар зберіг головну ознаку уроку – інтерактивність, яка забезпечує моделювання функцій доповідача, слухача, що працюватимуть інтерактивно, комунікуючи за сценарієм проведення такого уроку. Саме тому під час дистанційного навчання термін «урок» дорівнює терміну «вебінар».

Під час вебінару доречно використовувати прийоми ілюстрації та демонстрації за допомогою інтерактивних порівняльних таблиць, алгоритмів, презентацій, відеороликів тощо. Як зазначає І. Хом'як, «одним із психологічних принципів розвивального навчання є формування узагальнених прийомів розумової діяльності, що поділяються на прийоми алгоритмічного типу й евристичні. Оскільки вправи алгоритмічного типу орієнтують учнів на дії за готовим зразком, сковуючи якоюсь мірою пошуковий процес мислення, необхідно поєднувати їх із прийомами евристичного типу, а саме: конкретизації, абстрагування, варіювання,

аналогії, постановки аналітичних питань» [15, с. 136]. Тому, добираючи прийоми, що вдало доповнять матеріали алгоритмічного характеру, варто звернути увагу на інноваційний метод інтерактивних вправ. Це метод варіативних вправ, які за завданням схожі до традиційних, та спосіб їх виконання – інший. Наприклад, умова традиційної варіативної вправи – *«Запишіть прикметники у дві колонки відповідно до способу їх написання: окремо чи з дефісом»*, та умова інтерактивної варіативної вправи – *«Перетягніть мишкою прикметники в колонку з правильним написанням»*.

Використати чи створити інтерактивну вправу можна за допомогою інтернет-сайтів: LearningApps, Kahoot, Wordwall та інші.

Застосовуючи метод самостійної роботи з підручником, пропонуємо приклад інтерактивної вправи, поданої в підручнику О. Авраменка для 11 класу (рис. 3).

У сучасних підручниках є інтернет-підтримка, де учні можуть дізнатися більше про пропонований матеріал через QR-коди (рис. 4).

Окрему роль на уроці української мови відводять роботі зі словниками, які розміщені в додатках підручників (для прикладу, підручник для 6 класу. Автори О. Заболотний, В. Заболотний) (див. рис. 5).

Отже, вважаємо, що впровадження на уроках української мови сучасних методів інтерактивного навчання сприяє формуванню в кожного учня життєвих компетентностей: комунікативних, інформаційних, соціальних, самореалізації та саморозвитку. Використання таких методів дасть змогу виробити знання базових мовленнєвознавчих понять; уміння сприймати й розуміти вербальну інформацію, розрізняти в ній основний і другорядний матеріал; здатність планувати майбутнє висловлювання, реалізовувати задум у процесі мовленнєвої діяльності, вимогливість до свого мовлення.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Формування майбутнього фахівця відбувається засобом слова, шляхом розбудови лексичного багатства, що його він буде спроможний усіляко вдосконалювати й розвивати в подальшому професійному становленні [10, с. 80].

На нашу думку, ефективність вивчення лексикології полягає в поєднанні традицій-

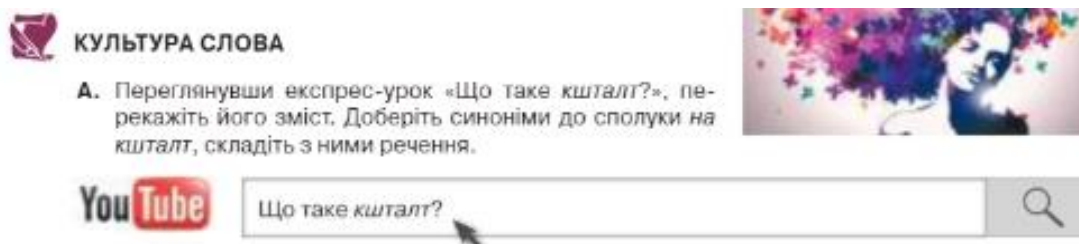

Рис. 3. Інтерактивна вправа

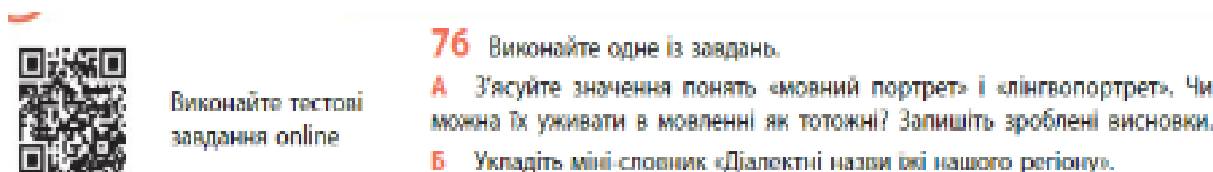

Рис. 4. Інтерактивна вправа з QR-кодом

ЕЛЕКТРОННІ ДОДАТКИ:

СЛОВНИЧОК
ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

СЛОВНИЧОК
НАГОЛОСІВ

Рис. 5. Електронні додатки

них методів і прийомів навчання з інноваційними, які здатні забезпечити якісне засвоєння матеріалу, навчити правильно вживати слова в різних ситуаціях спілкування.

У подальших дослідженнях не менш важливо досконало вивчити специфіку використання комп'ютерних технологій та їхній вплив на узвичасні форми навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бугайова Н.А., Вікторіна О.М. Квести і проекти з використанням Інтернету на уроках української мови і літератури : навчально-методичний посібник для вчителів української мови і літератури. Кіровоград : КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2016. 64 с.
2. Богущ А.М. Змістова характеристика видів мовленнєвої компетенції дошкільників. *Наука і освіта* : науково-практичний журнал Південного наукового центру АПН України. 1998. № 1–2. С. 16–20.
3. Вітюк В.В., Кисель В.Г. Формування мовленнєвої та соціокультурної компетентностей у майбутніх учителів початкової школи. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки* : збірник наукових праць / За ред. проф. А.Л. Ситченка. № 4 (51), грудень 2015. Миколаїв : МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2015. С. 41–45.
4. Ільченко О.В. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/30113/.
5. Желізняк Л.Д. Технологія «Вебквест» на уроках інформатики. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/30734/.

6. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
7. Кучерук О. Принципи розвивального навчання і методи реалізації їх у шкільному курсі української мови. *Українська мова і література в школі*. 2017. № 1. С. 8–13.
8. Кучерук О.А. Формування лексичної компетентності учнів у процесі навчання української мови з використанням методу проєктів. *Українська мова і література в школах України* № 1. 2018. С. 26–31.
9. Лаврова Н.М. Розвиток умінь користуватися лінгвістичними словниками. *Рідна школа*. 2011. № 5. С. 35–44.
10. Мороз О.А., Постельняк Л.Р. Урок лексикології української мови в сучасній школі: традиційний та інноваційний підходи. *Інноваційна педагогіка: Теорія та методика навчання (з галузей знань)*. Випуск 30. Т. 2. 2020. С. 76–80.
11. Нагрибельна І.А. Методика навчання лексики на уроках української мови. *Молодий учений*. № 4 (44), 2017. С. 402–405.
12. Новосолова В. Методи, прийоми й засоби навчання в процесі формування лексичної компетентності учнів 5–7 класів. *Українська мова і література в школі*. № 3 (113), 2014. С. 19–23.
13. Пентиліук М.І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : збірник статей. Київ : Ленвіт, 2011. 256 с.
14. Сучасна українська літературна мова : підручник / М.Я. Плющ, С.П. Бевзенко, Н.Я. Грипас та ін. ; за ред. М.Я. Плющ. Київ : Вища шк., 2011. 414 с.
15. Хом'як І. Програмоване навчання. *Вісник Львівського університету*. № 50. 2010, С. 135–143.

REFERENCES

1. Buhaiova N.A., Viktorina O.M. (2016). *Quests and projects using the Internet in Ukrainian language and literature lessons*. Kirovohrad: KZ «KOIPPO imeni Vasylia Sukhomlynskoho» [in Ukrainian].
2. Bohush A.M. (1998). Content characteristics of types of speech competence of preschoolers. *Nauka i osvita: Naukovo-praktychnyi zhurnal Pivdennoho naukovoho tsentru APN Ukrainy*, 1–2, 16–20 [in Ukrainian].
3. Vitiuk V.V., Kysel V.H. (2015). Formation of speech and sociocultural competences in future primary school teachers. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.O. Sukhomlynskoho. Pedagogichni nauky: zbirnyk naukovykh prats*, 4 (51), 41–45 [in Ukrainian].
4. Ilchenko O. Retrieved from: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/30113/ [in Ukrainian].
5. Zhelizniak L.D. “Web Quest” technology in computer science classes. Retrieved from: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/30734/ [in Ukrainian].
6. Nikolaieva S.Yu. (2003). *Pan-European recommendations on language education: study, teaching, evaluation*. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
7. Kucheruk O. (2017). Principles of developmental education and methods of their implementation in the school course of the Ukrainian language. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*, 1, 8–13 [in Ukrainian].
8. Kucheruk O.A. (2018). Formation of students' lexical competence in the process of learning the Ukrainian language using the project method. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*, 1, 26–31 [in Ukrainian].
9. Lavrova N.M. (2011). Development of the ability to use linguistic dictionaries. *Ridna shkola*, 5, 35–44 [in Ukrainian].
10. Moroz O.A., Postelniak L.R. (2020). Lesson of lexicology of the Ukrainian language in a modern school: traditional and innovative approaches. *Innovatsiina pedagogika: Teoriia ta metodyka navchannia (z haluzei znan)*, 30, 2, 76–80 [in Ukrainian].
11. Nahrybelna I.A. (2017). Vocabulary teaching methodology in Ukrainian language classes. *Molodyi uchenyi*, 4(44), 402–405 [in Ukrainian].
12. Novosolova V. (2014). Methods, methods and means of learning in the process of formation of lexical competence of students of grades 5–7. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*, 3 (113), 19–23 [in Ukrainian].
13. Pentyliuk M.I. (2011). *Actual problems of modern language didactics*. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
14. Pliushch M.Ya., Bevzenko S.P., Hrypas N.Ya. et al. (2011). *Modern Ukrainian literary language*. Kyiv: Vyscha shk. [in Ukrainian].
15. Khomiak I. (2010). Programmed learning. *Visnyk Lvivskoho universytetu*, 50, 135–143 [in Ukrainian].

УДК 811.111-26: 81'23
DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2023.3.2>

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НЕВЕРБАЛЬНИХ ОЗНАК ХАРИЗМАТИЧНОЇ ОСОБИСТОСТІ ПУБЛІЧНОГО МОВЦЯ

Марія Бойченко

аспірантка кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
просп. Перемоги, 37, Київ, Україна
orcid.org/0000-0001-6100-4855
e-mail: boychenko515@gmail.com

Анотація. Стаття містить обґрунтування раціонального термінологічного мінімуму понять, які вже функціонують у науці та які доцільно вживати на позначення невербальних ознак харизматичної особистості публічного мовця під час опису результатів міждисциплінарних досліджень численних феноменів його комунікативної поведінки. Серед безлічі міждисциплінарних ознак харизматичної особистості публічного мовця, що функціонують наразі в гуманітарних науках, зокрема соціології, психології, лінгвістиці, авторкою сформовано матрицю їхніх альтернатив, до складу якої введено лише поняття, що є абстрагованими від галузі наукового знання, в якій вони функціонують, та поняття ознак харизматичної особистості публічного мовця, що сприймаються представниками аудиторії. До складу матриці не ввійшла певна кількість некоректних ознак, які мають синонімічний характер або статус другорядних і перебувають у причинно-наслідковому зв'язку з введеними до неї більш абстрактними ознаками (наприклад, уважність як передумова виникнення емпатії; розважливність як прямий наслідок наявності інтелекту; рішучість як наслідок заповзятості тощо). Доведено, що для вичерпного наукового опису результатів міждисциплінарних досліджень численних феноменів комунікативної поведінки харизматичного публічного мовця водночас із іншими мовленнєво-лінгвістичними, психологічними, культурно-соціальними і фізіологічними (погляд, пози, жести, голос, інтонація тощо) ознаками та їх відповідними комплексами доцільним є вживання таких понять, як інтелект, впевненість, заповзятість, натхненність, комунікабельність, домінантність, нарцисизм, візіонерство, що стосуються харизматичних якостей особистості мовця й є за своєю сутністю конвенціалізованими історично. Вказано на перспективність продовження подібних аналізів мовленнєво-лінгвістичних, психологічних, культурно-соціальних і фізіологічних ознак мовця.

Ключові слова: харизматична особистість, публічний мовець, невербальні характеристики, психологічні, соціологічні та фізіологічні ознаки, матриця, систематизація.

SYSTEMATIZATION OF NON-VERBAL TRAITS OF A PUBLIC SPEAKER'S CHARISMATIC PERSONALITY

Mariia Boichenko

Postgraduate Student at the Department of Theory,
Practice and Translation of English
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”
Peremohy Avenue, 37, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6100-4855
e-mail: boychenko515@gmail.com

Abstract. This paper provides rationale for the terminological minimum of the currently functioning scientific notions the use of which is expedient to denote non-verbal traits of a public speaker's charismatic personality in describing results of an interdisciplinary research into multiple phenomena of the personality's communicative behaviour. By analyzing currently functioning in humanities (i.e. sociology, psychology, and linguistics) multiple interdisciplinary traits of a public speaker's charismatic personality, the author created the matrix of their alternative variants. The advanced matrix includes only the notions abstracted from the scientific field in which they are functioning, as well as those traits of a public speaker's charismatic

personality which are perceived by an audience. The matrix does not include some of the ill-defined traits which are synonymous with or secondary to, or consequential of the included more abstract notions (e.g., consideration as a precondition for empathy, reasonableness as a direct consequence of intelligence, or decisiveness as a consequence of persistence, etc.). It is shown that to present a comprehensive scientific description of the results on a multidisciplinary research into multiple phenomena of a public speaker's charismatic personality's non-verbal behaviour it is reasonable to use among other linguistic, psychological, sociocultural, and physiological characteristics (e.g., eye-contact, posture, gestures, voice, and intonation, etc.) and their respective complexes, such notions as intelligence, self-confidence, persistence, ability to inspire, sociability, dominance, narcissism, and vision. These characteristics are relevant to the charismatic traits of a speaker's personality since they have been historically conventionalized. The author also outlines prospects of a further analysis of the linguistic, psychological, sociocultural, and physiological traits of a speaker.

Key words: *charismatic personality, public speaker, non-verbal characteristics, psychological, sociocultural and physiological traits, matrix, systematization.*

Постановка проблеми. Схоже, що інтерес до особистостей, які вирізнялися в натовпі своїми лідерськими якостями, виникав ще в історичні часи. Так, уже давні єгиптяни встановили зв'язок між безпосередніми ознаками особистості та її лідерськими якостями. З часом сукупність таких ознак стали називати харизмою, а видатних лідерів сприймати як харизматичних особистостей. Оскільки лідер без послідовників не може існувати, то в науці постали питання щодо того, яких особистостей можна вважати насправді харизматичними й яким є інструментарій здійснення комунікативного впливу.

Природно, що в контексті вирішення загальної проблеми підвищення ефективності людської комунікації систематизація невербальних ознак харизматичної особистості публічного мовця досі лишається одним із **актуальних** питань сьогодення.

Аналіз досліджень. У сучасних багатаспектних міждисциплінарних лінгвістичних дослідженнях мовної особистості харизматичного мовця чітко простежується відсутність єдиної думки науковців про те, які ознаки є характерними для харизматичної особистості. Це, безсумнівно, гальмує та ускладнює подальший розвиток необхідного лінгвістичного знання. Зрозуміло, що до цього питання зверталися численні дослідники різних гілок гуманітарних наук. Якщо спочатку в гуманітарних науках, зокрема в соціології, явища харизми вивчали з огляду на відносини «лідер – послідовники», то згодом науковці почали вважати, що лідер може сприйматись як харизматичний завдяки певним особистісним, поведінковим та комунікативним ознакам. Однак, як відчували самі науковці [9], теоретичні й експериментальні

дослідження особистісних характеристик харизматичного лідера є досить обмеженими та фрагментарними. За умов, що склалися, соціологи [10; 9; 6; 3; 23] намагалися визначити оптимальний та універсальний список ознак харизматичних особистостей. У психології і психоаналізі дослідники фокусувалися на конкретних ознаках особистості та психіці [25]. До визначення особистісних характеристик харизматичного мовця долучились і лінгвісти, що було зумовлено необхідністю більш об'єктивного добору персоналій для лінгвістичних досліджень усного й письмового харизматичного мовлення [20]. Проте питання систематизації невербальних ознак харизматичної особистості публічного мовця та методологічних особливостей їх вживання в описах результатів міждисциплінарних досліджень свого остаточного вирішення ще не знайшло.

Тому **метою** започаткованого нами теоретичного пошуку стали міждисциплінарний аналіз і систематизація невербальних ознак харизматичної особистості публічного мовця, які вже функціонують в науці.

Виклад основного матеріалу. Нагадаємо передусім, що деякі науковці вважають за необхідне відмовитися від підходу визначення харизматичної особистості на основі певних ознак, оскільки сама кількість харизматичних лідерів у світі унеможливує дослідження та визначення конкретних особистісних характеристик, які би були спільними для всіх лідерів-мовців [17]. Незважаючи на те, що питання, чи властива харизма конкретній людині, є поведінковим явищем, аспектом соціального обміну або атрибутивним явищем, більшість дослідників вважають підхід особистісних ознак харизматичної

особистості ефективним інструментом для визначення та конструювання такого лідера. Головна особливість харизматичного лідера, на думку [14], полягає в тому, що джерелом його впливу на аудиторію є все-таки особистісні ознаки, а не формальна позиція авторитету, яку він отримав у певній організації.

При цьому дослідники зазвичай виокремлюють два типи харизми і, відповідно, ознак: соціалізовані та персоналізовані. Соціалізована харизма відзначається егалітаристською поведінкою та не продиктована власними інтересами лідера, водночас, як персоналізована харизма базується на особистісному домінуванні, авторитаризмі та слугує особистісним інтересам лідера [9, с. 84].

Проте оскільки об'єктом нашого дослідження є не харизматична особистість публічного мовця, а функціонування в гуманітарному знанні вже наявних її невербальних ознак, то ми маємо систематизувати ці ознаки як сталі наукові міждисциплінарні факти.

Проведений для цього попередній огляд показав, що основна сукупність визначених ознак зосереджена насамперед у соціології, психології та лінгвістиці.

Нами було встановлено, що **соціологи**, наприклад, виокремлюють такі ознаки особистості ефективного й харизматичного лідера-мовця, як: інтелект, упевненість у собі, активність та енергійність, наявність відповідних знань [22], домінантність, маскуліність-фемінність [12], висока мовна компетенція, цілісність особистості, кооперативність, відкритість, потреба у владі та впливі, відповідальність за результат діяльності, бажання бути найкращим [8], сильна віра у правильність своїх принципів і вірувань, рішучість, невербальна експресивність та вміння вербально висловити своє бачення і місію, стійкість перед кризовими, ризикованими, складними ситуаціями [9], ентузіазм, залучення [21], готовність приймати ризиковані рішення, когнітивна орієнтація на досягнення та новаторство [10], турботливість, прагматизм, гнучкість [7; 19], тенденція до креативності, бажання бути впливовим, проте не агресивно домінантним, уважним [19], виразний погляд, сильний голос, здатність до емпатії [4], динамічність, схильність до пригод, здатність надихати, соціалізованість, заповзятливість, мудрість [1], настир-

ливість, балакучість, оригінальність, бажання досліджувати невідоме, мрійливість, креативність [23], внутрішня стабільність, пристрасність, відданість, нетрадиційна чи новітня поведінка у прийнятті рішень [3], високий емоційний інтелект, високі комунікативні здібності, бажання змін, наявність моральних цінностей [14], внутрішній локус контролю, емоційна стабільність і зрілість, нарцисизм, потреба у близькості [26], візіонерство [5], високоморальність, престиж, компетентність [16], прагнення до чогось, автентичність, доступність [13], розважливість [18] тощо.

У **психології** і **психоаналізі** харизма часто розглядається як відхилення від норми, що зазвичай спричинено певним браком любові на ранніх стадіях розвитку особистості. До того ж, зважаючи на виокремлене соціологами бажання здійснювати вплив на аудиторію, харизму дослідники в цій сфері пов'язують з певним рівнем нарцисизму [9; 25], іноді компенсаторною характеристикою нарцисизму виступає скромність лідера [25, с. 14]. Окрім зазначених ознак, психологи також відзначають наполегливість, рішучість, візіонерство, здатність надихати [24], поведінкову гнучкість [27].

Зважаючи на відсутність комплексного, систематизованого й вичерпного списку ознак харизматичної особистості, дослідники у галузі **лінгвістики** відчули необхідність розробки та аналізу таких ознак, що дозволило б максимально точно обирати лідерів-мовців для проведення досліджень вербальних і невербальних ознак мовлення таких особистостей. Зокрема, лінгвісти виокремили такі ознаки харизматичного мовця: силу, наполегливість, готовність до бою, здатність відчувати й передавати емоції, бути і виглядати емпатичним, пристрасність, ентузіазм, екстравертованість, позитивність, надійність, дружелюбність, комунікабельність, візіонерство, креативність, компетентність, активність, динамічність, впевненість у собі, авторитаризм, переконливість, привабливість, впливовість, ввічливість [20, с. 438–439]. Вони також наголошують на важливості акустично-просодичних характеристик харизматичного мовлення, що впливають на виявлення і сприйняття харизми. Зокрема, серед найпоширеніших ознак виділяють більш швидкий темп мовлення, підвищений тон голосу та енергійну подачу, які асоціюються

з енергійністю, впевненістю й спрямованістю мовлення [20, с. 439].

Окрім того, науковці та експерти у галузі політології, менеджменту, соціології й психології відзначають важливість невербальних аспектів сприйняття аудиторією лідера як харизматичного, зокрема послідовники «зчитують» інформацію про лідера-мовця на основі певних фізичних характеристик: виразу обличчя (важливою для сприйняття харизми є посмішка), зовнішності, постави, положення тіла, голосу, жестів, погляду, зросту, ваги, одягу [16]. Важливість невербальних ознак підтверджується і лінгвістичними доробками, зокрема, група науковців [20] досліджувала, наскільки змінилося сприйняття аудиторією мовлення політика, який пережив інсульт: якщо до цього випадку він сприймався як харизматичний лідер завдяки зовнішнім ознакам та енергійному, швидкому, високотонному мовленню, то після хвороби, коли політик мав певні труднощі з артикуляцією, диханням і голосом, його харизматичність у сприйнятті послідовниками зникла. Крім того, під час експериментальних лінгвістичних досліджень було доведено, що стать лідера-мовця впливає на сприйняття такої особистості як харизматичної: згідно з результатами експерименту жінок і чоловіків сприймають як однаково харизматичних, незважаючи на те, що мовлення жінок-лідерів має більш високі показники характеристик, що визначають мовлення як харизматичне [15; 11].

Отже, ознаки, притаманні харизматичній особистості мовця, за природою походження понять, що їх визначають, можна умовно розділити на три основні групи: психологічні, соціологічні та фізіологічні.

Серед фізіологічних ознак харизматичного лідера-мовця науковці вищезазначених галузей виокремлюють фізичну будову (зріст, вагу), фізичний стан (здоровий/нездоровий), стать, зовнішність, акустичні характеристики (сильний голос).

До соціальних (або соціологічних) ознак харизматичної особистості, враховуючи підкреслену домінантність та авторитарність, ми можемо віднести високий соціальний статус, зовнішній вигляд (одяг), високий культурний рівень та високий рівень освіти, оскільки дослідниками наголошується, що харизматичний лідер повинен мати високу мовну

компетенцію, вміти чітко висловлювати і формулювати свої думки як вербально, так і невербально, мати розвинені ораторські здібності, що, на нашу думку, також неможливо без знання культурних традицій і норм соціальної поведінки в конкретному суспільстві.

З огляду на викладене нами було сформовано системно-аналітичну матрицю, представлена у вигляді табл. 1.

Під час складання таблиці ми обмежувалися певними методологічними умовами: по-перше, у зв'язку з її міждисциплінарністю зазначені в ній ознаки абстраговано від галузі наукового знання, в якій вони функціонують. По-друге, з визначень ознак нами було виключено синонімічні терміни. По-третє, у таблицю введено лише поняття ознак харизматичної особистості публічного мовця, що сприймаються представниками аудиторії.

Крім того, у таблицю не занесені другорядні поняття, що перебувають у причинно-наслідковому зв'язку з введеними до неї більш абстрактними ознаками (наприклад, уважність як передумова виникнення емпатії; відкритість як необхідна умова комунікабельності; розважливості як прямий наслідок наявності інтелекту; рішучість як наслідок заповзятості тощо).

Із таблиці стає очевидним, що, з одного боку, за частотою згадувань основними ознаками для позначення харизматичної особистості публічного мовця у міждисциплінарних дослідженнях є такі абстрактні поняття, як: інтелект, впевненість, заповзятість, натхненність, комунікабельність, домінантність, нарцисизм, візіонерство. З іншого боку, в конкретних галузях наукового знання (соціологічне, психологічне, лінгвістичне тощо) залежно від конкретних цілей дослідження виникає щонайменше необхідність використання ознак їхнього другого ієрархічного рівня, введених нами в головку табл. 1.

Варто при цьому розуміти, що всі розглянуті вище невербальні ознаки не є відокремленими у сприйнятті лідера-мовця як харизматичної особистості, оскільки процес сприйняття зумовлюється впливом на слухача саме комплексу цих невербальних факторів-ознак, що стохастично взаємодіють між собою та іншими мовленнєво-лінгвістичними, психологічними, культурно-соціальними і фізіологічними ознаками, а також їх відповідними комплексами.

Матриця безлічі альтернативних міждисциплінарних ознак харизматичної особистості публічного мовця

Джерело	Ознаки																																					
	впевненість	енергійність	інтелект	гнучкість поведінки	плідність особистості	емоційність	відповідальність	поваголюбство	кооперативність	турботливість	прагматизм	кредитність	знання	еманатність	сильний голос	вдалість	натхненність	заповзятість	мудрість	оптимізм	домінантність	екстравертованість	ораторське мистецтво	мрійливість	візіонерство	моральність	бажання зміни	парашенім	неадійність	привабливість	комунікабельність	агортантіаність	шляхочність	еніузіанім				
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34				
[22]	■																	■																				
[8]			■																																			
[21]																																						
[12]																																						
[7]																																						
[19]																																						
[3]	■	■																																				
[9]	■	■	■																																			
[4]																																						
[6]																																						
[5]		■																																				
[2]	■	■																																				
[20]	■																																					
[26]																																						
[24]																																						
[13]																																						
[14]	■	■																																				
[23]	■	■																																				
[25]	■	■																																				
[5]	■																																					

Розглядаючи показники побудованої нами матриці за вектором хронології (від публікації 1948 р. до праці 2019 р.), легко переко-натися також і в тому, що середня кількість невербальних ознак харизматичної особистості публічного мовця впродовж цього періоду коливалась у межах від 3 до 9 їх несинонімічних різновидів. При цьому видно, що кількість досліджуваних ознак зростає в періоди, коли феномен харизматичної особистості був активно досліджуваний у певній науці (зокрема у 1990-х та 2010-х рр. у соціології).

Висновки. Все викладене дає підстави стверджувати, що для вичерпного наукового опису результатів міждисциплінарних досліджень численних феноменів комунікативної поведінки харизматичного публічного мовця водночас з іншими мовленнєво-лінгвістич-

ними, психологічними, культурно-соціальними і фізіологічними (погляд, пози, жести, голос, інтонація тощо) ознаками та їх відповідними комплексами доцільне вживання таких понять, як *інтелект*, *впевненість*, *заповзятість*, *натхненність*, *комунікабельність*, *домінантність*, *нарцисизм*, *візіонерство*, що стосуються харизматичних якостей особистості мовця й є за своєю сутністю конвенціалізованими історично.

Нам вбачається також **перспективним** проведення подібної систематизації та виявлення раціональних мінімумів логічно конвенціалізованих мовленнєво-лінгвістичних, психологічних, культурно-соціальних і фізіологічних ознак, сукупність яких і має становити понятійний апарат подальших міждисциплінарних досліджень комунікативної поведінки публічного мовця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Atwater L., Penn R., Rucker L. Personal qualities of charismatic leaders. *Leadership and Organization Development Journal*. 1991. Vol. 12. № 2. P. 7–10. DOI: 10.1108/01437739110143330.
2. Awamleh R. Towards A Model Of Charismatic Non-Verbal Impression Management. *International Business & Economics Research Journal (IBER)*. 2011. Vol. 2. № 7. P. 27–37. DOI: 10.19030/iber.v2i7.3818.

3. Bono J. E., Judge T. A. Personality and Transformational and Transactional Leadership: A Meta-Analysis. *Journal of Applied Psychology*. 2004. Vol. 89. № 5. P. 901–910. DOI: 10.1037/0021-9010.89.5.901.
4. Bryman A. Charisma and leadership in organizations. London : Sage Publications, 1992. 224 p.
5. Čajková A., Čajka P., Elfimova O. Personality and Charisma as Prerequisites for a Leading Position in Public Administration. Leadership for the Future Sustainable Development of Business and Education. Springer Proceedings in Business and Economics: Springer. P. 199–211. DOI: 10.1007/978-3-319-74216-8_21.
6. Gardner W. L., Avolio B. J. The Charismatic Relationship: A Dramaturgical Perspective. *The Academy of Management Review*. 1998. Vol. 23. № 1. P. 32–58. DOI: 10.2307/259098.
7. Clover W. H. Transformational leaders: Team performance, leadership ratings and first hand impressions. Measures of Leadership / K. E. Clark, M. B. Clark (eds.). West Orange, NJ, 1989. P. 171–183.
8. House R. J., Baetz M. L. Leadership: Some empirical generalizations and new research directions. *Research in Organizational Behavior*. 1979. № 1. P. 341–423.
9. House R. J., Howell J. M. Personality and charismatic leadership. *The Leadership Quarterly*. 1992. Vol. 3. № 2. P. 81–108. DOI: 10.1016/1048-9843(92)90028-e.
10. Howell J. M., Higgins C. A. Leadership behaviors, influence tactics, and career experiences of champions of technological innovation. *The Leadership Quarterly*. 1990. Vol. 1. № 4. P. 249–264. DOI: 10.1016/1048-9843(90)90004-2.
11. Jokisch O. et al. Influence of age, gender and sample duration on the charisma assessment of German speakers. *Studentexte zur Sprachkommunikation: Elektronische Sprachsignalverarbeitung*. 2018. Dresden : TUDpress, 2018. P. 224–231. URL: http://www.essv.de/pdf/2018_224_231.pdf (Last accessed: 18.06.2021).
12. Lord R. G., Vader C. L., Alliger G. M. A meta-analysis of the relation between personality traits and leadership perceptions: An application of validity generalization procedures. *Journal of Applied Psychology*. 1986. Vol. 71. № 3. P. 402–410. DOI: 10.1037/0021-9010.71.3.402.
13. Louekari L. Charismatic communication style in knowledge-intensive organizations (Master's thesis, Aalto University. School of Business). Aalto University, 2015. 60 p. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/80717278.pdf> (Last accessed: 18.06.2021).
14. Nikoloski K. Charismatic leadership and power: using the power of charisma for better leadership in the enterprises. *Journal of Process Management – New Technologies, International*. 2015. Vol. 3. № 2. P. 18–27.
15. Niebuhr O. et al. Charisma in business speeches: A contrastive acoustic-prosodic analysis of Steve Jobs and Mark Zuckerberg. *Proceedings of 8th International Conference of Speech Prosody*, May 31st – June 3rd, 2016. Boston : Boston University, 2016. P. 79–82.
16. Reh S., Giessner S. R., Quaquebeke N. V. Leader Charisma: An Embodiment Perspective. *Academy of Management Proceedings*. 2015. № 1. 42 p. DOI: 10.5465/ambpp.2015.18205abstract.
17. Reinout E. De Vries On Charisma and Need for Leadership. *European Journal of Work and Organizational Psychology*. 1999. Vol. 8. № 1. P. 109–133. DOI: 10.1080/135943299398465.
18. Rosenberg A., Hirschberg J. Charisma perception from text and speech. *Speech Communication*. 2009. Vol. 51. № 7. P. 640–655. DOI: 10.1016/j.specom.2008.11.001.
19. Ross S. M., Offermann L. R. Transformational Leaders: Measurement of Personality Attributes and Work Group Performance. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 1997. Vol. 23. № 10. P. 1078–1086. DOI: 10.1177/01461672972310008.
20. Signorello R. et al. Charisma perception in political speech: a case study. *International Conference on Speech and Corpora: GSCP 2012*. February 29th – March 3rd, 2012. Belo Horizonte, Brazil : FALE, 2012. P. 343–348.
21. Smith B. J. An initial test of a theory of charismatic leadership based on the responses of subordinates (Unpublished doctoral dissertation). Toronto : University of Toronto, 1982. 360 p.
22. Stogdill R. M. Personal factors associated with leadership: A survey of the literature. *Journal of Psychology*. 1948. № 25. P. 35–71.
23. Vergauwe J. Personality and leadership : trait-perspectives on charisma, curvilinear relationships, and measurement innovations : PhD dissertation for the degree of Doctor of Psychology. Ghent, 2017. 240 p.
24. Vugt M. V., Ronay R. The evolutionary psychology of leadership. *Organizational Psychology Review*. 2013. Vol. 4. № 1. P. 74–95. DOI: 10.1177/2041386613493635.
25. Williams E. A. et al. Did charisma “Trump” narcissism in 2016? Leader narcissism, attributed charisma, value congruence and voter choice. *Personality and Individual Differences*. 2018. № 130. P. 11–17. DOI: 10.1016/j.paid.2018.03.010.
26. Yukl G. A. Leadership in organizations. Essex, England : Pearson Education Limited, 2013. 528 p.
27. Zaccaro S. J., Foti R. J., Kenny D. A. Self-monitoring and trait-based variance in leadership: An investigation of leader flexibility across multiple group situations *Journal of Applied Psychology*. 1991. Vol. 76. № 2. P. 308–315. DOI: 10.1037/0021-9010.76.2.308.

REFERENCES

1. Atwater, L., Penn, R., Rucker, L. (1991) Personal qualities of charismatic leaders. *Leadership and Organization Development Journal*. No. 12 (2). P. 7–10. DOI: 10.1108/01437739110143330.
2. Awamleh, R. (2011) Towards A Model Of Charismatic Non-Verbal Impression Management. *International Business & Economics Research Journal (IBER)*. No. 2 (7). P. 27–37. DOI: 10.19030/iber.v2i7.3818.
3. Bono, J. E., Judge, T. A. (2004) Personality and Transformational and Transactional Leadership: A Meta-Analysis. *Journal of Applied Psychology*. No. 89 (5). P. 901–910. DOI: 10.1037/0021-9010.89.5.901.
4. Bryman, A. (1992) *Charisma and leadership in organizations*. London : Sage Publications.
5. Čajková, A., Čajka, P., Elfimova, O. (2018) Personality and Charisma as Prerequisites for a Leading Position in Public Administration / W. Strielkowski, O. Chigisheva (eds). *Leadership for the Future Sustainable Development of Business and Education*. Springer Proceedings in Business and Economics. P. 199–211. DOI: 10.1007/978-3-319-74216-8_21.
6. Gardner, W. L., Avolio, B. J. (1998) The Charismatic Relationship: A Dramaturgical Perspective. *The Academy of Management Review*. No. 23 (1). P. 32–58. DOI: 10.2307/259098.
7. Clover, W. H. (1989) Transformational leaders: Team performance, leadership ratings and first hand impressions / K. E. Clark, M. B. Clark (eds.). *Measures of Leadership*. West Orange, NJ : Leadership Library of America. P. 171–183.
8. House, R. J., Baetz, M. L. (1979) Leadership: Some empirical generalizations and new research directions. *Research in Organizational Behavior*. No. 1. P. 341–423.
9. House, R. J., Howell, J. M. (1992) Personality and charismatic leadership. *The Leadership Quarterly*. No. 3 (2). P. 81–108. DOI: 10.1016/1048-9843(92)90028-e.
10. Howell, J. M., Higgins, C. A. (1990) Leadership behaviors, influence tactics, and career experiences of champions of technological innovation. *The Leadership Quarterly*. No. 1 (4). P. 249–264. DOI: 10.1016/1048-9843(90)90004-2.
11. Jokisch, O. et al. (2018) Influence of age, gender and sample duration on the charisma assessment of German speakers. In *Studientexte zur Sprachkommunikation: Elektronische Sprachsignalverarbeitung*. Dresden : TUDpress. P. 224–231. URL: www.essv.de/pdf/2018_224_231.pdf.
12. Lord, R. G., Vader, C. L., Alliger, G. M. (1986) A meta-analysis of the relation between personality traits and leadership perceptions: An application of validity generalization procedures. *Journal of Applied Psychology*. No. 71 (3). P. 402–410. DOI: 10.1037/0021-9010.71.3.402.
13. Louekari, L. (2015) *Charismatic communication style in knowledge-intensive organizations* (Master's thesis, Aalto University. School of Business, 2015). P. 60. Aalto University.
14. Nikoloski, K. (2015) Charismatic leadership and power: using the power of charisma for better leadership in the enterprises. *Journal of Process Management – New Technologies, International*. No. 3 (2). P. 18–27.
15. Niebuhr, O. et al. (2016) Charisma in business speeches: A contrastive acoustic-prosodic analysis of Steve Jobs and Mark Zuckerberg. In *Proceedings of 8th International Conference of Speech Prosody, Boston, USA*. P. 79–82.
16. Reh, S., Giessner, S. R., Quaquebeke, N. V. (2015). Leader Charisma: An Embodiment Perspective. *Academy of Management Proceedings*. No. 1. P. 42. DOI: 10.5465/ambpp.2015.18205abstract.
17. Reinout, E. De Vries (1999) On Charisma and Need for Leadership. *European Journal of Work and Organizational Psychology*. No. 8 (1). P. 109–133. DOI: 10.1080/135943299398465.
18. Rosenberg, A., Hirschberg, J. (2009) Charisma perception from text and speech. *Speech Communication*. No. 51 (7). P. 640–655. DOI: 10.1016/j.specom.2008.11.001.
19. Ross, S. M., Offermann, L. R. (1997) Transformational Leaders: Measurement of Personality Attributes and Work Group Performance. *Personality and Social Psychology Bulletin*. No. 23 (10). P. 1078–1086. DOI: 10.1177/01461672972310008.
20. Signorello, R. et al. (2012) Charisma perception in political speech: a case study. *International Conference on Speech and Corpora (GSCP 2012)*. P. 343–348.
21. Smith, B. J. (1982) *An initial test of a theory of charismatic leadership based on the responses of subordinates* (Unpublished doctoral dissertation).
22. Stogdill, R. M. (1948) Personal factors associated with leadership: A survey of the literature. *Journal of Psychology*. No. 25. P. 35–71.
23. Vergauwe, J. (2017) *Personality and leadership : trait-perspectives on charisma, curvilinear relationships, and measurement innovations* (Published doctoral dissertation). Ghent University.
24. Vugt, M. V., Ronay, R. (2013) The evolutionary psychology of leadership. *Organizational Psychology Review*. No. 4 (1). P. 74–95. DOI: 10.1177/2041386613493635.

25. Williams, E. A. et al. (2018) Did charisma “Trump” narcissism in 2016? Leader narcissism, attributed charisma, value congruence and voter choice. *Personality and Individual Differences*. No. 130. P. 11–17. DOI: 10.1016/j.paid.2018.03.010.
26. Yukl, G. A. (2013). *Leadership in organizations*. Essex, England : Pearson Education Limited.
27. Zaccaro, S. J., Foti, R. J., Kenny, D. A. (1991) Self-monitoring and trait-based variance in leadership: An investigation of leader flexibility across multiple group situations. *Journal of Applied Psychology*. No. 76 (2). P. 308–315. DOI: 10.1037/0021-9010.76.2.308.

ДЕСТРУКТУРОВАНІ СИНТАКСИЧНІ ОДИНИЦІ В УКРАЇНСЬКІЙ ЧОЛОВІЧІЙ ІНТИМНІЙ ПОЕЗІЇ ХХІ СТОЛІТТЯ

Тетяна Євтушина

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін
Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського
вул. Старопортофранківська, 26, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-6561-5880
e-mail: ievtushyna@ukr.net

Анотація. У статті з'ясовано неповторність сучасного поетичного тексту як складної комунікативної структури. Підкреслено, що українська чоловіча інтимна поезія початку ХХІ століття поєднує розвиток класичних течій, продовження новаторських пошуків і постання нових тенденцій. Наголошено, що у сучасній лінгвопоетиці поетичне слово набуло трансцендентних ознак. Воно не лише комунікативний засіб, який репрезентує наявну інформацію, а й те, що ще не відбулося. Сучасні поетичні тексти транслюють довкілля через номінації та численні дескрипції, що репрезентують предметні реалії, сукупність яких є відтворенням калейдоскопу уявлень, не позбавлених, однак, системної організації.

У межах наукової розвідки виокремлено й досліджено синтаксично-функційні особливості деструктурованих одиниць сучасної чоловічої інтимної лірики. Зазначено, що синтаксична деструкція – свідомі порушення формального боку тексту на синтаксичному рівні, що спричиняють виникнення нових смислів та інтерпретацій, метою яких є знищення меж тексту та реальності.

Доведено, що чоловічі інтимні поезії початку ХХІ століття представлено в незвичній формі, відмінній від класичної. Часто автори вдаються до деструкції: пишуть свої вірші одним текстом, без великої літери та розділових знаків, присутня розірваність слів та речень. Деструкція виступає як один зі способів деконструкції тексту.

Деструктування синтаксичних одиниць зафіксовано у таких поетів, як-от: Василь Махно «Нам знову залишиться вивчити двом», Анатолій Дністровий «У неї очі великі вітрини», «Жовтий місяць гойдала», Сашико Ушлаков «Нори золотих лисенят наче вени», «Усе це поволі стирає наші видимі межі», «Сни про Україну», Іван Андрусяк «Із повітря в повітря», Тарас Девдюк «Ми цілу ніч», Сергій Жадан «Вона ще не виросла» та ін. Узагальнено, що для їхнього синтаксису характерна аморфність і невизначеність, що й дає підстави кваліфікувати цю манеру поетичного письма як аморфно синтаксичну. Таким деструктурованим синтаксисом, мабуть, поети переслідують мету: читач самостійно повинен зрозуміти, що ті чи ті розділові знаки тільки заважатимуть зрозуміти «глибинний» зміст твору і водночас читач сам може виділити у смисловому та інтонаційному плані певний компонент строфи, застосувавши з цією метою доречний, на його думку, розділовий знак.

Ключові слова: поетична мова, деструктуровані синтаксичні одиниці, українська чоловіча інтимна поезія початку ХХІ століття.

DESTRUCTURED SYNTACTIC UNITS IN UKRAINIAN MEN'S INTIMATE POETRY OF THE 21ST CENTURY

Tatiana Yevtushyna

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Philology and Methods of Teaching Professional
Disciplines
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky
Staroportofrankivska str., 26, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6561-5880
e-mail: ievtushyna@ukr.net

Abstract. *The article clarifies the uniqueness of the modern poetic text as a complex communicative structure. It is emphasized that the Ukrainian male intimate poetry of the beginning of the 21st century combines the development of classical currents, the continuation of innovative searches and the emergence of new trends. It is emphasized that in modern linguopoetics the poetic word has acquired transcendental features. It is not only a communication tool that represents the available information, but also what has not yet happened. Modern poetic texts broadcast the environment through nominations and numerous descriptions representing objective realities, the totality of which is a reproduction of a kaleidoscope of ideas, which, however, are not devoid of systematic organization.*

The syntactic and functional features of the deconstructed units of modern men's intimate lyrics have been identified and investigated within the scope of scientific research. It is noted that syntactic destruction is a deliberate violation of the formal side of the text at the syntactic level, which causes the emergence of new meanings and interpretations, the purpose of which is to destroy the boundaries of the text and reality. It is proved that male intimate poetry of the beginning of the 21st century is presented in an unusual form, different from the classical one. Authors often resort to destruction: they write their poems in one text, without capital letters and punctuation marks, there are broken words and sentences. Destruction acts as one of the methods of text deconstruction.

The destructuring of syntactic units is recorded in such poets as: Vasyl Makhno "We will have to study again for two", Anatoliy Dnistroy "She has big shop windows in her eyes", "The yellow moon swayed", Sashko Ushlakov "The holes of golden foxes are like veins", "Everything it slowly erases our visible borders", "Dreams of Ukraine", Ivan Andrusiak "From air to air", Taras Devdyuk "We are all night", Serhii Zhadan "She has not grown up yet" and others. It is summarized that their syntax is characterized by amorphousness and uncertainty, which gives grounds to qualify this manner of poetic writing as amorphously syntactic.

With such a deconstructed syntax, the poets are probably pursuing a goal: the reader must independently understand that these or those punctuation marks will only hinder the understanding of the "deep" content of the work, and at the same time, the reader himself can highlight a certain component of the stanza in terms of meaning and intonation, applying for this purpose the appropriate, in his opinion, a punctuation mark.

Key words: *poetic language, deconstructed syntactic units, Ukrainian male intimate poetry of the beginning of the 21st century.*

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз досліджень проблеми. Українська чоловіча інтимна поезія початку ХХІ століття поєднує розвиток класичних течій, продовження новаторських пошуків і постання нових тенденцій. Щоб сприймати таку лірику, потрібно мати відчуття не лише мови, а і слова; важливе чуттєве начало, а не раціональне.

Сучасні філологи активно опрацьовують лінгвістичну релевантність українського поетичного тексту: поетична мова як явище емоційно-естетичного освоєння світу (С. Єрмоленко, Л. Савченко), мова поезії і картина світу (В. Калашник), поетична милозвучність (Т. Беценко, Л. Ставицька), лексико-граматичне увиразнення (Л. Мацько, Л. Савченко, О. Тележкіна, О. Калашник), зоровіршування (Н. Дунь), сучасна українська синтаксична поетика (А. Загнітко, А. Поповський, Н. Кондратенко), лінгвопрагматичний вимір (В. Кононенко), цитатний тезаурус (Г. Сюта), інтертекстуальність (Г. Сюта, О. Тележкіна), шахопоезія, поетика слова і світу (А. Мойсієнко), фоностилістика, лексикографічна рецепція (О. Тележкіна), словотвір і слово-

перетворення (В. Калашник), фразеологія та афористичність (В. Калашник), лінгвопоетичні портрети окремих постатей (С. Єрмоленко, В. Калашник) тощо.

Мета та завдання. У сучасному поетичному тексті мова як система максимально унаочнює свій потенціал – номінативний, виражальний, накопичувальний, виявляє свою динаміку та універсальність. Стрункність синтаксичної побудови, як правило, розхитано. Синтаксична багатоплановість спонукає гру конотацій, семантичну наповненість. Проте на сьогодні ще не досить вивчено синтаксичну релевантність української чоловічої інтимної лірики початку ХХІ століття. Тому *мета* нашої статті – дослідити деструктуровані синтаксичні одиниці сучасної чоловічої інтимної поезії. Поставлена мета зумовлює розв'язати такі *завдання*: 1) з'ясувати неповторність сучасного поетичного тексту як складної комунікативної структури; 2) визначити масив деструктурованих синтаксичних одиниць в українській чоловічій інтимній ліриці початку ХХІ століття; 3) проаналізувати синтаксично-функційні особливості

деструктурованих одиниць сучасної чоловічої інтимної лірики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині поетичний текст – складна комунікативна структура. У ній враховано особистість автора, але в єдиній площині з його культурними, психологічними, ментальними, етнічними, соціальними параметрами, можливості сприйняття читача й поетичний хронотоп.

У сучасній лінгвопоетиці поетичне слово набуло трансцендентних ознак. Воно не лише комунікативний засіб, який репрезентує наявну інформацію, а й те, що ще не відбулося. Поетичне слово таким чином «творить нову і нівелює стару, стереотипну дійсність» [8, с. 37].

Як слушно наголошує Г. Сюта, поети ХХ – початку ХХІ століття мають інше бачення естетики мови, ніж у першій третині ХХ століття [6, с. 38]. Сучасні майстри вербального мистецтва по-іншому сприймають і трактують, освоюють і відтворюють національну словесну традицію [6, с. 38]. Творчою знахідкою сучасних віршів є поєднання елементів народнопоетичного та новаторського творення тексту. Такі оновлення скеровано «на смислове ускладнення, встановлення глибинних асоціативно-оцінних паралелей, нову символізацію» [4, с. 4]. Крім того, численна персоніфікація є знаковою.

Сучасний поетичний текст може містити традиційні культури, які по-новому метафоризовано і символізовано, змінено їхню сполучуваність. На цьому ґрунті виникає оновлена семантична структура, не передбачувані попереднім мовленнєвим досвідом пресупозиції, читач сприймає аналогії на відмінній прагматичній основі [4, с. 4–5]. Недомовленості, імпліцитне самовираження зумовили виникнення численних закодованих віршів. Автори утаємничують поетичне полотно. Подекуди замовчування поетичної інформації, завуальований смисл «створюють метафоричний контекст, який позначений внутрішніми алюзійними чинниками» [4, с. 7]. Але має рацію В. Кононенко, що в такій системі поетичні тексти транслюють докільля через номінації та численні дескрипції, що репрезентують предметні реалії, «сукупність яких є відтворенням калейдоскопу уявлень, не позбавлених, однак, системної організації» [4, с. 9].

У сучасному поетичному тексті слово перебуває в напруженій формі, це зумовлює апробацію новаторських підходів до побудови речення [1, с. 799].

Відхилення від нейтральної структури створює неординарну конструкцію та форму стилістичне забарвлення. Засобами афективного синтаксису є елімінація мовних елементів чи їхня плеонастичність, повтори тощо.

Вищезазначене вможливує підкреслити, що для сучасної української поезії властиві різні діапазони й напрями звучання. Це забезпечує синтаксичній поетиці «неспівмірність» та «нерівнорядність». Здебільшого такі особливості залежать від творчої особистості поета, його «прагнення творити почуттєву чи образно-ментальну, когнітивно-опосередковану поезію» [1, с. 809]. Повстання нових парадигм у синтаксичній поетиці «значною мірою прогнозують розвиток потенційних можливостей синтаксичних форм слова тощо» [1, с. 809], на часі синтаксична деструкція. Погоджуємося, що такий синтаксис – це «не тотальне порушення структури або змісту тексту, а особливий тип цієї структури (або змісту), що подібно до прийомів «шокової терапії» впливає на адресата» [3, с. 87–88].

Зокрема, українська чоловіча інтимна лірика ХХІ століття вможливує переконалися у вищесказаному. Сучасні чоловічі поезії представлені в незвичайній формі, відмінній від класичної. Часто автори вдаються до деструкції: пишуть свої вірші одним текстом, без великої літери та розділових знаків, присутня розірваність слів та речень. Деструкція виступає як один зі способів деконструкції тексту. «Синтаксична деструкція – це, як наголошує Н. Кондратенко, – свідомі порушення формального боку тексту на синтаксичному рівні, що спричиняють виникнення нових смислів та інтерпретацій, метою яких є знищення меж тексту та реальності... Синтаксична деструкція як формальне порушення текстової організації, наслідком якої є утворення нових смислів, є різноманітним явищем» [3, с. 142].

Деструктурування синтаксичних одиниць зафіксовано в таких поетів, як-от: Василь Махно «Нам знову залишиться вивчити двом» (тут присутні деякі розділові знаки, але не всі: «вона за порогом показує знак: дивитися в очі – снувати вервечку...»), Ана-

толій Дністровий «У неї очі великі вітрини», «Жовтий місяць гойдала», Сашко Ушлаков «Нори золотих лисенят наче вени», «Усе це поволі стирає наші видимі межі», «Сни про Україну», Тарас Девдюк «Ми цілу ніч», Сергій Жадан «Вона ще не виросла» та інші.

Зокрема, одним із яскравих авторів такого стилю є Сашко Ушлаков. У віршах цього поета відсутні великі літери та зрідка присутні деякі розділові знаки. Наприклад:

*сни про україну
кайфові сни й пасовиська
індустріальні міста
надто ранні шлюби
як на стару європу
такою ти бачиш у снах мою жовто-бла-
китну країну [7, с. 294].*

Навіть Україну автор пише з малої літери. Можливо, це не випадково. Ні, річ не в тім, що він не любить свою країну, мабуть, він тільки підкреслює її теперішній стан. С. Ушлаков використовує порівняння: «як на стару європу», епітети «жовто-блакитну країну», «північно-ірландська дівчино» та ін. Дещо порушений ритм, тому його вірші читаємо як сповідь, яка ллється з вуст автора.

Іван Андрусак численно вживає розірваність. Так, наприклад, поезія «Із повітря» написана без розділових знаків, тут наявна розірваність слова. А. Загнітко коментує таку синтаксичну розкутість як аналітизм [2, с. 523], що зумовлює появу незвичних фрагментованих конструкцій. Їх не можна пояснити як прагнення автора інтерпретувати розмовне мовлення. Це, мабуть, спроба семіотизувати ситуацію, збільшивши її знаковий статус. Мова актуалізується не тільки як засіб передавання ідей, спосіб творення тексту, але і як важливий чинник словесної творчості, власне метатекстотворення.

Наприклад:

*але більші од серця окрушини твоїх сліз
як слова у клесидрі висотують за-
–жи-
–во [7, с. 266].*

Цитована поезія унаочнює синтаксичну деструкцію, оскільки кожен фрагмент не самостійний. Це передбачає порушення текстового полотна, зумовлене бажанням автора. Такий прийом створює більш напружену атмосферу та надає деяку загадковість. Таку деструктовану поезію побудовано за просторовим принципом. Мета

такого синтаксису – унаочнити значущість ритмічної ударності віршового полотна. Акцентуація виділених слів, введення жирного шрифту, роздріб слів на склади підсилюють динамічність сприйняття поезії та її запам'ятовування. Іван Андрусак руйнує таким чином узвичаєну ритміку поезії, зміщує увагу читача на візуальний компонент. За допомогою синтаксичної деструкції митець грає з мовою, пріоритетною ознакою такого поетичного нововведення є авторська свобода. А. Загнітко визначає цю специфіку поетичного синтаксису як «деструктивістсько-репрезентативно-епатажну» [2, с. 497–507], що потребує від реципієнта трансформувати відповідні конструкції у слова, речення, текст.

В іншому вірші «Сонна осінь з голубами янголів» також присутня розірваність слова наприкінці мовного полотна досліджуваної поезії:

*я тебе усього світу знаками
кличу тебе, кличу тебе, кли... [7, с. 268].*

Треба зазначити, що І. Андрусак схильний використовувати деструктовані синтаксичні одиниці. Багато віршів написано без розділових знаків, відсутні великі літери на початку речення та розірваність слів. Але розірваність зафіксовано рідше порівняно з іншими прийомами. Такий підхід зумовлює реалізацію текстової варіативності. Текстова реальність існує в різних вимірах: ризоматичність спонукає до появи змістових зрушень, що не спотворюють реальність, а програмують інші ключі до її тлумачення та сприйняття і розширюють семантику висловлювання додатковими емоційними відтінками.

Анатолій Дністровський теж не відмовляється писати теперішнім модним деструктованим віршем. Поезії «У неї очі великі вітрини» та «Жовтий місяць гойдала» написані схоже. У першому вірші зафіксовано повтори слів та словосполучень:

*у неї очі великі вітрини в яких
бачиш людей застиглих у вечірньому
тумані
в неї очі наче великі світи
де миготять чужі обличчя [...]
[...] воно прийде потоне в її смутку
воно прийде
коли в очах їй потемніє [7, с. 281].*

Можна помітити, що автор не замислюється над тим, де потрібні розділові знаки, а де ні. Не виділяє порівняння, дієприкметни-

ковий зворот – суцільний потік. У вірші нема рими та в деяких місцях можна «упіймати» ритм.

У поезіях Ігоря Римарука «Ксерокопія» та «Дощ» синтаксичну деструкцію репрезентовано відсутністю розділових знаків та великої літери. Зокрема, вірш «Дощ» невеликий за обсягом, але насичений емоціями:

*сном обів'є обох
як золотим плющем
доля прогорне страх
і пропалю твій дах
я золотим дощем* [7, с. 248].

Відсутність розділових знаків створює потік свідомості. Автор влучно використовує метафору та порівняння. Читач може лише здогадуватися, де треба зупинитися, а де продовжувати. Такі поетичні твори розраховано на синтаксично підготовленого читача:

*а потім там
у нетрощах любові
помітиш пташенятко її смутку* [7, с. 281].

Традиція в літературі за кожним письмовим знаком закріплює певну функцію, але поетичний експеримент із синтаксичною деструкцією здатний їх роз'єднати. Стандартної функції інтонаційної розмітки тексту іноді набувають оригінальні авторські знаки. І навпаки, звичні для читачів знаки, трапляється, набувають нестандартну функцію, наприклад, образотворчу.

Ще менший вірш у Тараса Девдюка «Ми цілу ніч»:

*ми цілу ніч садили сад
який не розцвіте
тому ти так зітхала* [7, с. 270].

У цих кількох деструктурованих рядках кожен читач може знайти свою тему. Для когось це буде тема саду, для іншого – любов, а для когось – кінець життя. На перший погляд, це зовсім не вірш, але не треба забувати, що це сучасний вірш, у якому відсутнє вербальне табу. Тому й три рядки можна вважати повноцінним віршем.

Синтаксична деструкція продукує мовний хаос, свободу і розкутість вислову, що співі-

нують з інтелектуалізацією чоловічої інтимної лірики. Наприклад, у поезіях Тараса Девдюка фіксуємо вдале поєднання нелінійного письма з оминанням розділових знаків та розмежування частин речення:

*а пізніше
я любитиму тебе так як свою вітчизну
і навіть на кілька хвилин довше чи більше* [7, с. 270].

Такий структурний і семіотичний симбіоз є аналогією людської свідомості, у якій синкретично поєднано все, що є змістом концептуальної та мовної картин світу людини, усіх її вражень, емоцій, почуттів і відчуттів. Щодо оформлення поезій без розділових знаків, то їхнє коло широке і функційне навантаження різне. Для їхнього синтаксису характерна аморфність і невизначеність, що й дає підстави кваліфікувати цю манеру поетичного письма як аморфно синтаксичну.

Зокрема, у Сергія Жадана фіксуємо:
*вона ще не виросла і не втратила голову
від чорної музики у власних зап'ястях
і світло з небес і початки голоду
в її долонях будуть за щастя
вона ще не падала на мокрі матраци
і в кров її не вливався поспіх* [7, с. 271].

Таким деструктурованим синтаксисом, мабуть, поет переслідує мету: читач самостійно повинен зрозуміти, що ті чи ті розділові знаки тільки заважатимуть зрозуміти «глибинний» зміст твору і водночас читач сам може виділити у смисловому та інтонаційному плані певний компонент строфи, застосувавши з цією метою доречний, на його думку, розділовий знак. Загалом «у лінгвопоетичному вимірі Жаданові тексти претендують на словесний епатаж; така вседозволеність стає свого роду візитною картою постмодерністського нарративу» [5, с. 29], синтаксична деструкція забезпечує потужний мовно-естетичний ефект.

Висновки. Як бачимо, у чоловічій інтимній поезії превалює мода на новий вірш. Перспективним є вивчення дискурсу війни у сучасній українській чоловічій поезії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загнітко А.П. Теоретична граматики сучасної української мови: Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. 992 с.
2. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис. Донецьк : ДонНУ, 2001. 662 с.
3. Кондратенко Н.В. Синтаксис українського модерністського і постмодерністського художнього дискурсу : монографія. Київ, 2012.
4. Кононенко В.І. Лінгвопоетичні виміри сучасного текстотворення. *Мовознавство*, 2013. № 4. С. 3–14.

5. Кононенко В.І. Прагматика художнього тексту: пошуки новостилю : монографія. Київ ; Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2021. 365 с.
6. Сюта Г.М. Цитата в українському поетичному тексті ХХ століття: джерела, прагматика, рецепція : дисерт. докт. філол. наук зі спеціальності : 10.02.01 «Українська мова». Інститут української мови НАН України. Київ, 2018. 254 с.
7. Українська інтимна лірика: твори: для старшого шкільного віку. / Упорядкув. текстів, перед., підготов. комент., прим. та наоч.-метод. матеріалів К.Г. Борисенко. Київ : Школа, 2009. 352 с.
8. Фізер І. Свято поезії і погляд критика. *Слово і час*. 1991. № 9. С. 37–40.

REFERENCES

1. Zagnitko A.P. (2011). Theoretical grammar of the modern Ukrainian language: Morphology. Syntax. Donetsk: VKF BAO LLC. 992 p.
2. Zagnitko A.P. (2001). Theoretical grammar of the Ukrainian language: Syntax. Donetsk: DonNU. 662 p.
3. Kondratenko N.V. (2012). Syntax of Ukrainian modernist and postmodernist artistic discourse: monograph. Kyiv.
4. Kononenko V.I. (2013). Linguistic dimensions of modern text creation. *Linguistics*. No. 4. P. 3–14.
5. Kononenko V.I. (2021). Pragmatics of artistic text: search for a new style: monograph. Kyiv; Ivano-Frankivsk: Prykarpattia National University named after Vasyl Stefanyk. 365 p.
6. Syuta H.M. (2018). Quotation in the Ukrainian poetic text of the 20th century: sources, pragmatics, reception: dissertation dr. Philol. of Sciences in the specialty 10.02.01 “Ukrainian language”. Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv. 254 p.
7. Ukrainian intimate lyrics: Works: for senior school age / Arranged texts, pre., preparation comment., note and experimental method. materials by K.G. Borysenko. Kyiv: School, 2009. 352 p.
8. Fizer I. (1991). Poetry festival and critic’s view. *Word and time*. No. 9. P. 37–40.

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Олена Занько

старший викладач кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Одеська юридична академія»
вул. Фонтанська дорога, 23, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-6783-4892

Оксана Назаренко

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Одеська юридична академія»
вул. Фонтанська дорога, 23, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-4697-6100

Анотація. У статті висвітлено наукові погляди щодо питання формування української літературної мови, історії офіційно-ділового стилю української мови та оформлення ділових паперів.

Проаналізовано літературні пам'ятки Київської Русі й доведено, що мовою цих пам'яток стала старослов'янська, тобто наявні елементи живої народної мови, які існують у сучасній літературній українській мові. Цією мовою пишуть державні документи, літописи, проповіді, твори давньої літератури. Українська мова належить до давньописемних мов, її писемність налічує понад тисячу років.

Описано, що з часом старослов'янська мова набуває дедалі більше місцевих рис. Народна мовна стихія все більше потрапляє у процес переписування, у книги і документи. Одним із найдавніших текстів – пам'яток офіційно-ділового стилю у Києві, що збереглися у своєму первісному вигляді, є Ізборник Святослава 1073 р., у якому є чимало українських слів, знайомих і сучасному поколінню українців.

Яскравим прикладом приватного ділового листування офіційно-ділового стилю, що стосується різних господарських справ, є Новгородські берестяні грамоти. Це багатий і переконливий матеріал про український характер мови офіційно-ділового стилю Київської Русі.

Перші документи нашої держави доби Київської Русі складені давньоруською мовою. І цією мовою ще в X–XIII ст. написаний один з найяскравіших взірців офіційно-ділового стилю Київської Русі – оригінальний звід світських законів Ярослава Мудрого «Руська правда» (30-ті рр. XI ст.), у якому відбиті юридичні норми права X–XI ст. Серед документів такої доби відомий найдавніший статут Володимир Мономаха, вміщений у розширеній редакції «Руської правди».

Таким чином, посилаючись на дослідження багатьох науковців-мовознавців та істориків за декілька століть, можна стверджувати, що офіційно діловий стиль сучасної української мови має більш ніж тисячолітню історію і нині, маючи функціональні підстилі, певні стильові ознаки, властивості, певні кліше, стиль стрімко розвивається, збагачуючись лексикою.

Ключові слова: українська мова, історія, літературна мова, офіційно-діловий стиль, давні пам'ятки.

FORMATION OF THE UKRAINIAN LITERARY LANGUAGE

Olena Zanko

Senior Lecturer at the Department of Applied Linguistics
National University "Odessa Law Academy"
Fontanska doroha str., 23, Odessa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6783-4892

Oksana Nazarenko

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Applied Linguistics
National University "Odessa Law Academy"
Fontanska doroha str., 23, Odessa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-4697-6100

Abstract. *The article highlights scientific views on the issue of the Ukrainian literary language formation, history of the Ukrainian language official business style, as well as design and registration of business papers in ancient times.*

The literary monuments of Kyivan Rus' were analyzed and it was proved that the language of these written monuments became the Old Slavonic, that is, there are elements of the living folk language that also exist in modern literary Ukrainian language. State documents, chronicles, sermons, works of ancient literature are written in this language. It is stated that the Ukrainian language belongs to ancient written languages, its written form is more than a thousand years old.

It is described that over time the Old Slavic language acquires more and more local features. The folk language element is increasingly included in the process of rewriting, in books and documents. One of the oldest texts – a written monument of the official business style in Kyiv, preserved in its original form, is the Collection of Svyatoslav of 1073, which contains many Ukrainian words familiar to the modern generation of Ukrainians.

A vivid example of private business correspondence in an official-business style, relating to various economic matters, are Novgorod birchbark manuscripts. This is valuable and convincing material about the Ukrainian character of the language of the official business style of Kyivan Rus'.

The first documents of our state from the time of Kyivan Rus' were written in the Old Rus' language. And in this language, back in the 10th–13th centuries one of the brightest examples of the official and business style of Kyivan Rus' was written – the original collection of secular laws of Yaroslav the Wise “Rus'ka Pravda” (30s of the 11th century), which reflected the legal norms of the law of the 10th–11th centuries. Among the documents of this era is the most notable ancient charter of Volodymyr Monomakh, contained in the extended edition of “Rus'ka Pravda”.

Thus, referring to the research of many scientists-linguists and historians over several centuries, it can be argued that the official business style of the modern Ukrainian language has a history of more than a thousand years, and nowadays, having functional sub-styles, certain stylistic features, properties, certain clichés, style develops rapidly, enriching its vocabulary.

Key words: *Ukrainian language, history, literary language, official business style, ancient written monuments.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі особливістю розвитку суспільства є те, що інформація стала основним ресурсом розвитку. Незважаючи на значну кількість наукових праць щодо історії української мови, у деяких представників суспільства виникають питання місця української мови серед інших мов світу. Саме тому тема історії української мови не втрачає актуальності й натеper, це відповідь на питання, що перебувають не тільки у лінгвістичній царині, а й визначають зовнішню та внутрішню політику нашої держави.

Зважаючи на низку наукових праць, доцільно продовжити дослідження, систематизацію знань, відомостей з цієї проблематики, щоб акцентувати увагу на давності української мови (з VI–VII ст. н. е.) та розвитку її державотворчої функції. Доречно наголосити, що саме офіційно-діловий стиль є складовим елементом державотворення, тобто країна є державою, коли вона має, окрім інших ознак, законодавство, що фіксує її зовнішню та внутрішню політику саме в документах.

Історія української мови на матеріалі літературних пам'яток (X–XVIII ст.) була пред-

метом дослідження у наукових працях багатьох відомих західних і вітчизняних учених, що стали підґрунтям дослідження, таких як: К. Делямар, Мальт-Брюн, М. Марр, Л. Булаховський, М. Грушевський, В. Борковський, В. Янин, Н. Мещерський, П. Мовчан, Г. Білодід, В. Русанівський, М. Лещак, В. Хоробець та інші.

Українська мова належить до давньописемних мов, її писемність налічує понад тисячу років. Численні покоління формують мову, розвивають її, збагачують. Мова – це суспільне явище тривалого історичного розвитку.

Метою дослідження є аналіз літературних пам'яток X–XVIII ст. як взірців офіційно-ділового стилю української мови з давніх часів до доби Гетьманщини.

Науковці-мовознавці вважають, що одним з найдавніших стилів, зокрема книжних, на мовній основі якого згодом відбулося становлення української літературної мови, є офіційно-діловий стиль. Він історично ґрунтується на документах доби Київської Русі, адміністрації Великого князівства Литовського й гетьманських канце-

лярій, на юридичних актах міських урядів XV–XVII ст. Його ознаки знаходимо в документах X–XII ст.: «Руська правда», «Мстиславова грамота» 1130 року, тексти договорів русичів з греками 907, 911, 944, 971 років, українсько-молдавські грамоти XIV–XV ст., українські літописи (офіційні листи, угоди і т. ін.). Історія народу відбивається у документах різних подій як давніх епох, так і сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Літературною мовою Київської Русі з прийняттям християнства стала старослов'янська (інакше церковнослов'янська). Нею пишуть державні документи, літописи, проповіді, твори. Цією мовою написано і «Повість врем'яних літ», і «Руську правду», і «Слово о законі і благодаті», і «Слово о полку Ігоревім», і багато інших творів давньоукраїнської літератури. З часом старослов'янська мова набуває дедалі більше місцевих рис. Народна мовна стихія все більше потрапляє у процес переписування, у книги і документи.

Про це свідчать українські форми слів, вислови, що пробиваються крізь слов'янщину в тодішніх текстах. Як зазначав мовознавець Л. Булаховський, «традиційне письмо, староболгарський склад словника, книжно-церковне коло понять та способів висловлювання думки – усе це здебільшого закриває від нас живу стихію південноруської (тобто української) мови того часу, даючи їй виступити на поверхню лише більш-менш випадково» [1, с. 43].

Так, дочка Ярослава Мудрого, королева Франції – Анна, 1063 року підписала латинську грамоту слов'янськими буквами: *Ана рѣина*, що відповідає латинському *Анна regina* (тобто Анна королева). «У підписі привертає увагу відсутність букви г, і це наводить на думку, що Анна Ярославна у слові *regina* вимовляла не звук г, а звук тотожний із сучасним українським S (фрикативним), для якого у слов'янській азбуці не було позначення» [2, с. 30].

Одним із найдавніших текстів – пам'яток офіційно-ділового стилю у Києві, що збереглися у своєму первісному вигляді, є Ізборник Святослава 1073 року, у якому є чимало українських слів, знайомих і сучасному поколінню українців, а саме: *ворогъ, полонъ,*

краса, свита, вѣчинити, сваритися, дивися, лишитися [3].

Яскравим прикладом приватного ділового листування офіційно-ділового стилю, що стосується різних господарських справ, є Новгородські берестяні грамоти. Це багатий і переконливий матеріал про український характер мови офіційно-ділового стилю Київської Русі, а саме:

– сплутування голосних *и та ы* (*синовиш, сир, рибою, нине, ми тобі*);

– перехід *е* після шиплячих в *о* (*чого, жона, моя, чолом*);

– м'який звук *ц* (*отець, куницю, пшеници*);

– префікс *роз* (*розумно, роздилить*).

Новгород, як відомо за Новоградським першим літописом, молодшого ізводу «город» був закладений Володимиром Ярославичем, князем Київської Русі у 1044 році, який підкорив собі угро-фінські племена. Деякий час місто Новгород входило до складу Київської держави (спільні гроші – гривня, форма правління – віче), княжили у Новгороді: Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Мономаховичі. Навіть після 1136 року, коли великий Новгород став незалежною республікою (1478–1485 роки), він підтримував тісні зв'язки з Києвом, з Литовською державою, у якій важливу роль відігравала Русь-Україна й державною мовою була українська (тогочасна книжна, не простонародна). Тільки розгром і захоплення Новгородської республіки Московією у 1478–1485 роки, фізичне винищення і депортація новгородців та заселення міста вихідцями з Московії остаточно обірвали зв'язки Новгорода з Україною і замінили мовну ситуацію в ньому та навколо нього.

І сьогодні, через століття бурхливих подій нашої історії, ми можемо впізнати мешканця новгородських земель за його окаяною вимовою (як і українська мова). Дослідник української та східних культур академік Микола Марр наголошував, що українська мова належить до «окаячої» групи мов, як і скіфська мова.

Перші документи нашої держави доби Київської Русі складені давньоруською мовою, напр.: «...на північ від Константинополя живуть угри, печеніги, хазари, русси (!), яких ми інакше називаємо норманнами...греки іменують їх русіос, тобто світлі, по особливостям їх тіла, а ми звемо їх по місцю розташу-

вання норманами, бо на тевтонській мові це означає північні люди» [3], – писав ще у X ст. єпископ Кремонський Ліутпранд. Та як зазначав у XIX ст. (1807 рік) мовознавець Мальт-Брюн: «Українці – це нащадки Київської Русі» [4]. Дослідник слов'янського світу, французький політик, славіст, редактор впливового часопису «La Patrie», секретар Паризького географічного товариства Казимир Делямар красномовно пише у 1869 році: «Історія не повинна забувати, що до Петра I той народ, який ми нині називаємо рутенами, звався руським, або русинами, і його земля звалася Руссю і Рутенією, а той народ, який ми нині зємо руським, звався московинами, а їх земля – Московією. В кінці минулого століття всі у Франції і в Європі добре вміли відрізнити Русь від Московії» (Петиція «П'ятнадцятимільйонний європейський народ, забутий в історії» 1869 р. К. Делямар) [5].

Слід зазначити, що давньоруська – це праукраїнська мова. І цією мовою ще в X–XIII ст. написаний один з найяскравіших взірців офіційно-ділового стилю Київської Русі – оригінальний звід світських законів Ярослава Мудрого «Руська правда» (30-ті рр. XI ст.), у якому відбиті юридичні норми права X–XI ст. Серед документів такої доби відомий найдавніший статут Володимира Мономаха, вміщений у розширеній редакції «Руської правди». Мав 69 статей із визначенням норм кримінального, цивільного і судового права, напр.: *Аже кто убиеть княжа мужа в разбои, а головника не ищуть, то виревную платити, в чьей же верви голова лежить, то 80 гривен; паки ли людин, то 40 гривенъ. Переклад: Якщо хтось уб'є княжого мужа, як розбійник, а (члени верві) вбивцю не шукають, то віру за нього у розмірі 80 гривенъ платити тій верві. На землі якої буде знайдено вбитого, у випадку вбивства людина платить віру (князю) у 40 гривенъ* [6].

Княж муж – княжий слуга, дружинник, феодал. **Головник** – вбивця. **Виревная** (від слова *вира*) – грошова пеня на користь князя за вбивство вільної людини. **Вервь** – сусідська територіальна община. **Людин** – простий і вільний селянин або городянин.

Як бачимо, впадають в око українські мовні риси: буквосполучення *-оло-*; *ри-*; *-ую-* закінчення прикметника жіночого роду; *-ти* – суфікс неозначеної форми дієслова; чергування *в/у* тощо.

Також у творі «Повчання дітям Володимира Мономаха» відчувається у всій повноті так властива українцям «філософія серця», яку згодом науково осмислив Григорій Сковорода у своїх творах. У законодавчих документах і художній літературі («Слово о полку Ігоревім») переважають елементи живої мови Київської Русі XI–XII ст., що була успадкована від української мови. Старослов'янська мова уже в IX столітті не зазнавала змін, фактично була мертвою мовою і застосовувалась лише в релігійній літературі, вона дедалі більше ставала незрозумілою народові.

Праукраїнською або староукраїнською живою мовою складено такі взірці офіційно-ділового стилю: грамоти XIV–XVI ст., Литовські статuti, закони Литовсько-Руської держави, Судебник Казимира Ягайла 1468 р., перекладено Пересопницьке Євангеліє 1556 р. В усіх зазначених джерелах можемо спостерігати суто українські мовні явища, які досліджував та на які постійно наголошував академік, мовознавець, етнограф та поет Агатангел Кримський, напр.:

– чергування приголосних г-з; к-ц; х-с у давальному відмінку: *дорозі, дівці, кожусі* тощо;

– перехід Е в О після шиплячих: *чоловік, нічого*;

– кінцева літера В у дієсловах: *ходив, брав, косив*;

– чергування О-І: *пліт-плоту*;

– у сучасній українській мові збереглася складна форма майбутнього часу дієслів: *зна-тиму, читатиму, робитиму*;

– наявний кличний відмінок: *княже, отче*;

– буквосполучення *-оро-*, *оло-*; *-ере-*, *-еле-*: *Володимир, хороброє гнездо...*;

– закінчення дієслів – мо. «...оце – мо далеко старіше навіть від доби Київської держави» [7] стверджує у своїй праці Агатангел Кримський: *знаємо, читаємо*.

У період Литовської доби (XIV–XVI ст.) складається лексична, граматична і фонетична системи мови української народності, але роль мови офіційно-ділового стилю за традицією виконувала книжна мова Київської Русі, у яку проникали елементи живої розмовної мови місцевого населення. Це канцелярсько-урядова староукраїнська мова (мова київських грамот), що культивува-лася у литовських князівських канцеляріях. Поширені грамоти у XIV ст.: угоди, правові,

присяжні, вкладні тощо. Аналізуючи зміст грамот, можна виокремити чітко визначені формальні ознаки: формула адресанта, формула дати або реквізити, міста й обставин написання грамоти тощо.

Найяскравішою пам'яткою офіційно-ділового стилю цього періоду є Литовський статут – зведення законів феодального права, що діяло у Великому князівстві Литовському (1529, 1566, 1688 рр.) і було складено урядовою мовою – українською. Зазначимо, що впродовж XIV–XVII ст. українська літературна (писемна) мова була також мовою державного діловодства у Молдавському князівстві, адже молдавські господарі мали писарів (канцлерів) українського походження з числа буковинців, напр.: зразок мови молдавської грамоти: «...*Георге, уставши ся з добрими людьми, перепросиль пана Костю, абы его просил на тоє село и на домь, и пань Косте ся смилуваль на него...*».

У XVI – першій половині XVII ст. формуються стилі публіцистичної мови, художньої, наукової, розвивається мова літописної літератури (літописи: Густинський, Львівський, Межигірський, Острозький, Київський) і актово-урядова мова, мова документів (книги міських урядів українських міст на зразок Житомирської 1582–1588 та інші).

Друга половина XVII – перша пол. XVIII ст. – Гетьманська доба, що характеризується значною кількістю кліше, адміністративної лексики і термінології (запозичення з латини, грецької, західноєвропейських мов), що були необхідними для лаконічного вираження думки і є незаперечним доказом самостійності та високорозвиненості української мови. Наприклад, за Гетьманщини (XVII ст.) листи поділялись на: іменні листи, листи-запити, інструктивні листи-звернення, листи-донесення, листи-свідчення, листи-скарги (нестандартні). Однак численні фонетичні, морфологічні, словотворчі, лексичні та синтаксичні особливості засвідчують україномовну приналежність листів. Для прикладу, літера «ь» зазвичай вживається за етимологічним принципом, позначаючи звук [i], у деяких випадках присутнє неповторне і характерне українське укання, тобто вживання [y] на місці етимологічного [o]: *Шептакувскую волость*, вживання літери «ы» у словах, як наприклад, у дієслові *учиньлися*, зустрічаються питоми українські специфічні лексеми,

на кшталт: *чолом, чолопоклоненіє, Дніпро, Кѣданскѣ*. Тому в листах продовжує домінувати староукраїнська («нижча» канцелярська або «проста» мова) з явними тенденціями до дедалі більш зрусифікованого варіанта. Староукраїнська писемна ділова мова у різних сполученнях і формах насамперед вживалася у приватній кореспонденції, передусім у колі козацької старшини.

Розглянемо ділові папери часів Гетьманщини (XVII ст.), наприклад, витяг з протоколу називали «виписка з журналу», бо в полкових канцеляріях протоколи велися в журналах, а різновид виписок, копію частини тексту іменували *екстракт* (від лат. *extractum* – вилучення). Їм властива лаконічність (за переказами, цією рисою славилися спартанці – жителі давньої Лаконії).

Рапорт – за часів Гетьманщини (XVII ст.) на Лівобережній Україні слово «рапорт» могло означати «чолобитну» (прохання) та «супліку» (скаргу). Вони мали доповідний характер, у них були відсутні елементи прохання.

Свідцтво – слово існувало під різними назвами: *свидѣтельство, паишпорт, подорожная, быльть, былеть*. Паспорт за Гетьманщини містив значення гетьманського титулу, соціальний стан особи, ім'я та прізвище його власника, місце прямування, прохання на вільний переїзд або проживання. Такий паспорт видавав гетьман чи старшина від свого імені. Панівна верхівка видавала своїм підлеглим (службовцям, міщанам) «свидетельства» чи «былеть» – посвідчення про звільнення зі служби (найчастіше з військової) з правом переїзду на вибране місце роботи, проживання.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Таким чином, посилаючись на дослідження багатьох науковців-мовознавців та істориків за декілька століть, можна стверджувати, що офіційно діловий стиль сучасної української мови має більш ніж тисячолітню історію і нині, маючи функціональні підстили, певні стильові ознаки, властивості, певні кліше, стиль стрімко розвивається, збагачуючись лексикою, змінюючись (наскільки це можливо у документах відповідного рівня стандартизації).

Перспективним напрямом подальших досліджень у межах опрацьованої проблематики вважаємо аналіз ділових паперів на матеріалі давнього українського тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белей Л. Короткий текстологічний аналіз. Договори і постанови. Київ, 2010. С. 14–15.
2. Мовчан П.М. Мова – явище космічне. Київ, 1989. 169 с.
3. Булахівський Л.А. Питання походження української мови. Київ, 1956. 218 с.
4. Брус М.П. Історична граматики української мови. Частина 3. Хрестоматійні матеріали. Навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ : ПП Голіней О.М., 2016. 92 с.
5. Грушевський М.С. Історія України-Русі: в 11 т., 12 кн. Київ : Наукова думка, 1991. 648 с.
6. «Правда Руська» Ярослава Мудрого: початок вітчизняного законодавства : навчальний посібник / уклад.: Г.Г. Демиденко, В.М. Єрмолаєв. Харків : Право, 2017. 392 с.
7. Кримський А.Ю. Твори в п'яти томах Київ : Наукова думка, 1972–1974.
8. Півторак Г. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов. Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски». Київ, 2001. С. 135.

REFERENCES

1. Belei L. (2010). Korotkyi tekstolohichnyi analiz. Dohovory i postanovy. Kyiv, S. 14–15 [in Ukrainian].
2. Movchan P.M. (1989). Mova – yavyshe kosmichne. Kyiv. 169 s. [in Ukrainian].
3. Bulakhovskiy L.A. (1956). Pytannia pokhodzhennia ukrainskoi movy. Kyiv. 218 s. [in Ukrainian].
4. Brus M.P. (2016). Istorychna hramatyka ukrainskoi movy. Chastyna 3. Khrestomatiini materialy. Navchalno-metodychnyi posibnyk. Ivano-Frankivsk: PP Holinei O.M., 92 s. [in Ukrainian].
5. Hrushevskiy M.S. (1991). Istoriia Ukrainy-Rusi: v 11 t., 12 kn. Kyiv: Naukova dumka, 648 s. [in Ukrainian].
6. «Pravda Ruska» Yaroslava Mudroho (2017): pochatok vitchyznianoho zakonodavstva: navchalniy posibnyk / uklad.: H.H. Demydenko, V.M. Yermolaiev. Kharkiv: Pravo, 392 s. [in Ukrainian].
7. Krymskiy A.Yu. (1972–1974). Tvory v piaty tomakh. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
8. Pivtorak H. (2001). Pokhodzhennia ukraintsiv, rosiiian, bilorusiv ta yikhnikh mov. Mify i pravda pro trokh brativ slov'ianskykh zi "spilnoi kolysky". Kyiv. S. 135 [in Ukrainian].

УДК 821.161

DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2023.3.5>

ПОЕТИКА ВІЗУАЛЬНОСТІ В ТВОРІ «ЛІСОВА ПІСНЯ» ЛЕСІ УКРАЇНКИ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

Катерина Ковалишин

аспірант кафедри української літератури та теорії літератури

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, Львівська область, Україна

orcid.org/0000-0002-1202-3424

e-mail: kovalyshynkateryna2019@gmail.com

Анотація. У статті проведено аналіз перекладу українських міфологічних реалій на англійську мову. Проблема недостатньо вивчена лінгвістами. Від точності перекладу авторського задуму, залежить правильне толкування читачем образу та розуміння загальної суті твору. Основою дослідження слугувала драма-феєрія Лесі Українки «Лісова Пісня». При дослідженні проблем перекладу порівнювалися роботи Гледіс Еванс та Персіваль Канді. Особлива увага приділялася використанню перекладацьких методів, прийомів та збереження оригінального авторського стилю і проявленні стилевих особливостей мови перекладача.

Композиція «Лісової пісні» – це органічне переплетення двох життів і двох світів – світу природи та людини. Багато хто вважає його шедевром. Леся Українка назвала цей твір драмою-феєрією, як у драмі, у якій відбуваються незвичайні, неймовірні перетворення, де фігури створюються уявою і існують поруч із людьми. Уява Лесі Українки була наповнена фольклорними джерелами та образами народних легенд та балад. Такий багатий внутрішній світ важко передати англійською. Одним із способів вирішення цієї проблеми було використання міфологічної істоти, загальні риси якої схожі до українського відповідника. Але це призвело до того, що обраний англійський міфологічний персонаж володів негативними відмінними від української версії рисами або був візуально протилежним йому. Іноді негативне смислове забарвлення не повністю відповідало згаданому персонажу. Персіваль Канді та Гледіс Еванс часто вдавалися до цього рішення, називаючи Лісовика – Гобліном, або Злидні – Імпамі. Встановлено, що метод транслітерації та додавання описового перекладу найкраще працює для побудови правильного візуального образу. На закінчення, фольклорні образи, які використовувала Леся Українка, вимагають від перекладача володіння екстралінгвістичними мовними навиками, щоб не втратити смислові елементи першоджерела. Однак, Персіваль Канді та Гледіс Еванс зберегли комунікативну сутність оригіналу. Прагнучи імітувати той самий досвід, який проектується на читача, як і сама Леся Українка. Вони максимально точно відтворили контекстний зміст її твору, використовуючи широкі можливості англійської мови.

Ключові слова: Леся Українка; переклад; Лісова Пісня; Персіваль Канді; Гледіс Еванс; поетика візуальності; візуальність.

THE VISUAL POETICS IN THE “FOREST SONG” BY LESYA UKRAINKA: TRANSLATION ASPECT

Kateryna Kovalyshyn

PhD student at the Literature and Literature Theory Department

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

Ivan Franko str., Drohobych, Lviv region, Ukraine

orcid.org/0000-0002-1202-3424

e-mail: kovalyshynkateryna2019@gmail.com

Abstract. The article analyzes the translation of Ukrainian mythological realities into English. The problem wasn't studied efficiently enough, by linguists. The reader's interpretation and understanding of the author's idea, the grasp of the essence of the work depends on the accuracy of the given translation. The basis of the study was the fairy drama “Forest Song” by Lesya Ukrainka. When considering the problem of translation, works by Gladys Evans and Percival Candy were compared.

Particular attention was paid to the use of translation methods and techniques, the preservation of the original author's style and the preservation of the stylistic peculiarities of the English language. The composition of the "Forest Song" is an organic intertwining of two lives and two worlds – the world of nature and man. It is considered by many a masterpiece. Lesya Ukrainka called this work a fairy drama, as in a drama where unusual, incredible transformations take place, where figures are created by their imagination and exist next to human beings. Lesya Ukrainka's imagination was filled with folklore sources and images of folk legends and ballads. Such a rich inner world proved difficult for the translators to put into English. One way to solve this problem was to use a mythological creature, whose general features corresponded to the Ukrainian equivalent. But this resulted in the chosen English mythological character to possess negative or contrary traits compared to the Ukrainian version, or be visually opposite to it. Sometimes the negative implication did not fully match the mentioned character. Percival Candy and Gladys Evans often resorted to this solution. It is established that the method of transliteration and addition of descriptive translation works best for the construction of a correct visual image. In conclusion, the folklore images used by Lesya Ukrainka require the translator to have extralinguistic language skills in order not to lose the semantic elements of the original source. However, Percival Candy and Gladys Evans maintained the communicative essence of the original. Aiming to mimic the same experience projected onto the reader as Lesya Ukrainka herself. They reproduced the contextual content of her work as accurately as possible, using the extensive features of the English language.

Key words: *Lesya Ukrainka; Forest Song; Percival Candy; Gladys Evans; translation; visual poetics; visuality.*

Постановка проблеми. Мистецтво слова – особливий інструмент, яким користуються письменники, щоб «запалити духовне багаття» в душі читача. Вони створюють яскраві, незабутні образи лише словами. Проте, ці слова бувають різними і можуть мати іншу форму або значення, тому що написані іноземною для читача мовою. Проблема перекладача полягає у правильному відтворенні даних йому візуальних образів, коректній передачі при перетворенні тексту у потрібну мову. Саме від нього залежить трактування твору, він «пропускає» його через себе, маючи на меті надати йому такого вигляду, щоб не втратити головну суть оригіналу, але і також щоб слова не втрачали свою образність в контексті мови на яку перекладають.

Аналіз досліджень. Володіння мистецтвом перекладу велика відповідальність і талант, який неоціненний для читачів по всьому світу. Леся Українка – відома письменниця, її слова звучали скрізь віка і резонували з сучасним поколінням. Про її життя та творчість писали і літературознавці, і музикознавці: І. Франко, Д. Донцов, М. Зеров, Г. Кисельов, Р. Шеффер, Л. Яросевич, Л. Хіврич, О. Рисак, Є. Шаблійовський, Ю. Чекан, Б. Степанишин, Л. Міщенко, Н. Цейко, І. Веретейченко та ін [3]. Адже вона також займалася перекладом. Перша її спроба була ще за часів юності в 1885 році. Тоді вона перекладала М. Гоголя зі своїм братом Михайлом. Після цього були переклади поеми Адама Міцкевича Konrad Wallenrod, надруковані

у Львові в 10 книзі Зорі в 1887 році. Леся Українка вела активну перекладацьку діяльність, та була організатором Світової бібліотеки українською мовою. Твори самої Лесі надихнули перекладачів з української еміграції і вони почали приймати активну участь у перекладі її поезій англійською мовою [5]. Щирі слова відомої поетеси знайшли свій шлях до серця англomовного читача за посередництвом Гледіс Еванс – найвідоміший перекладач, хоча і не єдиний. Попередньо до цього, Лесю Українку перекладав Бекгофер. Його робота над драматичною поемою «Вавілонський полон» було опубліковано в Лондоні 1916 році. Поеми та драматичні твори Лесі Українки потрапили до Персівала Канді, який видав збірку вибраних творів «Spirit of Flame» («Дух полум'я»), серед них 5 драматичних творів, у тому числі «Лісова пісня», та 28 інших поезій. Марія Скрипник та Джон Вір (Іван Федорович Вив'юрський), перекладали деякі Лесині поезії на сторінках англomовної періодики. Другий найвідоміший автор Віра Річ створила окрему збірку вибраних творів Лесі Українки, опубліковану в Торонто 1968 році. Загальна кількість англomовних інтерпретаторів творчості Лесі Українки складає понад півтори сотні.

Мета статті – в даній публікації розглядаються яким чином вербальний аспект твору переходить у візуальний, як перекладач «ілюструє» одну і ту саму думку на основі твору Лесі Українки «Лісова пісня» в англійському перекладі.

Виклад основного матеріалу. «Лісова пісня» – створена влітку 1911 року, за двадцять днів, вважається шедевром всесвітньої драматургії. Леся Українка назвала цей твір драмою-феєрією тобто драмою, в якій відбуваються незвичайні, неймовірні перетворення, де поряд з людьми діють постаті створені їхньою уявою. Французький термін феєрія є похідним від слова «фея» – чарівниця, в прямому розумінні означає театральну чи циркову виставу на основі міфічного, казкового сюжету. У листі до Агатагела Кримського від 27 жовтня 1911 р. Леся писала, що драма була створена на честь «волинським лісам» і за жанром близька до п'єси німецького драматурга Гергарта Гауптмана «Потоплений дзвін» [1]. Олесь Гончар писав, що головна риса таланту поетеси «в силі й буянні її фантазії, нестримному леті уяви» [3]. Уява письменниці з малечку була наповнена фольклорними джерелами, доповнилася образами народних легенд, переказів, балад. Доказом цього можна назвати «Лісову пісню», в якій описано «зачакловані хащі волинських лісів». Фантазія письменниці окутала «нічна тиша повитих місячним маревом озер», створила «химерний Олімп народної міфології». Дійсно, Леся у листах до своєї матері пише: «Мені здається, що я просто згадала наші ліси та затужила за ними». Їй пригадалися почуті історії про мавок, про те, що «в Колодяжному в місячну ніч бігала самотою в ліс і там ждала, щоб мені привиділася мавка. І над Нечімним вона мені мріла...» [2, с. 95-98]. Народний фольклор та земний світ органічно переплітається в душі поетеси, створюючи духовно піднесений матеріал, який стає на вершині філософських узагальнень. «Лісова пісня» – це твір про вищу мету існування людини, про живучість гуманістичних ідеалів. Філософсько-психологічний конфлікт разюче відчувається в основі сутички двох реалій: високого духовного ідеалу і практичного реального життя селян.

Образ Мавки займає центральне місце у сюжеті та уособлює думку самої Лесі Українки. Вона – частина цього світу, вона опиняється на межі «того високого» і «того практичного, приземленого» і бачить темні та світлі сторони двох світів. Мавка слугує ключем для людини до розуміння її власного призначення на цій землі [8].

Особливістю композиції «Лісової пісні» – це органічне переплетення життя двох світів природи і людини. В лісовому царстві живуть такі істоти як Мавка, Лісовик, Водяник, Перелесник, Русалки Водяні, Того, що греблі рве, Того, що в скалі сидить, Русалки Польові, Пропасниці, Потерчата, Куця, Злиднів і т.д. Вони демонструють людські риси – діють, живуть і розмовляють як люди. Тобто ці персонажі з міфів наділені людськими рисами і якостями.

Серед звичайних, простих людей виступають Лукаш, його дядько, поважний старий Полішук Лев, мати Лукаша, молодиця Килина з своїм Хлопчиком. Світ природи і людей стикаються, і це служить зародженням певного конфлікту, який розвиває сюжет феєрії і несе в собі творчий задум автора [5].

Драма складається з прологу й трьох дій, сюжет розгортається у співвідношенні з чотирма порами року, виникнення, розвитку і згасання почуттів і переживань Мавки і Лукаша. Важлива роль у створенні емоційної атмосфери належить широким поетичним ремаркам, які малюють в уяві читача пейзаж, на якому докладно розкритий навколишній і внутрішній світ дійових осіб [2].

Передати такий багатий на фольклорні образи світ англійською мовою нелегко. Особливо беручи до уваги наявність або брак англійських відповідників, які можна використати для обраного пояснення іноземному читачеві. При відсутності таких, подані нижче автори вдавалися до іноді неправильних спроб перекладу імен даних створінь. Проте, не можна їх засуджувати за мету донести головну суть ідеї Лесі Українки до решти світу, навіть якщо образ буде дещо викривленим.

Проілюструємо декілька прикладів:

Той, що греблі рве – Dam Breaker – He who breaks dams (переклад Гледіс Еванс), “He Who Rends the Dikea” destructive sprite dwelling in the freshets of spring (переклад Персівала Канді).

«В лісі щось загомніло, струмок зашумував, забринів, і вкупі з його водами з лісу вибіг «Той, що греблі рве» – молодий, дуже білявий, синьоокий, з буйними і разом плавкими рухами; одяг на йому міниться барвами, від каламутно-жовтої до ясно-блакитної, і поблискує гострими злотистими іскрами.» [10]

“...out of the forest there comes racing “He Who Rends the Dikes”.

He is a youth, very blond with blue eyes, who makes expansive motions as though he were swimming. His clothing is constantly changing in color from turbid yellow to clear blue, and at times he emits swift golden sparks.”

(переклад Персіваль Канді) [9]

“From the forest comes a sound as if someone is speaking; the little stream rings louder and louder like tiny bells. As it runs from the forest, with it comes the Dam Breaker in the form of a young merman, fair of skin with blue eyes. His movements are impetuous but grateful; his garment ripples with many colours ranging from dull yellow to bright blue, and gleams with golden sparkles.” [10]

(переклад Гледіс Еванс),

Той, що греблі рве – насправді різновид «водяного чорта». Саме такому персонажеві немає аналогів в англійській міфології. Найближчий до цієї реалії будуть нікси. Один з видів водяних фейрі. Вони постають перед людьми в образі молодих юнаків із золотавим волоссям і в яскравому одязі. Ці фейрі також володіють силами здійснювати шторми, отже це схоже на опис в оригінальному тексті Лесі Українки.

При перекладі імені Гледіс Еванс та Персіваль Канді використали метод калькування, передаючи слово в слово значення українського відповідника. Слід звернути увагу, що Еванс описує юнака як «a young merman» – простіше кажучи русалкою, цим додаючи додатковий елемент, щоб полегшити трансляцію образу в іншомовне середовище, а Персіваль Канді цього не робить і тримається як можна ближче до оригіналу. Згадок про будь яку інші міфологічну істоту – немає. Проте, опис рухів персонажа у цьому перекладі більш динамічний, при порівнянні до Гледіс Еванс. Читаючи її інтерпретацію в уяві вимальовується статичний образ граціозного прекрасного створіння, а не рухливий і жвавий при тому все ще красивий юнак.

Потерчата – Water Sprites, Lost children (переклад Гледіс Еванс), Lost Babes, Water Nixes (переклад Персіваля Канді).

Дитинчата-Потерчата,
засвітите каганчата! [7, с. 119].

Little Lost Babes, in the night,
Kindle now your lanterns bright! [9, с. 205]

(переклад Персіваль Канді)

Water Sprite

Little lost ones, in your shelters,
light your candles in the holders! [10, с. 92]
(переклад Гледіс Еванс),

В українській міфології «потерчата» це душі дітей, що народилися мертвими або померли нехрещеними і стали болотяними вогниками. Мали вигляд маленьких дівчат з довгим лляним волоссям. «Lost children» – в прямому перекладі означає «загублені або втрачені діти», в загальному значенні це словосполучення можна вважати відповідним тлумаченням, при відсутності інших, але в англійській міфології існує декілька варіантів таких немовби потерчат. Один із них є «Water Nixes», етимологія цього слова походить від праіндоєвропейської мови *neigw («мити»), [11] але образно це русалки або водяники північно- і середньоевропейського фольклору. Мандрівні вогники, схожі на потерчат також існують і в англійському фольклорі під назвою Will-o'-the-Wisp. З Інтернет джерел відомо, що: «A will-o'-the-wisp is a ghostly light seen by travelers at night, especially over bogs, swamps or marshes. It resembles a flickering lamp and is said to recede if approached, drawing travelers from the safe paths. The phenomenon is known by a variety of names, including jack-o'-lantern, hinkyunk, and hobby lantern in English folk belief...» [12]. Але Персіваль Канді вживає цю міфологічну істоту для позначення іншого фольклорного персонажа – Перелесника. Всі вище згадані варіанти перекладу, включаючи можливо такі самі мандрівні вогники Will-o'-the-Wisps, які частково збігаються з візуальною репрезентацією потерчат. Можна вважати, щоб правильно перекласти «потерчата» потрібно об'єднати таких створінь, як нікси і мандрівні вогники, але прямого перекладу і візуальної репрезентації такого фольклорного феномену в англійській культурі немає.

Злидні – Hunger Imps – “Zlidni” (переклад Гледіс Еванс), Starvelings (переклад Персіваля Канді).

Оригінал:

(малі, заморені істоти, в лахмітті, з вічним гризким голодом на обличчі, з'являються з-за кутка хатнього) [7, с. 135]

(Evil spirits of poverty, want and hunger.

They are small, emaciated creatures dressed in rags.

Hungry and pitiful, they appear from behind the house)

(Переклад Гледіс Еванс) [10, с. 117]

Small wizened creatures, in rags, their faces seamed with the signs of eternal

hunger, suddenly appear from around the corner of the house. (Переклад Персіваля Канді) [9, с. 242].

Злидні, як слово при першій згадці асоціюється з нещастям та біднотою. Але воно має також уособлення в формі істот, які змальовуються у вигляді дідків-жебраків або маленьких, жалюгідних створінь. Злидні схоже на домовиків, живуть під піччю. В народі вважалося, що де поселяться злидні, там надовго запанує крайня бідність.

В англійській міфології не існує аналогів цим істотам. Натомість є альрауни – невеличкі створіння, які живуть у корінні мандрагори. Вони полюбують пошуткувати над людьми і переселяються жити у затишній оселі.

Ще одним можливим аналогом може слугувати Боугі – шкідник, персонаж з англійської міфології. У нього холодні довгі пальці та жовті очі, які світяться вночі. Він розбудить хазяїв будинку, переверне відра з молоком, зіпсує вершки або розпустить плетіння пряджі.

Лісовик – Forest Elf, a Woodland Sprite, Wood Goblin.

Лісовика завжди змальовували у вигляді дикого чоловіка(дідуся), що пасе лісову худобу. Впізнавали його через схожість з людиною, який не має тіні. Він любить жартувати з людей, сплутати дорогу і завести бог зна куди. Але великої шкоди він ніколи не робить, навпаки – під опікою Лісовика людину не чіпає жоден дикий звір у лісі.

Точного відповідника знову немає. Персіваль Канді намагався наблизити переклад до оригінального тексту Лесі Українки щоб було зрозуміло, для англомовного читача, тому він використав образ ельфа зі старогерманського фольклору. Лісовик в українській міфології – господар лісу, а ельф дуже далекий від благородного образу змальованого Лесею Українкою. Хоча з міфологічної точки зору елфи благородні, прекрасні створіння, але вони описуються зовсім по іншому ніж лісовик поетеси. Гледіс Еванс бере протилежний підхід і називає лісовика гобліном. Створінь які часто зображуються

потворними, злими жартівниками, які шкодять людям. «Їх змальовують як маленьких (від 30 см) чи великих (зростом з коня, що став на задні ноги) м'язистих антропоморфних істот з вузькими жовтими очима із вертикальною зіницею, довгими вухами, гострими борідками, кривими жовтими іклами та пазурами і волохатою головою, що формою нагадує кінську» [13].

Ось як описує свого лісовика Лесея Українка:

«Лісовик виходить з гущавини. Він у довгій киреї барви старого золота з темночервоною габою внизу, навколо шапки обвита гілка достиглого хмелю.» [7, с. 150].

А ось як описує Персіваль Канді:

«Forest Elf comes out of the thicket. He is wearing a long gown, the color of

old gold, with a dark red fringe around the bottom, and round his cap are twined sprays of wild hops» [9, с. 232].

Опис Гледіс Еванс:

«Wood Goblin comes out of a shoreline grove.

He wears raiment the colour of old gold with a dark-red border at the hem of his mantle. Around his hat is wound the twining stalk of the hop plant.» [10, с. 130].

Правильніше було би об'єднати два перекладацьких методи транскрибування слова з описовим перекладом – Lisovyk, king of the forest. Такого виду переклад не змалював би повністю образ українського лісовика як його привикли бачити українські читачі, але він би був правдивішим до оригінального персонажа.

Висновки. Отже, фольклорні образи, які використовує Лесея Українка, надзвичайно складно передати англійською мовою. Адекватний переклад на мовленнєвому і візуальному рівні вимагає від перекладача екстралінгвістичні та мовні знання, які мали б допомогти при перетворенні написаного тексту без деформації культурологічних реалій. Так як очевидно, що існує історико-генетична відмінність у англійській та українській міфологічній системі це ставить два немовби схожі образи як синоніми, які за значенням надзвичайно далеко одне від одного. Не зважаючи на це, вони все-таки здатні створити приблизне уявлення про барвистий фольклорний світ наявний у «Лісовій пісні» Лесі Українки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аврахов Г. Вивчення драми-феєрії «Лісова пісня» в школі. Київ : Радянська школа, 1989. 156 с.
2. Березинський В. В англomовному світі. Київ, 1971. № 2. С. 95-98.
3. Василик Д. Хорові твори Миколи Ластовецького на слова Лесі Українки: Особливості прочитання. *Молодь і ринок*. Щомісячний науково-педагогічний журнал. Дрогобич, 2018. № 7(162). 117 с.
4. Гончар О. Наша Леся. Письменницькі роздуми. Київ : 1980. 214 с.
5. Драч І. Слово про Лесю. Духовний меч: Літ.-крит. статті та есе. Київ : 1983. 58 с.
6. Леся Українка. Лісова пісня : Лірика і драматичні твори; вступне слово Ал. Дейча. 1988. 399 с.
7. Українка Леся. Твори в чотирьох томах. Том 3. Упорядн. Н. Вишнеvsька. Київ: Дніпро, 1982. 432 с.
8. Франко І. Леся Українка: зібрання творів у 50 т. / Наук. думка. Київ : 1981. Т. 31. 512 с.
9. Cundy Percival. Spirit of Flame: A Collection of the Works of Lesya Ukrainka. Translated by Percival Cundy. York: Bookman Associates, 1950. Pp. 169-260.
10. Ukrainka, Lesia. (1985). Forest Song. A fairy drama in three acts, Gladys Evans. Kyiv, Dnipro Publ.
11. Нікси: веб-сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Нікси>
12. Will-o'-the-wisp: веб-сайт. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Will-o%27-the-wisp>
13. Гобліни: веб-сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Гобліни>

REFERENCES

1. Avrahov G. (1989). Vyvchennya dramy-feyeriyi «Lisova pisnya» v shkoli [Study of the drama-extravaganza “Forest Song” at school]. Kyiv : Radianska shkola, 156 p. [in Ukrainian].
2. Berezinsky V. (1971). V anhlomovnomu sviti [In the English-speaking world]. Kyiv, pp. 95-98 [in Ukrainian].
3. Vasylyk D. (2018). Horovi tvory Mykoly Lastvovetskoho na slova Lesi Ukrainky: Osoblyvosti prochyttannia. [Choral works of Mykola Lastvovetsky to the words of Lesya Ukrainka: Peculiarities of reading]. “Youth and the market”. Monthly scientific-pedagogical journal. Drogobych, Nr 7 (162), 117 p. [in Ukrainian].
4. Honchar O. (1980). Nasha Lesya. Pysmennytski rozdumy [Our Lesya. Writer’s reflections]. Kyiv, 214 p. [in Ukrainian].
5. Drach I. (1983). Slovo pro Lesiu [A word about Lesya]. Dukhovnyi mech: Lit.-kryt. statti ta ese. Kyiv, 58 p. [in Ukrainian].
6. Ukrainka L. (1988). Forest song: Lyrics and dramatic works: lane with Ukrainian, 399 p. [in Ukrainian].
7. Ukrainka Lesya (1982). Roboty v chotyrokht tomakh. Tom 3 [Works in four volumes. Volume 3]. Kyiv, Dnipro, 432 p. [in Ukrainian].
8. Franko I. (1981). Lesya Ukrainka: zibrannia tvoriv u 50 tomah [Lesya Ukrainka: collection of works in 50 volumes], Nauk. dumka. Kyiv, Vol. 31, 512 p. [in Ukrainian].
9. Cundy Percival (1950). Spirit of Flame: A Collection of the Works of Lesya Ukrainka. Translated by Percival Cundy. York: Bookman Associates, pp. 169-260. [in Ukrainian].
10. Ukrainka, Lesia (1985). Forest Song. A fairy drama in three acts, Gladys Evans, 1985, Kyiv, Dnipro Publ.
11. Niksi. Available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Нікси> [in Ukrainian].
12. Will-o'-the-wisp. Available at: <https://en.wikipedia.org/wiki/Will-o%27-the-wisp>
13. Goblins. Available at: URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Goblins> [in Ukrainian]

«...ПОШУКИ НЕЗРИМОЇ НІМОЇ СУТІ В СУТІНКАХ ПОНЯТЬ»: МОДЕЛЮВАННЯ СМИСЛОВОГО ПРОСТОРУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ (НА ПРИКЛАДІ ПОЕЗІЇ ЛІНИ КОСТЕНКО)

Тетяна Коляда-Березовська

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин, суспільних комунікацій та ІТ-права
Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку
вул. Кузнечна, 1, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-8470-7705
e-mail: kobertanya@gmail.com

Ганна Ятвецька

кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин, суспільних комунікацій та ІТ-права
Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку
вул. Кузнечна, 1, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0003-1277-3636
e-mail: hanna.yatvetska@gmail.com

Анотація. Статтю присвячено світоглядно-естетичній проблемі потрактування художнього тексту. Увага науковців до проблем герменевтики тексту залишається неослабною протягом багатьох десятиліть, змінюючи грані вивчення й віддзеркалення, з огляду на двоїсту природу мови, що таїть у собі певні складнощі, які виявляються у спробі виділити її формально-чуттєвий бік, котрий за обмежених форм вбирає у себе незчисленне розмаїття смислів. З огляду на турбулентні обставини сьогодення особливої актуальності набуває мовно-мовленнева взаємодія як соціально значуща проблема сучасної філології й комунікативістики. Метою цієї статті є презентація алгоритму моделювання смислового простору тексту як породження художньої інтенсії видатної Індивідуальності, що в очах спільноти є речником конкретного часопростору, духовно-історичного досвіду свого народу. Таким речником є Ліна Костенко – «цариця поезії в Україні» (Дж. Луцький), тому дискурс-аналіз саме її художніх текстів здійснено для встановлення співвідношення мовної й розумової інтенсії, смислів, уречевлених у мовних знаках. У результаті з'ясовано: естетично марковані компоненти художнього дискурсу, художні «факти» мови з образним потенціалом – інтенсіонали як художні смисли, укарбовані в мову митця, відзначені націленістю на організацію сприймання мовного повідомлення в лінгвокреативному ключі та у разі розуміння вимагають від читача «декодуючого напруження», тобто мислиннево-мовленневої діяльності, котра активізується через необхідність перекодування імпліцитних форм «чужого» тексту і пошуки експліцитних форм у власному лексиконі. Констатується, що комунікативно-мовленнева діяльність адресата художнього тексту передбачає актуалізацію здатності відчувати інтелектуальну насолоду самою формою вираження думки. Акцентується, що художньо-мовна компонента мовної компетенції – необхідна умова формування читачької культури, оскільки передбачає сукупність мовних умінь, що дозволяє здійснювати інтерпретацію повідомлень, декодування сенсу, моделювання смислового простору художнього тексту у креативній мовній формі.

Ключові слова: герменевтика, інтенсіонал, художньо-мовна компонента мовної компетенції, лінгвокреативність.

“...THE SEARCH OF THE INVISIBLE DUMB ESSENCES UNDERSTAND AT CONCEPTS TWILIGHT”: MODELLING OF THE LITERARY TEXT SEMANTIC SPACE (ON THE EXAMPLE OF LINA KOSTENKO’S POETRY)

Tetiana Koliada-Berezovska

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of International Relations, Public Communications and IT-Law
State University of Intelligent Technologies and Telecommunications
Kuznechna str., 1, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8470-7705
e-mail: kobertanya@gmail.com*

Hanna Yatvetska

*PhD in Sociology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of International Relations, Public Communications and IT-Law
State University of Intelligent Technologies and Telecommunications
Kuznechna str., 1, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0003-1277-3636
e-mail: hanna.yatvetska@gmail.com*

Abstract. *The article focuses on the ideological and aesthetic problem of interpretation of the literary text. The attention of scientists to the problems of the text hermeneutics remains unrelenting for many decades, changing the edges of study and reflection, given the dual nature of language. This nature is fraught with certain difficulties that are revealed when trying to distinguish its formal-sensual side, which, with limited forms, absorbs an innumerable variety of meanings. The language-speech interaction as a socially significant problem of modern philology and communicative studies becomes of particular relevance. The purpose of this article is presentation of an algorithm for modelling the text semantic space as a product of the artistic intensity of the outstanding Individuality. In eyes of the community such person is a representative of specific time space, the spiritual and historical experience of its people. We are talking about Lina Kostenko “the queen of Ukrainian poetry” (J. Lutsyk), so the discourse-analysis of her literary texts is carried out to establish the ratio of linguistic and mental intensity. Aesthetically marked components of artistic discourse, intentionals as artistic meanings, inscribed in the language of the artist, are marked by the focus on the organization of the perception of the speech message in a linguo-creative way and, when understood, require the reader to “decode tension” were obtained as a result. It is stated that the communicative and speech activity of the addressee of the literary text implies the actualization of the ability to experience intellectual pleasure by the very form of expression of thought. It is emphasized that the artistic and linguistic component of language competence is a necessary condition for the formation of reader culture, since it implies a set of language skills that allows interpreting messages, decoding meaning, modelling the semantic space of an artistic text in a creative language form.*

Key words: *hermeneutics, intentional, artistic and linguistic component of linguistic competence, linguistic creativity.*

Постановка проблеми. Останні десятиліття визначає неослабна увага наукової спільноти – філософів, літературознавців, мовознавців і не тільки – до проблем герменевтики тексту, світоглядно-естетичної проблеми трактування художнього тексту і, відповідно, відсунення у тінь формального аспекту знака. Поза сумнівів, що для художньої свідомості, яка сформована магією слів, знакова форма останніх, первісно одухотворена смыслом, однаковою мірою генерує смисли. Студії О. Потебні щодо внутрішньої форми слова стали витоком концептуальної моделі мистецького твору, яку вчений роз-

робив, виходячи з гносеологічної концепції В. Гумбольдта про те, що людина осмислює та переживає світ через посередництво мови, чим проголосив генетико-психологічну відповідність мови й мистецтва, спільність їхніх структур. О. Потебня, за оцінкою І. Фізера, першим визначив «...твір як лінгвістичну даність» [1, с. 19] і довів, що творення і сприймання естетичного об’єкта зумовлені «специфічним баченням світу, зашифрованим у внутрішніх формах мови» [1, с. 17].

Двоїста природа мови таїть у собі певні складнощі, які виявляються у разі спроби виділити її формально-чуттєвий бік, котрий

за обмежених форм вбирає у себе незчисленне розмаїття смислів. На це вказав відомий лінгвіст С. Васильєв: «Слово своїм значенням не вичерпує того, що хоче сказати автор, а виступає в ролі провідника, котрий виводить свідомість читача з тісного простору лінгвістично упорядкованих знаків у широкий світ позамовних смислів» [2, с. 100]. З огляду на це нам видається, що *моделювання смислового простору тексту як породження художньої інтенсії*, як витвору почуття й мислі видатної Індивідуальності, що в очах спільноти є речником конкретного часопростору, духовно-історичного досвіду свого народу, стало перманентним завданням філологічних розвідок, а з урахуванням турбулентних обставин сьогодення особливої актуальності набуває мовно-мовленнєва взаємодія як соціально значуща проблема сучасної філології й комунікативістики.

Мета та завдання статті. Автори пропонуваної статті є прихильниками семіотичного тлумачення явищ мистецтва, визнання «приналежності мистецтва до семіотичної системи» [3], це скеровує фокус нашої уваги: *інтенціональна мова митця, деміурга художнього світу, і смисл, уречевлений в мовному знаку*. За мету ставимо таке: проаналізувати естетично марковані компоненти художнього дискурсу (дискурс-аналіз поетичних текстів Ліни Костенко), що містять художні «факти» мови з образним потенціалом – інтенціонали – *художні смисли, укарбовані в мову митця*. Такі факти відзначені націленістю на організацію сприймання мовного повідомлення в лінгвокреативному ключі та для розуміння вимагають від читача «декодуючого напруження»: мислиннєво-мовленнєва діяльність активізується через необхідність перекодування імпліцитних форм «чужого» тексту, що здійснюється через пошуки експліцитних форм у власному лексиконі. Звідси наше завдання – моделювання смислового простору ключових інтенціоналів у поетичних текстах Л. Костенко [4], з котрими асоційовані елементи власне мовного змісту (значення).

Виклад основного матеріалу. Думка С. Васильєва про «широкий світ позамовних смислів» корелює з такою тезою Р. Інгардена: «Літературний твір є суто інтенціональним предметом, котрий має джерелом свого існування творчі акти автора. Завдяки

ж насамперед своєму значеннєвому шару (sweј warstwie znaczeniowej) він є водночас інтерсуб'єктивним інтенціональним предметом» [3, с. 7].

Так, моделюванню смислового простору «*Вночі із хаосу безсоння, / коли мій Всесвіт ожива, / як срібні птиці вилітають / це неприборкані слова*» у свідомості читачів сприяють семіотичні, семантичні рамки, що «задаються» для інтерпретації адресатом мовлення, як поєднання різних способів мислення: аналітичного та синтетичного. Аналітичний спосіб виступає у візуально-вербальній формі репрезентації оцінки (*хаос: безсоння: Всесвіт*), а синтетичний – в емоційно-оціночній формі поетизму (*ожива: срібні птиці: неприборкані слова*), а їхня єдність – то «*творчі акти автора*», складне буття Ліниного слова з його знаковістю. І тут нам стають у пригоді міркування С. Васильєва, що «можливості природної мови, всупереч поширеній думці, далеко не безмежні, багато які нові смисли важко піддаються вербалізації, і спроби увібрати їх в усталені лінгвістичні форми... неминуче пов'язані зі спрощенням та смисловими втратами» [2, с. 207].

Спосіб мислення (когнітивний стиль) автора проявляється і в ліричному, і в епічному, і в критичному ракурсі творчості; як приклад, таке визначення Ліни Костенко: «*Спіральним – зручно, високим – не дуже*» – можна розглядати як афоризм, як незаперечну думку, а можна впізнати в ньому натяк на особисту долю неприборканого художника, нонконформіста, а ще ширше – на долю будь-якого чесного митця, котрий, за відомим висловом, приходить у світ, «щоб не погоджуватись». Інтелектуальність поезії взагалі передбачає наявність у ній зашифрованих, утаємничених місць, які не обов'язково стають уповні зрозумілими. Як зауважує сама поетеса, «*несказане лишилось несказаним...*».

Відомо, що дійсно художній текст є багатозначним, навіть тоді, коли його творець не убачає всіх семіологічних нашарувань, які несе у собі його слово. Про це Р. Інгарден пише так: «Для того щоби скласти найбільш повне уявлення про внутрішній світ літературного твору, читач повинен, якщо потребує цього текст, читати «поміж рядків» і виявити інтенціонально також ті сторони або стани

зображуваних предметів, котрі не окреслені експліцитно. Це доокреслення, доповнення зображених предметів полягає в тому, що ми називаємо «конкретизацією» світу предметів, представлених у літературному творі. У цьому й полягає власна творчість читача: він має не лише домислитися («*dorozumieć się*») того, що зазначено імпліцитно («поміж рядків»), але й з власної ініціативи, відповідно до свого розуміння, доповнити недоокреслені місця, в межах того, що текст пропонує або припускає» [3, с. 40].

Це спостереження перегукується з інтуїтивною поетичною вірою Ліни Костенко в те, що «... *десь за гранями свідомості є те, чого іще нема*».

Підкреслюємо виразну концептуальність естетичного мислення Костенко. Самодостатність «сердечного», емотивного начала в ній не схожа на таку в багатьох інших митців, у яких превалює задушевність та чулість. Спостерігаємо, що в поетичних текстах Костенко відчуваємо не розум, по-жіночому пом'якшений серцем, а навпаки, серце, по-чоловічому зміцнене розумом. Аргументом вибираємо такий роздум її у чотири рядки:

*Якщо не можна вітер змалювати,
прозорий вітер на ясному тлі, –
змалюй дуби, могутні і крилаті,
котрі од вітру гнуться до землі.*

У просторі такого катрена позначений фрагмент життя вербалізується креативним способом у координатах різноспрямованого емоційного забарвлення: песимістично-оптимістичного. У смисловому просторі наведеного інтенціоналу апеляція до некерованої та непідвладної людині стихії виступає як сильний аргумент щодо нездатності будь-кого/чогось вплинути на неї, а паралелізм чи аналогія – частотний креативний спосіб передачі внутрішнього стану. Принагідно зазначимо, що креативні елементи дискурсу «Летючі катрени», «Коротко – як діагноз» («*Свободи предтеча – / розхристана втеча / з мудрованих дум / у мандруючий дим*»; «*Що тут було – лише ці мури свідки. / Порубаний зброяр руїну стереже*») дозволяють говорити, що неординарні носії мови висловлюють свою думку у межах специфічного «мовного виміру». Іноді усвідомлено порушуючи мовні канони та «ускладнюючи» комунікацію, вони не завжди рухаються інтенцією

продемонструвати власну мовленнєву компетенцію. Така інтенція, з лінгвориторичних позицій, може виявлятися в мовній грі. У дискурсі «Летючі катрени» читач повинен мати такий самий лінгвокреативний потенціал, як і адресант мови, але на рецептивному рівні. Його декодуюча активність – важливий прагматичний чинник ефекту масової комунікації, де адресат промови – головний об'єкт впливу та формування громадської думки. Через звернення до ознак живої природи репрезентується авторська оцінка реальності, що реалізується в асоціативно-семантичному просторі таких інтенціоналів з виразним національно-етнографічним забарвленням:

– «*дерево*» («*Я на планеті дерево людське. / Мене весь час підрубують під корінь*»; «*Нерозпізнане древо у цьому страшному раю*»; «*Я почорнів, як дерево жалобне, / В чужій землі усохлий кипарис*»; «*Біля білої вежі / чорне дерево. Спи.*»); з деревами, як з онтологічно рівнозначними собі створіннями, поет-деміург розмовляє: «*Я їх люблю. Я знаю їхню мову. / Я з ними теж мовчанням говорю*»;

– «*кінь*» («*У нас, мій коню, шлях, а не дисканція*», «*Скубе травичку коник мій стрижений*», «*Пасуться коні під курганами, / чекають вершинок своїх*», «*Сідлає вічність чорного коня*»), до якого тужливо-мрійне звертання поета сповнює заповітна «українська думка», що рухає всю творчість Л. Костенко: «*Ходім, я напою тебе Дніпром, / Я нагороду очі твої степом...*»;

– «*мальва*» («*Я поцілую мальву у щоку*», «*Півні кричать у мегафони мальв*»); «*степ*» («*...пшеничний принцип сонячного степу*»); «*поле*» («*Біле-біле-біле поле. / Чорний гомін. / Вороння. / Посідало та й замріялось про убитого коня*»).

Змушені підкреслити відоме положення про природу художньої творчості як домінанту чуттєвого боку світосприйняття, що не дозволяє мовити про верховенство розуму над емоціями у творчому акті. Не вдаючись до міркувань щодо цієї надзвичайно складної філософської та мистецтвознавчої проблеми, зазначимо, що сказане ніякою мірою не применшує інтелектуального потенціалу художнього мислення автора. Аналогізування поряд з комбінуванням вважається типовою операцією *креативного мислення як моделювання певних відносин і зв'язків*, тому що

в його основі лежить освіта та актуалізація асоціацій. Предмет аналогії «задає» нове поле розгортання сенсу під час інтерпретації об'єкта.

Особливістю ідіостилю нашої світової поезії є те, що думки в її віршах майже ніколи не виступають, так би мовити, в «оголеній формі», виняток становлять її афоризми: «*Новації, традиції, / коктейлі з ерудиції. / Метаморфози пози і позиції*»; «*Історія – містерія / від містики до стерео*»; «*...вчорашні плазуни, а нині знову блазні*», навіть у них «серце підказує правду уму» і саме «серцем вистраждане слово» набуває розумової гостроти.

Дискурс-аналіз поетичних текстів майстра дозволяє говорити про спрямованість художньої концептуалізації: співвіднесення суспільного буття з живими організмами або зовнішніми характеристиками природних явищ може спостерігатися в різних креативах. Це метафори, здатні не тільки «взулювати» суб'єктивну оцінку, що висловлюється, а й, навпаки, посилювати її: «*По срібній лінві тої амплітуди / проходять дивні видива буття*»; «*Моїх жар-птиць блакитні космодроми*»; «*Я слухаю нечутні голоси / серед німої музики мозаїк*». Тут смисловий простір інтенціоналів «срібна лінва амплітуди», «жар-птиць блакитні космодроми», «німая музика мозаїк» убачає перехід від візуальних ознак картини на емоційне звучання поетичної фрази, що робить всю імпліцитну форму оцінювання ситуації надзвичайно промовистою. Приміром, відомі паронімічні знахідки: «*загартований – загратований*», «*політика – як танці паралітика*», «*деградуємо чи грядем*» – не просто словесні вправи майстра, а глибоко змістовні сполучення понять, які зблизила сама українська історія.

Важливо при цьому зазначити: художня можливість не збігається з екзистенційністю і не протистоїть їй. Ці категорії просто перебувають у різних буттєвих вимірах. Осягнути Костенкові інтенціонали можна лише зустрічною інтенсією. Тою, до якої й кличе нас поет:

Я в людей попрошу тільки віри в кожне слово, почуте від мене...

У таких самостійних, графічно виділених інтенціоналах – «*Примучений народ. Зацьковані поети*», «*Перелицьовані новатори*», «*Десятки літ неміряної втоми*» – митець через підтекст висловлює думку про вплив,

що приходить «ззовні», за допомогою створення «паралельної» смислової площини, а перехід на аналогію із законами розвитку світу підкреслює думку про об'єктивну необхідність не тільки змін, потрясінь, а й зв'язків. Того, що поетична інтенсія закарбувала так:

Не ставте

не ставте

не ставте крапку над і...

Отже, свідомостю семіологічного потенціалу художнього тексту, на наш погляд, а також природним наслідком неповторної індивідуальності кожного читача є множення художніх реальностей, яке виникає у свідомостях реципієнтів тексту, формуючи тим самим мислення, яке відповідає влучному заклику Костенко: «Не треба думати мізерно...». Ця думка пояснюється відомою ідеєю Ж. Дерріда про *світ як текст* («*текст – єдино можлива модель реальності*») [5]. Все, що належить полю культури, є текстом, який розуміється як знак, символ. Процес репрезентації та інтерпретації перманентний: текст, знак, нашаровуючись і розтікаючись, дає нові інтерпретації.

Висновки. Невід'ємною частиною діяльності читацької свідомості стає засвоєння семантики креативного висловлювання на основі прагмасемантичної обробки, моделювання його смислового простору, що здійснюється в руслі реалізації художньо-мовного компонента мовної компетенції носія мови. Прагмасемантична обробка розуміється як комунікативно-мовленнєва діяльність адресата художнього тексту/ мови/повідомлення/ (суб'єкта сприйняття), яка передбачає актуалізацію здатності відчувати почуття інтелектуальної насолоди самою формою (способом вираження думки), естетично значущим співвідношенням елементів тексту.

Художньо-мовна компонента мовної компетенції – необхідна умова формування читацької культури, оскільки передбачає сукупність мовних умінь читача/адресата/реципієнта, що дозволяє здійснювати інтерпретацію повідомлень у креативній мовній формі, виробляючи певне ставлення (оцінку) в результаті декодування сенсу, моделювання смислового простору художнього тексту.

Читацька культура сучасної людини вимагає володіння мовою на такому рівні, що передбачає здатність до розпізнавання кре-

атем як «сигналів» естетичної інформації та подальшого їх оцінювання. Розпізнавання передбачає здатність до виділення у дискурсі «свіжих»/«неповторимих»/«оригінальних» форм вираження думки автора (реактивність сприйняття), оцінювання – чуйність на цю оригінальність мови. Під чуйністю розуміється реалізована здатність до переживання

естетизованої емоції, отримання інтелектуального задоволення-насолюди самою формою мислення. Отже, створений художньою інтенсією світ здатний активно формувати суспільну свідомість і спрямовувати людську поведінку. В цьому – деміургійна функція мистецтва і суспільне значення неординарних мистецьких постатей [6, с. 176].

ЛІТЕРАТУРА

1. Фізер І. Психолінгвістична теорія літератури Олександра Потебні: Метакритичне дослідження. Київ : Обереги, 1996. 192 с.
2. Васильев С. А. Синтез смысла при создании и понимании текста. Киев : Наук. думка, 1988. 239 с.
3. Ingarden R. O posnawaniu dzieła literackiego. Lwow, 1937. 386 s.
4. Костенко Л.В. Вибране. Київ : Дніпро, 1989. 559 с.
5. Derrida J. Outwork. *Dissemination* / transl. by B. Johnson. Chicago, 1981. P. 1–60.
6. Kolyada-Berezovska T. & Zinchenko O. & Turetsky V. A concept model of national spirit through the lens of the ukrainian literary tradition. *Наук. вісн. Міжнарод. гуманіт. ун-ту. Серія «Філологія»*. 2017. № 31, т. 1. С. 174–178. URL: <http://dspace.opu.ua/jspui/handle/123456789/10572>.

REFERENCES

1. Fizer I. (1996). *Psycholinguistic Theory of Literature of Alexander Potebnya: A Metacritical Study*. Kyiv: Oberehy, 192 p. [in Ukrainian].
2. Vasil'yev S.A. (1988). *Sintez smysla pri sozdanii i ponimanii teksta* [Synthesis of meaning at the creation and understanding of the text]. Kyiv: Nauk. dumka, 239 p. [in Ukrainian].
3. Ingarden R. (1937). *O posnawaniu dzieła literackiego* [On understanding of literary activity]. Lwow, 386 p.
4. Kostenko L.V. (1989.) *Vybrane* [Selected]. Kyiv: Dnipro, 559 p. [in Ukrainian].
5. Derrida J. (1981). *Outwork. Dissemination* / transl. by B. Johnson. Chicago, Pp. 1–60.
6. Kolyada-Berezovska, T. & Zinchenko, O. & Turetsky, O. (2017). A concept model of national spirit through the lens of the Ukrainian literary tradition. *Science release International humanitarian university. Philology series*. № 31. Vol. 1. Pp. 174–178. Retrieved from: <http://dspace.opu.ua/jspui/handle/123456789/10572>.

ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА ТЕРМІНОСИСТЕМА У НАУКОВИХ ПРАЦЯХ Р. ЗОРІВЧАК

Ірина Куліш

аспірантка кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 60, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-9377-996X
e-mail: irynavkulish@gmail.com

Анотація. У статті досліджено базові терміни авторської перекладознавчої системи Р. Зорівчак як представниці лінгвістичної гілки перекладознавства та непохитного адвоката української школи художнього перекладу. Серед проаналізованих перекладознавчих термінологічних одиниць є терміни, якими активно послуговувались майстри української школи художнього перекладу, зокрема «вірний» чи «повноцінний», запозичені терміни «еквівалентний» «адекватний», а також численні терміни на позначення способів перекладу, що формують цілісну методологічну парадигму в авторському науковому мовленні Р. Зорівчак, такі як «транслітерація», «транскрипція», «реномінація» та інші. Всі вищезгадані терміни досліджено з урахуванням різноманітності їх морфологічних форм. Висвітлено позицію Р. Зорівчак щодо просвітницької та націєохоронної ролі української школи художнього перекладу в радянські часи. Проаналізовано авторську позицію Роксоляни Петрівни щодо концепції «золотої середини», яку пропагували та втілювали у своїй перекладацькій творчості українські неокласики. Проаналізовано інтерпретацію дослідницею «еквівалентності» як поняття, що має різні ступені варіативності та вживається в різних перекладознавчих контекстах. Досліджено авторські відтінки значень термінів «відповідність» і «точність» у Р. Зорівчак та їх морфологічних форм. У статті проаналізовано позицію Роксоляни Петрівни щодо збереження «повноцінності» рідного слова. Проведено порівняльно-контекстуальний аналіз смислового змісту досліджуваних термінів в авторському мовленні перекладознавиці та інтертекстуально-системний аналіз їх вживання у певних значеннях, текстах і контекстах. Це дослідження допоможе зробити подальші висновки щодо домінантності тих чи інших термінів та ролі базових перекладознавчих термінів в українській мета-терміносистемі перекладознавства.

Ключові слова: лінгвістична галузь перекладознавства, варіативність, «повноцінність», «змістова точність», «еквівалентність».

TRANSLATION STUDIES TERMINOLOGY SYSTEM THROUGH R. ZORIVCHAK'S SCIENTIFIC WORKS

Iryna Kulish

Postgraduate Student at the Department of Theory and Practice
of Translation from English
Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv
Volodymyrska str., 60, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-9377-996X
e-mail: irynavkulish@gmail.com

Abstract. The article researches basic terms of R. Zorivchak's translation studies system. R. Zorivchak is a representative of the linguistic branch of translation studies and a staunch advocate of the literary translation studies for the Ukrainian school of thought. Among the analysed translation studies terminological units there are terms widely used by adepts of the Ukrainian school of literary translation studies, in particular «вірний» or «повноцінний», borrowed terms «еквівалентний», «адекватний», as well as numerous terms to denote translation methods that form a holistic methodological paradigm in R. Zorivchak's individual scientific speech, such as «транслітерація», «транскрипція», «реномінація» and others. All the above-mentioned terms have been considered taking into account their diverse morphological forms. The article

highlights R. Zorivchak's view on the enlightening and nationally preserving role of the Ukrainian school of literary translation studies in the Soviet times. The article analyses the individual perspective of Roksoliana Petrivna on the concept of «золотої переднини», which was promoted and embodied in the translated works of Ukrainian neoclassicists. The article analyses the researcher's interpretation of «еквівалентність» as a concept that is variable to some extent and used in different translation studies contexts. The article researches individual shades of meanings of terms, such as «відповідність» and «точність» and their morphological forms in R. Zorivchak's works. The article analyzes Roksoliana Petrivna's view on preserving the «повноцінність» of the mother tongue. The article carries out comparative-contextual analysis into the semantic contents of the studied terms in the translation studies scholar's individual speech as well as intertextual-system analysis into their use in certain meanings, texts and contexts. This study will facilitate in drawing further conclusions over dominance of certain terms and the role of basic translation studies terms in the Ukrainian metaterminological system of translation studies.

Key words: linguistic branch of translation studies, variability, «повноцінність», «змістова точність», «еквівалентність».

Постановка проблеми. Українська мета-термінологічна система перекладознавства перебуває у стані становлення, адже подальшого ґрунтовного огляду та комплексного діяхронного дослідження потребує загальна історія української перекладознавчі думки та українського художнього перекладу. Випрацювання теоретичного каркасу та критеріїв для їх дослідження є пріоритетом перекладознавчих досліджень, що неодноразово підкреслювали найвидатніші українські перекладознавці сучасності, які на превеликий жаль, вже пішли від нас, такі як Р. Зорівчак або Т. Кияк, та чільні дослідники, які і сьогодні працюють на ниві українського перекладознавства, такі як О. Чередниченко, Л. Коломієць, В. Карабан, Т. Шмігер та інші. Концептуальна історія українського перекладознавства може бути створена тоді, коли буде напрацьовано достатньо дослідницького матеріалу діяхронного характеру, який для українського перекладознавства високою мірою забезпечує історія перекладної літератури та художнього перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням перекладознавчого доробку Р. Зорівчак займались численні дослідники, серед яких М. Стріха, Н. Клименко, А. Заславська, Л. Коломієць, О. Чередниченко, В. Радчук, П. Бех та багато інших. За останні 10 років написано чимало дисертацій, монографій, статей, де досліджується перекладацький та перекладознавчий доробок Р. Зорівчак такими науковцями, як Т. Шмігер, А. Паславська, О. Скобнікова та інші. Проте наша публікація є спробою синкретичного охоплення перекладознавчого дискурсу як цілісного академічного поля, на якому, як на шаховій дошці, взаємодіють

і взаємодоповнюються базові фахові терміни, створюючи струнку систему авторського наукового апарату.

Мета статті: визначити і дослідити контекстуальний зміст та індивідуальні відтінки значень базових перекладознавчих термінів в авторській перекладознавчій системі Р. Зорівчак як представниці лінгвістичної гілки перекладознавства та непохитного адвоката української школи художнього перекладу, визначивши місце, роль та доміантність базових термінів перекладознавства в концептосфері перекладознавиці.

Виклад основного матеріалу. Р. Зорівчак як перекладознавець розвивала лінгвістичну школу українського перекладу, спеціалізуючись на художньому перекладі і доводячи практичним аналізом важливість уваги до мовного плану художнього твору в перекладі. Роксоляна Петрівна активно відстоювала, палко пропагувала і глибоко шанувала рідкісні та унікальні досягнення української школи художнього перекладу, виступаючи її незаперечним адвокатом. У працях Р. Зорівчак українська школа художнього перекладу отримала істотне обґрунтування розвитку ритмічної системи, системи римування у перекладі що, як наслідок, надало у перспективі нових можливостей розвитку для українського мистецтва перекладу та оригінальної поезії. Окрім іншого, Р. Зорівчак була науковим редактором бібліографічного покажчика перекладної та оригінальної творчості М. Лукаша, Г. Кочура, присвятила багато праць шевченкознавству. Перекладознавиця високо цінувала подвижницьке ставлення до перекладу українських письменників, які, за Р. Зорівчак, як просвітники збагачували українське художнє мовлення, стоячи на сторожі

волелюбних прагнень [10, с. 7]. Незаперечним для Р. Зорівчак був внесок українських неокласиків та їх учнів в історію національного опору та національного відродження. Перекладознавиця акцентує, що саме українські перекладачі вивели рідну мову «на неозорі простори світового письменства» [10, с. 7]. Зокрема, за Р. Зорівчак, М. Тарнавська як відомий український бібліограф, літературознавець і перекладознавець у США стала свідомим послідовником українського «п'ятірного грона» неокласиків з її «елітарною» та «глибоко інтелектуальною» поезією та «відчуттям естетики і вагомості слова» [3, с. 16]. Неокласика М. Рильського Роксоляна Петрівна шанобливо називала «патріархом перекладацької справи» [4, с. 118].

Цікаво, що Р. Зорівчак категорично заперечувала можливість перенесення теорії колоніальної або постколоніальної літератури на українське перекладознавство та переклад, адже, по-перше, колоніальна література створюється зазвичай мовою колонізатора, а, по-друге, занадто багато українських майстрів перекладу пройшли крізь муки заради рідного слова, тому ми не маємо морального права говорити про це слово, як колоніальне [10, с. 7].

Якщо імена М. Зерова та М. Рильського Р. Зорівчак називає серед тих, хто зробив значний внесок у формування перекладознавства як самостійної науково-пошукової та навчальної дисципліни, то В. Коптілов, на думку дослідниці, «обґрунтував у своїх працях міждисциплінарний характер перекладознавства» [5, с. 167].

Р. Зорівчак як представниця лінгвістичної теорії перекладу пропонує «досліджувати українську перекладницьку культуру в тісному зв'язку з історією народу та з історією розвитку цільової мови, її лексику, образного фонду, фразеологічних засобів, синтаксису» [10, с. 7].

У статті «Англомовна збірка української прози», що присвячена опублікованій 1970 року антології сучасної української прози видавництва «Прогресс», Р. Зорівчак послуговується терміном «вірний», який за М. Рильським, передає вірність духові оригіналу. Зокрема, у видання увійшли 26 творів 18 українських прозаїків, головним чином, новели, що, за Р. Зорівчак, є «дуже важким для тлумачення» жанром [1, с. 151]. Пере-

кладознавиця висловлює своє загальне розчарування вищезазначеною збіркою англомовних перекладів, хоча окремо відзначає «вірне відтворення» новели П. Загребельного «Вчитель». З одного боку, Р. Зорівчак гостро та нещадно критикує видавництво за переклад через мову-посередник, називаючи підрядник «причиною неадекватності» та поділяючи при цьому настанови М. Рильського, викладені у збірці «Проблеми художнього перекладу», де М. Рильський називає підрядник «недозволеною річчю», «лукавим паліативом» [13, с. 275]. З іншого, відразу у рецензентки викликає уникнення назв місцевостей, імен і прізвищ людей та взагалі українських національних реалій. Перекладознавиця зауважує, що хоча у близькоспоріднених мовах іменам можна надавати форми, «відповідної до форми перекладу», здрібнілі імена не можна змінювати навіть у близькоспоріднених мовах. Перетворення вислову оригіналу «...з молодих чумацьких літ» у «...as a cartner in his youth», за Р. Зорівчак, є «зовсім невірним», а замість нього перекладознавиця пропонує транслітероване слово «chumak», супроводжене поясненням. Заміна української реалії «трембіта» на «shepherds' pipes», за Р. Зорівчак, є «неадекватною» [1, с. 153].

Перекладати фразеологізми, на думку Р. Зорівчак, треба, враховуючи їх стилістичну функцію та обираючи з низки «фразеологічних еквівалентів» «найвідповідніший» [1, с. 154]. У рецензії на переклад А. Біленка «Зачарованої Десни» О. Довженка зустрічаються «вдало віднайдені із стилістичних міркувань відповідники» [6, с. 167]. Р. Зорівчак розвиває типологію відповідників і розгалужує термін «відповідник» до низки типів. Зокрема, часто дослідниця послуговується термінологічною одиницею «фразеологічний відповідник» [11, с. 8].

Якщо авторська перекладацька концепція В. Коптілова фокусується на віддаванні цілісності художнього твору, концепція перекладу Р. Зорівчак зосереджується на окремих лінгвістичних явищах, а саме на культурних реаліях та фразеологічних одиницях. Перекладознавиця ретельно описує підходи до перекладу реалій. Р. Зорівчак наводить детальний опис лексики, яка має культурне забарвлення, та класифікацію її відтворення у перекладі. Зокрема, особливу увагу дослідниці привертають до себе міжмовні омоніми,

які «мають відповідники в різних мовах, але самі поняття різняться певними особливостями» [6, с. 167]. Серед прикладів, за авторською, наведемо українську лексему «рушник», значення якої значно ширше ніж значення її «різномовних відповідників» [6, с. 167]. За Р. Зорівчак, важливим є передати «місцевий, національний та часовий колорит», і дослідниця пропонує це робити через послідовне «збереження реалій» [4, с. 118]. З цієї метою, вагомими компонентами авторської терміносистеми Р. Зорівчак стають терміни на позначення конкретних перекладацьких прийомів: «транскрипція», «транслітерація», «реномінація» та інші.

Р. Зорівчак далі пропагує неокласичну концепцію «золотої середини» та гармонії, що досягається за рахунок збалансованого підходу до оригіналу, та яку поділяли представники літературознавчої перекладацької школи М. Рильський та В. Коптілов. Дослідниця акцентує, що «зміст не існує поза формою, оскільки кожен елемент форми, хай і начебто незначний, створює зміст. ... немає форми поза змістом, оскільки ідея заряджує кожен компонент форми» [8, с. 222].

Переклад, за Р. Зорівчак, на відміну від оригіналу, – історична категорія. Перекладознавиця акцентує, що переклад «потребує оновлення, щоб прийти у відповідність», з одного боку, «з мовними нормами певного історичного періоду», а з іншого «з літературно-естетичними смаками» [4, с. 118]. Історичною категорією називає Р. Зорівчак і «критерії адекватності/неадекватності» перекладу. Перекладознавиця зазначає, що погоджується з визначенням В. Комісарова, що «адекватний переклад має відповідати загальноприйнятій нормі перекладу» і пояснює, «кожна літературна епоха кожної нації випрацьовує, а через деякий час переглядає свої критерії адекватності/неадекватності» [10, с. 7].

«Високий ступінь адекватності», за словами Р. Зорівчак, полягає у «відтворенні ідейного змісту та художніх вартостей оригіналу, збереженні внутрішньої гармонії художнього твору, його стилістичного ключа» [7, с. 136]. Р. Зорівчак вважає, що адекватність проявляється у «стильовій та стилістичній довершеності звукових багатств і художніх засобів» [9, с. 28]. А «недостатнім ступенем адекватності», за Р. Зорівчак, є така передача загального змісту, коли «зникає художній

план, а залишається загальноінформаційний» [6, с. 166]. Тобто, вкрай важливою для Р. Зорівчак була здатність перекладача надати художньовартісний переклад. Однак, як зауважує Р. Зорівчак, іноді «адекватність» досягається через описовий переклад [6, с. 167]. Про «адекватність перекладу», за Р. Зорівчак, не можна судити, «не визначивши особливості функціонування тієї чи іншої мовної одиниці та збереження цієї функції в перекладі» [10, с. 7]. Таким чином, лінгвістичний компонент є невід'ємною складовою «адекватності».

Поміж іншого, Р. Зорівчак у своїх рецензіях перекладів використовує синонімічні термінологічні одиниці «доладний», «добрий», «повний», «доцільний», «близький», «доречний», «правильний» та їх морфологічні форми. Зокрема, переклад початку оповідання О. Гончара «Людина в степу» починається описом степу: «Тут – чорнозем. Важкий чорнозем», «доброю інтерпретацією» англійською мовою якого, за Р. Зорівчак, є інтерпретація Антоні Вікслі: «Black soil. Heavy black soil», а «недоладний» варіант, де «неточно» передається дуже багато понять, знаходимо у збірці видавництва «Прогресс»: «Here the earth was black and heavy». Дослідниця зауважує, що у перекладі англійською мали б бути «ті ж називні речення, що добре відтворюють лаконічність стилю». Натомість переклад І. Карабутенко відповідних гончарівських рядків російською мовою, за Р. Зорівчак, «точно відтворює» концепт «чорнозем» [1, с. 154].

Якщо твір адаптовано і скорочено, то Р. Зорівчак закликає використовувати крапки «у відповідних місцях», а на обкладинці писати «скорочено» замість того, щоб довільно пропускати «слова, речення, рядки», адже на тлі таких пропусків «переклад звучить недоладно» [1, с. 155], а «авторський заспів зводиться нанівець» і виглядає як «конспективне переповідання».

Варте уваги те, що Р. Зорівчак поділяє погляди М. Рильського та В. Коптілова про теорію домінант у перекладі, яку запропонував російський перекладознавець А. Федоров. Зокрема, у статті «Твори Марка Вовчка в англійському світі» Р. Зорівчак зіставляє між собою перші англійські переклади з французької версії П'єра-Жюльєта Етцеля, який працював під псевдонімом Поль-Жак

Сталь, повісті Марка Вовчка «Маруся» 1873 року Сарою-Геррік Кіддер та 1890 року Корнелією Сір. Обидві версії, за Р. Зорівчак, не можна вважати «в повному розумінні перекладами» [7, с. 135], адже, перш за все, французька «вільна переробка повісті», яка стала підрядником для англійських перекладів, була «дуже далекою від оригіналу». Р. Зорівчак акцентує на тому, що французький літератор «змінив стилістичну домінанту першотвору» [7, с. 135]. Для Р. Зорівчак важливим було знайти стилістичний аналог. Якщо є рима, то римувати; розмір першотвору відповідно передавати аналогічним розміром, тобто відтворювати істотні риси художньої форми, за Р. Зорівчак, було обов'язковим.

Термін «повноцінний», який, за В. Коптіловим, передає сутність «золотої середини», тобто вичерпного та повноцінного відтворення авторської думки у перекладі – а він має бути співзвучним до системи поглядів автора першотвору [12, с. 6] – також нерідко зустрічається в перекладознавчих працях Р. Зорівчак. Зокрема, за Р. Зорівчак, історію «повноцінних перекладів» Марка Вовчка англійською мовою започаткував канадець Елігзандер-Джердін Гантер, переклавши 1931 року уривок з повісті «Маруся» [7, с. 136].

Як представник лінгвістичної гілки перекладознавства Р. Зорівчак зауважує, що українські перекладачі прагнули не лише зробити перекладний твір фактом рідної літератури, а й «ствердити повноцінність рідної мови» [2, с. 21]. Зокрема, у мовознавчих роздумах про українську мову Р. Зорівчак наводить приклад «повноцінного російського слова «преемник»», що в перекладі українською мовою звучить «спадкоємець» і має «адекватні синоніми» «продовжувач» і «послідовник», а «словопокруч» «пересемник» є «не повнокривною лексемою української мови, а недолугою калькою» [2, с. 52].

За Р. Зорівчак, після другої світової війни в Україні утвердилась «повноцінна школа українського художнього перекладу» – спочатку на чолі з М. Рильським, а потім М. Лукашем [10, с. 5]. Подібно до М. Рильського та В. Коптілова, дослідниця різко засуджує буквализм і закликає до рівноваги між формою та змістом. Наприклад, на думку Р. Зорівчак, у перекладі поетичного мовлення Марка Вовчка слід було зберегти, з одного

боку, «надзвичайну своєрідність оповідної прози» письменниці, а з іншого «наблизити її до сприймання...читача» [7, с. 136]. Особливо перекладознавиця не сприймала буквализм у відтворенні метафоричного змісту першотвору, без збереження рими та розміру оригіналу.

Для Р. Зорівчак надзвичайно важливою була змістова точність перекладу. Зокрема, неодноразово перекладознавець пише про «семантичну точність», однак її дотримання не означає ігнорування рими та розміру першотвору. Так, переклади творів Т. Шевченка М. Найданом, на думку Р. Зорівчак, сповнені буквализмів, і хоча й прагнуть «семантично точно передати зміст оригіналу», вони «ігнорують ритміку вірша», а тому потрапляють під приціл критики [8, с. 222]. Не меншу критику викликають на себе і переклади, які, на думку дослідниці, не є семантично достатньо точними. Наприклад, у перекладі А. Біленком лірико-біографічної кіноповісті О. Довженка «Зачарована Десна», за Р. Зорівчак, трапляються «семантичні неточності». У рецензії на перші шість томів українських перекладів Джека Лондона, що вийшли у видавництві «Дніпро», Р. Зорівчак звертає увагу на наявність «змістових неточностей» і наводить приклад з українського перекладу оповідання «Північна Одиссея», де йдеться про метисів, які були «товаришами по зброї», хоча в оригіналі вони «товариші по поразках» [4, с. 119].

Розуміння «еквівалентного перекладу» у працях Р. Зорівчак як варіативного розгортається у парадигмі від повної до часткової еквівалентності. Дослідниця акцентує на тому, що «повна» лексична «еквівалентність» обмежує його «сполучуваність» та реалізацію «лексичної функції» слова. Зокрема, фразеологічні еквіваленти можуть бути «аналогічні за змістом та відмінні щодо образності» [11, с. 10].

Р. Зорівчак підкреслює важливість поєднання лінгвістичного підходу до перекладу з літературознавчим. Щоб віднайти «найточніший еквівалент» фразеологічної одиниці, перекладознавиця наполягає на врахуванні, з одного боку, естетичної функції художнього тексту, а з іншого, контекстуального значення кожної окремо взятої з цього тексту одиниці перекладу [11, с. 18].

Висновки. На основі проведеного дослідження ми дійшли таких висновків:

1. Р. Зорівчак як перекладознавець розвивала лінгвістичну школу українського перекладу, спеціалізуючись на художньому перекладі і доводячи практичним аналізом важливість уваги до мовного плану художнього твору в перекладі. Концепція перекладу Р. Зорівчак зосереджується на окремих лінгвістичних явищах, а саме на культурних реаліях та фразеологічних одиницях.

2. Питання щодо позиції перекладознавиці стосовно доцільності застосування теорії колоніального перекладу до української літературної дійсності та її погляди на переклад і його «адекватність/неадекватність» як історичні категорії, що потребують оновлення, яке б відповідало історичному періоду варті подальшого істотного дослідження.

3. Важливою для Р. Зорівчак була здатність перекладача надати художньовартісний переклад. Як представник лінгвістичної гілки перекладознавства Р. Зорівчак зауважує, що українські перекладачі прагнули не лише зробити перекладний твір фактом рідної літе-

ратури, а й «ствердити повноцінність рідної мови».

4. Для Р. Зорівчак надзвичайно важливою була змістова точність перекладу. Зокрема, неодноразово перекладознавець пише про «семантичну точність», однак її дотримання не означає ігнорування рими та розміру першотвору.

5. Розуміння «еквівалентного перекладу» у працях Р. Зорівчак як варіативного розгортається у парадигмі від повної до часткової еквівалентності.

6. Вагомими компонентами авторської терміносистеми Р. Зорівчак стають терміни на позначення конкретних перекладацьких прийомів: «транскрипція», «транслітерація», «реномінація» та інші.

7. Поміж іншого, Р. Зорівчак у своїх рецензіях перекладів використовує синонімічні термінологічні одиниці «доладний», «добрий», «повний», «доцільний», «близький», «доречний», «правильний» та їх морфологічні форми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зорівчак Р. П. Англомовна збірка української прози. *Vsesvit*. 1972. № 5. С. 151-155.
2. Зорівчак Р. П. «Боліти болем слова нашого...»: Поради мовознавця. Вид. 2-ге, допрац. і доповн. Тернопіль: Мандрівець, 2008. 176 с.
3. Зорівчак Р. П. Вогнистий магніт поезії. *Дзвін*. 1991. № 5. С. 15-16.
4. Зорівчак Р. П. Джек Лондон у виданні «Дніпра». *Vsesvit*. 1971. № 7. С. 117-119.
5. Зорівчак Р. П. Класик українського перекладознавства: (до 75 річчя професора В. В. Коптілова). *Studia Germanica et Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання: науковий журнал*. 2006. Т. 3. № 1 (7). С. 167-171.
6. Зорівчак Р. П. Нове надбання англомовної Довженкіани. *Vsesvit*. 1979. № 12. С. 166-167.
7. Зорівчак Р. П. Твори Марка Вовчка в англомовному світі. *Vsesvit*. 1988. № 2. С. 135-136.
8. Зорівчак Р. П. Творчість і особистість Тараса Шевченка як символи вільної України в Сполучених Штатах Америки. *Vsesvit*. 2015. № 3-4. С. 221-230.
9. Зорівчак Р. П. Творчий дивосвіт Григорія Кочура. *Григорій Кочур. Бібліографічний покажчик*. / укладач. Г. Домбровська, З. Домбровська. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка. 1999. С. 7-34.
10. Зорівчак Р. П. Український художній переклад як націєтворчий чинник. *Літературна Україна*. 13 січня 2005 р. № 1. С. 7.
11. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія (на матеріалі перекладів творів української літератури англійською мовою). Львів: Вища школа, 1983. 176 с.
12. Коптілов В. В. Теорія та практика перекладу. Київ: Вища школа, 1982. 169 с.
13. Рильський М. Т. Проблеми художнього перекладу. [1962]. Рильський, Максим. Зібрання творів у 20 т. Т. 16. К.: Наукова думка, 1987. 598 с.

REFERENCES

1. Zorivchak R. P. Anghlomovna zbirka ukrainiskoi prozy [English-language collection of Ukrainian prose]. *Vsesvit*. 1972. № 5. pp. 151-155. [in Ukrainian].
2. Zorivchak R. P. «Bolity bolem slova nashoho...»: Porady movoznavtsiam [«Concerned about the concern of our word...»: Advice for language studies scholars]. 2-he vyd., doprats. i dopovn. [2nd edition, improved and complete]. Ternopil: Mandrivets, 2008. 176 p. [in Ukrainian].
3. Zorivchak R. P. Vohnystyi mahnit poezii [Fiery magnet of poetry]. *Dzvin*. 1991. № 5. pp. 15-16. [in Ukrainian].
4. Zorivchak R. P. Dzhek London u vydanni «Dnipra» [Jack London published by «Dnipro»]. *Vsesvit*. 1971. № 7. pp. 117-119. [in Ukrainian].

5. Zorivchak R. P. Klasyk ukrainskoho perekladoznavstva: (do 75 richchia profesora V. V. Koptilova) [The classic scholar of Ukrainian translation studies: (for 75th anniversary of Prof. V. Koptilov)]. *Studia Germanica et Romanica: Inozemni movy. Zarubizhna literatura. Metodyka vykladannia: naukovyi zhurnal*. 2006. T. 3. № 1 (7). pp. 167-171. [in Ukrainian].
6. Zorivchak R. P. Nove nadbannia anhlomovnoi Dovzhenkiany [New accomplishments of English-language Dovzhenkiana]. *Vsesvit*. 1979. № 12. pp. 166-167. [in Ukrainian].
7. Zorivchak R. P. Tvory Marka Vovchka v anhlomovnomu sviti [Works of Marko Vovchock in the English-speaking world]. *Vsesvit*. 1988. № 2. pp. 135-136. [in Ukrainian].
8. Zorivchak R. P. Tvorchist i osobystist Tarasa Shevchenka yak symvoly vilnoi Ukrainy v Spoluchenykh Shtatakh Ameryky. [T. Shevchenko's creative work and individuality as symbols of free Ukraine in the United States of America]. *Vsesvit*. 2015. № 3-4. pp. 221-230. [in Ukrainian].
9. Zorivchak R. P. Tvorchyi dyvosvit Hryhoriia Kochura [Hrygoriy Kochur's creative Miraworld]. *Hryhorii Kochur. Bibliohrafichnyi pokazhchuk [Bibliography] / ukladach. [compiled by] V. Dombrovska, Z. Dombrovska*. Lviv: LNU im. Ivana Franka. 1999. pp. 7-34. [in Ukrainian].
10. Zorivchak R. P. Ukrainyskyi khudozhnii pereklad yak natsiietvorchyi chynnyk [Ukrainian literary translation as a factor of nation formation]. *Literaturna Ukraina*. 13 January 2005. № 1. p. 7. [in Ukrainian].
11. Zorivchak R. P. Frazeolohichna odynytsia yak perekladoznavcha katehoriia (na materialy perekladiv tvoriv ukrainskoi literatury anhliskoiu movoiu) [Phraseological unit as a translation studies category (based on translations of Ukrainian literature works into English)]. Lviv: Vyscha shkola, 1983. 176 p. [in Ukrainian].
12. Koptilov V. V. Teoriia ta praktyka perekladu [Theory and practice of translation]. Kyiv: Vyscha shkola, 1982. 169 p. [in Ukrainian].
13. Rylskyyi, M. T. (1962). Problemy khudozhnoho perekladu. [Problems of literary translation]. U vydanni [Published in]: Rylskyyi, Maksym. (1987). Zibrannia tvoriv u 20 t. [Collected edition in 20 volumes] T. 16. [Vol. 16] K. : Naukova dumka. 598 p. [in Ukrainian].

УДК 398.21

DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2023.3.8>

ЕТНОСПЕЦИФІКА ГРЕЦЬКОЇ МИСЛИВСЬКОЇ КАЗКИ

Тетяна Регешук

аспірантка кафедри української літератури

Волинського національного університету імені Лесі Українки

просп. Волі, 13, Луцьк, Україна

orcid.org/0000-0003-1111-6888

e-mail: theregeshuk@gmail.com

Анотація. У статті здійснена спроба дослідити багатопланову та багатоаспектну проблему казкового дискурсу грецького фольклору. Розглянуто роль і місце мисливської казки та проаналізовано характерні особливості цього жанру. Доведено, що попри інтернаціональність та унікальність сюжетів, мисливська казка є невіддільною частиною культурного багатства фольклору Греції. Однією з функціональних характеристик, які простежуються у дослідженні, є окреслення основних мультикультурних факторів казкознавства, що проявляються на прикладі фольклору саме Греції, оскільки це визначальна країна для світової культури. Це та країна, яка завдяки намаганням культурного спротиву та спробам боронити свої фольклорні надбання до сьогодні задає лейтмотиви в царині культури та науки.

Оскільки питання виокремлення в грецьких казках мисливських сюжетів раніше не виникало в науковому дискурсі, ми вбачаємо необхідність у вирішенні цього завдання. Навіть більше, виділивши відповідні сюжети в грецьких казках, ми порівняли їх з українськими та пояснили схожість казкових сюжетів наших країн. Саме це і становить як актуальність нашого дослідження, так і його новизну. Важливість роботи визначається щораз більшим інтересом до проблеми фольклору загалом та казкознавства зокрема.

У публікації розглянуто особливості конфліктів грецької мисливської казки з послідовними акцентами на складових частинах її композиції. З'ясовано, що ці складові елементи є однаковими для різних текстів і побудовані за одним законом сюжетотворення. Простежена етноспецифіка грецької народної мисливської казки.

Для досягнення поставленої мети і отримання об'єктивних результатів у статті були поставлені такі завдання: 1) опрацювати вибірку з 50 грецьких народних казок; 2) серед корпусу текстів виявити мисливські сюжети; 3) проаналізувати сюжети грецьких мисливських казок в порівнянні з українськими.

У результаті проведеного дослідження було визначено, що схожі сюжети є, і їх немало. І хоча наведений у розвідці перелік казок та виокремлених у них мисливських сюжетів, які піддаються аналізу, не є вичерпним, та він становить перспективу подальшого прикладного дослідження.

Ключові слова: грецька народна казка, фольклор, мисливська казка.

ETHNOSPECIFICS OF THE GREEK HUNTING FOLKTALE

Tetiana Reheshuk

Postgraduate Student at the Department of Ukrainian Literature

Lesya Ukrainka Volyn National University

Voli Avenue, 13, Lutsk, Ukraine

orcid.org/0000-0003-1111-6888

e-mail: theregeshuk@gmail.com

Abstract. The article investigates the multifaceted and heterogeneous issue of the Greek folk tale discourse. The role and place of a hunter's tale are considered and the characteristic features of the above-mentioned genre are analyzed. It has been proven that despite the internationality and uniqueness of the plots, the hunter's tale is an integral part of the cultural variety of Greek folklore.

One of the functional features that can be traced in the study is to outline the main multicultural factors of fairy tales, which are manifested in the example of Greek folklore, as Greece is a significant country for world culture. This is the country that, thanks to the efforts of cultural resistance and attempts to defend its folklore heritage, still sets the leitmotifs in the cultural and scientific spheres.

Since the question of the hunter's plots separation in Greek fairy tales has not previously arisen in scientific discourse, we see the need to solve this problem. Moreover, highlighting the relevant plots in Greek fairy tales, we compared them with Ukrainian ones and explained the similarity of fairy tale plots of the two countries. This is both the relevance of our study and its scientific novelty. The importance of the work is determined by the growing interest in the problem of folklore in general and fairy tales in particular.

The article reveals the peculiarities of the conflicts of the Greek hunter's tale, with a consistent emphasis on its composition. It was found that these constituent elements are the same for different texts and are built on the same law of plot formation. The ethnospecificity of the Greek folk hunters tale is traced.

To achieve this goal and obtain objective results in the article the following tasks were set: 1) to process a sample of 50 Greek folk tales; 2) among the texts corpora to identify hunters plots; 3) to analyze the plots of Greek hunters tales in comparison with Ukrainian ones.

It was determined that there are many similar plots. Although the list of fairy tales with hunters plots is not comprehensive and full, it is a prospect for further applied research.

Key words: *Greek folktale, folklore, hunting tale.*

Постановка проблеми. Мисливська казка – це не сюжети, пов'язані зі сценами полювання. Основним її критерієм вважається відображення мисливського світогляду. Такий критерій запропонував український вчений Віктор Давидюк для кластеру мисливської казки. До цієї категорії автор відносить казки, в основі сюжету яких лежить колізія між самими тваринами або між людиною і твариною. В українських традиціях останній вид сюжетів інколи закінчується вдалою сценою полювання. До таких належать казки «Довгомудик», «Звірі в ямі».

Оскільки термін «мисливська казка» не набув загальноєвропейського поширення, ніхто не вивчав до цього часу, чи існують подібні сюжети в інших національних традиціях. За умови існування таких постає питання їх генези чи то на основі антропологічної теорії, яка відстоює процес самозародження однакових сюжетів внаслідок однакових умов життя, чи то теорії запозичення.

Українські вчені Михайло Драгоманов та Іван Франко виступили адептами бенфеївської теорії. Близьким до неї був і Михайло Грушевський, хоча і відверто не декларував цього. Мисливська казка, як явище, мусила виникнути в мисливському суспільстві, яке Іван Франко описав назвою своєї збірки «Коли ще звірі говорили». Відтак, за умов наявності таких сюжетів в національній традиції, радше можна вбачати їх самозародження, ніж самопоширення. Однак тільки за умов значної кількості таких сюжетів, тому що в подальші часи вистачало приводів для культурного переймання.

Греція – показова країна в цьому плані. Дуже багато дослідників після виходу в світ збірника індійських казок «Панчатантра»

почали пов'язувати запозичення саме з походами Македонського, та й це не єдиний шлях для поширення казкових сюжетів.

Американський вчений палестинського походження, філософ-орієнталіст Едвард Саїд, також притримуючись бенфеївської теорії, погоджувався, що найбільш схожими між собою є зовсім не тексти територіально близьких країн та народностей зі спільним корінням, а казки країн з налагодженою культурною комунікацією. Тільки от причини цієї комунікації не завжди були позитивними, навіть правильніше сказати, що здебільшого вона виникала через конфлікт культур, до якого призвів імперіалізм, колоніалізм та загарбницькі наміри одних країн по відношенню до інших. Точки перетину культури й імперіалізму достатньо очевидні. «Завдяки імперії всі культури переплелися, жодна не є ізольованою і чистою, всі гібридні, неоднорідні, надзвичайно диференційовані й немолітні» [8, с. 37]. На його думку, імперіалізм – це явище спочатку культурне, а вже потім політичне. І хоча низка питань, які він порушував, стосувалась першочергово літератури, його формулювання можна перенести і на інші сфери, зокрема на взаємовпливи фольклору. Перефразовуючи думки науковця про сприяння літератури поширенню колоніалізму, можна сміливо вважати, що фольклорні тексти, особливо казки, відігравали зворотну роль. Намагання культурного спротиву, спроби боронити національну ідентичність саме через свої фольклорні надбання дозволили Греції стати тією незалежною і культурно багатою країною, яку ми знаємо.

Мета статті. Завдання нашої розвідки полягає в тому, щоб виявити та проаналізувати сюжети грецьких мисливських казок

порівняно з українськими. Тема грецьких народних казок, а саме виокремлення в них мисливських сюжетів, ще не ставала предметом спеціального дослідження у вітчизняному науковому дискурсі, а тому потребує ґрунтовних розвідок. Саме це і становить як актуальність нашого дослідження, так і його новизну. Окрім того, висновки й узагальнення збагатять теоретичний корпус інформації про грецьку народну казку.

Виклад основного матеріалу. Греція – це беззаперечно визначальна країна для світової культури. Говорячи про Грецію, більшість з нас передусім думає про античність, про давно відомі нам топоніми та події. Але що ж таке Греція? Визначати її географічно та визначити її історично – це кардинально різні підходи, адже частина стереотипної Греції – Еллади, давно вже територіально включена в склад інших країн. Саме тому нам потрібно чітко розуміти межі тієї сучасної Греції, казки якої ми досліджуємо в статті.

Світовий фольклор пропонує високий ступінь повторюваності сюжетів. Навіть найпростіші за змістом казкові сюжети виходять далеко за межі однієї етнічної культури. Звісно, їх схожість можна пояснити тим, що бажання людей різних країн, їх уявлення про навколишній світ дуже схожі та переплітаються між собою. Але також ми не можемо оминати увагою ймовірність культурної дифузії. Одним із перших, хто звернув увагу на те, що фольклорні сюжети однієї країни можуть запозичуватись, поширюватись, адаптуватись та реалізовуватись по всьому світу, був учений-орієнталіст, зачинатель міграційної школи, Теодор Бенфей. Його дослідження відіграли неабияку роль у розвитку казкознавства. На відміну від постулатів міфологічної теорії, яка в той час була напрочуд відомою та популяризувалась братами Грімм, теорія запозичень запропонувала можливість міграції сюжетів і мотивів поміж народів, пов'язаних не спільним походженням, а історично задокументованим культурним спілкуванням. Таким чином, припускалось поширення казкових сюжетів зі Сходу, а саме з Індії. Представники ж міфологічної школи намагались підкреслити схожі елементи індійської і європейської культур (особливо це стосувалось казкової тематики), посилаючись на спільне походження національних міфів та існування в далекому мину-

лому єдиної образно-символічної прамови. Відкриті нові матеріали у царині фольклору унеможлилювали пояснення їхньої схожості лише спорідненням народів. Тому і назріла необхідність іншого пояснення схожості казкових сюжетів [2, с. 357].

У 1859 році Теодор Бенфей видав «Панчатантру» – збірник індійських казок, а також байок, притч та висловів, який був укладений в III столітті. Це видання стало знаковою подією в історії європейської та світової фольклористики. Це було зумовлено гіпотезою про індійське походження чи не всіх казок, адже література Індії вирізняється багатством казкового матеріалу. І поява в грецьких казках таких персонажів, як русалки або дракони, – це беззаперечно наслідки індійського впливу, витоки якого можна знайти в «Панчатантрі». «Панчатантра» вплинула на розвиток світової фольклористики і досі є предметом дискусій серед науковців. Дослідження Теодора Бенфея знаходяться в одному ряду з такими книгами, як «Історичне коріння чарівної казки» Володимира Проппа та «Золота гілка» Джеймса Фрезера. Вищезгадані книги показали ефективність аналізу фольклорних текстів на так званому «інтеретнічному ґрунті». Звісно, те, що в історичній дійсності минулого варто шукати коріння казок, зокрема і мисливських, було добре відомо задовго до Бенфея чи інших науковців. Але вони змогли розширити та структурувати інформацію, яка допомагає нам краще розуміти сучасний світ.

Отже, найважливішими подіями, які сприяли перенесенню східних оповідань на європейські обшири, Т. Бенфей вважав походи Олександра Македонського, що спричинили появу такого культурного явища, як епоха еллінізму та арабські хрестові походи [2, с. 357]. Олександр Македонський народився в Греції, завоював Персію та Індію, помер у Вавилоні. Крім військових походів, славився і своєю жагою до знань та любов'ю до казок, навіть спав з мечем та книгами під подушкою. Борхес під час своїх лекцій посилався на один перський текст, у якому мовиться, що першим, хто почав збирати *confabulatores nocturni* – нічних оповідачів казок – був саме Олександр Македонський [1, с. 45]. Отже, в кожній наступній завойованій країні він знаходив казкарів, уважно слухав їхні історії і рухався далі. А потім, з отриманим вже багажем знань, повертався

назад. Полководець, який настільки захоплювався фольклором завойованих країн, що навіть частково переставав бути греком, вважаючи себе персом. Він і до зараз пошановується нащадками персів. В ісламських країнах Македонського називають Олександром Дворогим. А мешканці як сучасної Греції, так і багатьох інших країн вважають його володарем Сходу та Заходу. Тож очевидно, що для підтвердження думок про доцільність міграційної теорії Македонський зробив більше, ніж достатньо.

У дослідженнях як останніх років, так і більш давніх нам не вдалося знайти інформацію про мисливську казку в грецькому фольклорі. Це першочергово пов'язано зі складністю самого поняття «мисливська казка», про що ми згадували вище. Опрацювавши вибірку з 50 грецьких казок, ми зафіксували ті тексти, які ми можемо ідентифікувати як мисливські. Це – «Заєць та лисиця» [6, с. 11], «Вовк та лисиця» [6, с. 95]. Дослідники грецьких казок стверджують, що «грецькі казки про тварин часто починаються зі зміни ситуації. Іноді текст може бути без вступу, ніби продовженням розказаного. А певним казкам властиві вказування часової віддаленості подій» [7, с. 225].

Досліджуючи мисливські сюжети, постає питання: «яке місце відводилося казці в умовах мисливського побуту взагалі?». Віктор Давидюк дає відповідь на це питання, наводячи факт недавньої присутності серед мисливців Сибіру казкаря, якому належала рівна з усіма частка здобичі. Впевненість у тому, що без казки не буде промыслової удачі, міцно тримається у комплексі мисливських вірувань [2, с. 33]. Кожен без винятку казковий текст є своєрідним, цікавим та особливим, оскільки казкаря, який виконав його, відтворив історію по-своєму. І перш ніж казка була зафіксована на письмі, вона поступово зазнавала певних сюжетних модифікацій. Адже першочергово практично кожен фольклорний жанр був обмежений усним дискурсом.

Первісний мисливець був особливо зацікавлений у тваринах, тому, очевидно, немало країн мають свої специфічні казкові тексти про тварин, які сучасна фольклористика може віднести до мисливських. Оскільки, як ми з'ясували, сюжети мають властивість повторюватись і мігрувати з огляду на ті чи інші обставини, то не дивно, що ми зна-

ходимо схожі тексти в грецько-українській усній народній творчості.

Вбачаємо необхідність у детальному розгляді текстів грецьких казок, щоб довести, що вони є саме мисливськими. Послуговуватимемо ми класифікацією, запропонованою Віктором Давидюком. До характерних прикмет сюжетів мисливської казки належить конкретна кількість персонажів – 3 або 7. Як ми бачимо, в казці «Заєць та лисиця» є 3 персонажі. Крім двох нам вже відомих з заголовку, третій – сільське дівча. Відповідно, тут ми підходимо до наступної характеристики мисливської казки: колізія відбувається між людиною і дикою твариною. Оскільки мисливські сюжети мають в своїй основі й інший тип сюжетної колізії – між самими дикими тваринами, текст казки «Вовк та лисиця» вписується в цю парадигму. У цих сюжетах важливішим є вид тварини, а не її стать. У згаданих казках ми бачимо, що цей поділ дотриманий, відповідно, можна говорити про розділення сфер господарювання між цими персонажами, чи й узагалі – сфер впливу [2, с. 103].

Світ звірів у мисливських казках є формою вираження думок і почуттів людини, її поглядів на життя, способу її побуту та господарювання. Оскільки мисливства у чистому вигляді не існувало, то мисливські сюжети казок часто переплітаються з рибальськими. Наприклад, в українській казці «Лисичка-сестричка та вовк-панібрат» один з героїв займається мисливським промыслом, інший – рибальським. У грецькій казці «Вовк та лисиця» обидва персонажі втаємничені в рибальську справу. Як і в українських казках, у грецьких також лисичка постійно намагається перехитрити вовка, хоча інколи і сама лишається обманутою іншими тваринами, як-от у казці «Заєць та лисиця».

У грецьких казках важливим є образ рідного краю. Пейзаж виступає емоційним тлом, що підкреслює душевний стан казкових персонажів. Чужоземний для українського читача колорит навіть знайомі сюжети робить віддаленими, надає їм нового звучання. Так, події мисливських казок «Вовк та лисиця», «Заєць та лисиця», які розгортаються на фоні морських пейзажів або гірських шпилів, надають вже знайомим нам сюжетам неймовірної екзотики. І через це сприймаються по-новому. До прикладу, чита-

ючи: «Прийшли вони на берег моря. Вовк вмовстився на камені з вудкою. Не минуло й хвилини, як він витяг велику кефаль» [6, с. 94], або ж: «Лисиця хутенько зняла камінь і сунула лапу під скатертину. Раптом вона відчула страшний біль. У кошику були краби» [6, с. 95], український читач одразу помічає колорит, не притаманний нам.

На думку Л. Найдьонової, найчастіше сюжети у грецьких народних казках про тварин нескладні. Подій у них мало. Мотив, який зустрічається найчастіше, – це мотив зустрічі: лисиці з вовком, лисиці з зайцем. А тривалість дії, якщо вона і є, то лише завдяки системі повторів [7, с. 225]. Порівнюючи з грецькими мисливськими казками, ми бачимо, що українські тексти відрізняються обсягом та перипетійністю сюжетів. Так, у казці «Лисичка-сестричка та вовк-панібрат», крім мотиву зустрічі головних персонажів, є ще й різні колізії, які забезпечують тривалість тексту.

Висновки. Ми розглянули особливості конфліктів грецької мисливської казки, послідовно звертаючись до складових частин її композиції. Ці складові елементи, які вище вже були згадані, є однаковими для різних текстів і побудовані за одним законом сюже-

тотворення. Вони послідовно витікають один з одного і утворюють цілісність композиції, що допомагає маркувати казку як мисливську. І хоча поки що ми можемо дослідити лише витоки окремих сюжетів, а не витоки самої казки загалом, та ми чітко розуміємо причини, через які мисливська казка присутня і в українському, і в грецькому, і в фольклорах інших країн.

Дослідивши на матеріалі грецьких народних казок особливості конфлікту в мисливських казках та порівнюючи їх з українськими фольклорними текстами, ми дійшли висновку, що схожі сюжети є. Вибірка з вищезгаданих нами мисливських казок – це далеко не повний перелік, його можна і потрібно продовжувати. Обрана нами тема має перспективу продовження з огляду на великий корпус ще не розглянутих текстів, потребу в українських перекладах та можливість відкриття маловідомих для нас культур. Адаже звернення до минулого – це одна з найпоширеніших стратегій інтерпретації теперішнього [8, с. 37]. Тож заданий нами вектор вимагає подальшого комплексного дослідження та є важливим як з погляду культурного досвіду людства загалом, так і з погляду віддзеркалення менталітету грецького народу зокрема.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борхес Х. Л. Сім вечорів. Видавництво Анетти Антоненко. Львів, 2019. 126 с.
2. Давидюк В. Ф. Вибрані лекції з українського фольклору. Твердиня. Луцьк, 2010. 448 с.
3. Давидюк В. Ф. Первісна міфологія українського фольклору. Волинська обласна друкарня. Луцьк, 2005. 310 с.
4. Дунаєвська Л. Ф. Українська народна проза (легенда, казка): еволюція епічних традицій: автореф. дис. на здобуття наук. Ступеня д-ра філ. наук: 10.01.07. Київ, 2000. 251 с.
5. Найкращі народні казки. Рідна мова. Київ, 2019. 215 с.
6. Грецькі народні казки. Веселка. Київ, 1985. 159 с.
7. Найдьонова Л. Ф. Макропоетика грецьких народних казок. *StudiaLinguistica*. 2009. № 3. URL: <http://studia-linguistica.knu.ua/wp-content/uploads/2018/10/2009-3-223-230-%D0%9D%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D1%8C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%9B.%D0%90.pdf>
8. Саїд Е. Культура й імперіалізм. Критика. Київ, 2007. 608 с.

REFERENCES

1. Borkhes Kh. L. Sim vechoriv [Seven evenings]. Anetta Antonenko publishers. Lviv, 2019. 126 p. [in Ukrainian].
2. Davydiuk V. F. Vybrani lektzii z ukrainskoho folkloru [Selected lectures on Ukrainian folklore]. Tverdynia. Lutsk, 2010. 448 p. [in Ukrainian].
3. Davydiuk V. F. Pervisna mifolohiia ukrainskoho folkloru [Primitive mythology of Ukrainian folklore]. Volyn regional printing house. Lutsk. 2005. 310 p. [in Ukrainian].
4. Dunaievskaya L. F. Ukrainska narodna proza (lehenda, kazka): evoliutsiia epichnykh tradytsii [Ukrainian folk prose (legend, fairy tale): the evolution of epic traditions]: Doctoral PHD dissertation: 10.01.07. Kyiv, 2000. 251 p. [in Ukrainian].
5. Naikrashchi narodni kazky [The best folktales]. Ridna mova. Kyiv, 2019. 215 p. [in Ukrainian].

6. Hretski narodni kazky [Greek folktales]. Veselka. Kyiv, 1985. 159 p. [in Ukrainian].
7. Naidonova L. F. Makropoetyka hretskykh narodnykh kazok [Macropoetics of Greek folktales]. StudiaLinguistica. 2009. № 3. URL: <http://studia-linguistica.knu.ua/wp-content/uploads/2018/10/2009-3-223-230-%D0%9D%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D1%8C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%9B.%D0%90.pdf> [in Ukrainian].
8. Said, E. Kultura y imperialism [Culture and imperialism]. Krytyka. Kyiv, 2007. 608 p. [in Ukrainian].

УДК 316.77

DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2023.3.9>

УДОСКОНАЛЕННЯ ПИСЬМОВОЇ ТА УСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ДЕРЖАВНОЮ МОВОЮ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ» ЗА ДОПОМОГОЮ ВИКОРИСТАННЯ РОБОЧИХ ЗОШИТІВ

Вікторія Сікорська

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри довузівської підготовки
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-7278-8464
e-mail: sikorskavika1003@gmail.com

Людмила Дідур

старший викладач кафедри довузівської підготовки
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна
e-mail: l_didur@ukr.net

Вікторія Нозай

старший викладач кафедри довузівської підготовки
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна
e-mail: viktoriya_n@ukr.net

Анотація. Стаття розкриває заплановані результати використання розробленого та запровадженого до навчального процесу робочого зошита із друкованою основою під час вивчення освітньої компоненти «Українська мова за професійним спрямуванням» здобувачами вищої освіти першого року навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти в Одеському національному морському університеті як інформаційного та розвиваючого посібника для всіх галузей освіти окремо з урахуванням термінології кожної з них, що сприятиме оволодінню способами самостійного, аудиторного навчання, активного засвоєння та застосування знань. А також ознайомлення на початковому рівні із теоретичними засадами майбутньої спеціальності, зі сферою діяльності фахівця, професійними характеристиками, що студенти повинні набути протягом здобуття вищої освіти. Досліджено, що «нове покоління» робочих зошитів, на відміну від попередніх, виступає як засіб, що сприяє оволодінню способами самостійного навчання, активного засвоєння та застосування знань. Під час вивчення ефективності навчального процесу у разі застосування робочих зошитів зазначено, що ця методика інтегрує не лише інноваційну технологію освіти, але і задає нову траєкторію здобуття освіти, що покликана активізувати навчально-пізнавальну діяльність студентів на всіх етапах навчального процесу.

Проаналізовано принципи конструювання та роль складових розділів робочого зошита.

Впровадження робочого зошита з друкованою основою сприятиме розвитку інноваційних методів та прийомів навчання з компетентнісним підходом, що передбачає удосконалення двох видів компетенції: пізнавальної і діяльнісної. Зокрема, посилення мотивації здобувачів вищої освіти до опанування курсу, що позитивно впливатиме на їхній психологічний стан.

Ключові слова: заклад вищої освіти, навчальний процес, галузь освіти, освітня діяльність, методика навчання, навчальний посібник, система професійного спілкування, піраміда навчання, професійна компетентність.

IMPROVING WRITTEN AND ORAL PROFESSIONAL COMMUNICATION IN THE STATUS LANGUAGE DURING PRACTICAL CLASSES OF EDUCATIONAL COMPONENT “UKRAINIAN LANGUAGE FOR PROFESSIONAL DIRECTION” USING WORKBOOKS

Viktoriya Sikorska

*PhD in Philology, Associate Professor,
Head of the Department of Pre-University Training
Odessa National Maritime University
34 Mechnikova str., Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7278-8464
e-mail: sikorskavika1003@gmail.com*

Lyudmila Didur

*Senior Lecturer at the Department of Pre-University Training
Odessa National Maritime University
34 Mechnikova str., Odesa, Ukraine
e-mail: L_didur@ukr.net*

Victoriia Nogai

*Senior Lecturer at the Department of Pre-University Training
Odesa National Maritime University
34 Mechnikova str., Odesa, Ukraine
e-mail: viktoriya_n@ukr.net*

Abstract. *The article reveals the planned results of the use of the workbook with a printed basis developed and introduced into the educational process during the study of the educational component “Ukrainian language according to professional direction” by students of the first year of higher education of the first (bachelor) level of higher education at the Odesa National Maritime University as an informational and development manual for all branches of education separately, taking into account the terminology of each of them, which will contribute to mastering the methods of independent, classroom learning, active assimilation and application of knowledge. And also, familiarization at the elementary level with the theoretical foundations of the future specialty, with the field of activity of a specialist, professional characteristics that students must acquire during the course of obtaining higher education. It has been studied that the “new generation” of workbooks, unlike the previous ones, acts as a tool that promotes the mastery of methods of independent learning, active assimilation and application of knowledge. During the study of the effectiveness of the educational process when using workbooks, it was noted that this technique integrates not only innovative educational technology, but also sets a new trajectory for obtaining an education, which is designed to activate the educational and cognitive activity of students at all stages of the educational process.*

The principles of construction and the role of the constituent sections of the workbook are analyzed.

The introduction of a workbook with a printed basis will contribute to the development of innovative methods and methods of teaching with a competence approach, which involves the improvement of two types of competence: cognitive and activity. In particular, increasing the motivation of students of higher education to master the course, which will have a positive effect on their psychological state.

Key words: *institution of high education, educational process, field of education, educational activity, teaching method, study guide, system of professional communication, learning pyramid, professional competence.*

Постановка проблеми. Сучасні заклади вищої освіти України виконують не лише роль підготовки конкурентоспроможного спеціаліста в певній галузі освіти, а є осередком формування верстви населення, що забезпечить у майбутньому розвиток суспільства в усіх його сферах завдяки своїй унікальній місії щодо зростання інтелектуального капі-

талу, соціальної стабільності, знань та компетентностей людини. Зокрема, і традиційний навчальний процес не в повному обсязі задовольняє вимоги ринку праці, а потребує значної модернізації, оригінальності та креативності від науково-педагогічного працівника. Очевидним стало те, що якість сформованого фахівця у вищій школі не має обмежуватися

окремими вміннями та навичками, а необхідні умови, що зумовлюють здатність здобувача вищої освіти до самоосвіти, розвитку і творчості у своїй подальшій професійній діяльності.

Основним складником здійснення освітньої діяльності закладів вищої освіти є підготовка майбутнього фахівця різних галузей науки, промисловості та народного господарства, зокрема, морської галузі для Одеського національного морського університету, з високим рівнем володіння державною мовою у відповідній сфері. Міністерством освіти і науки України передбачено вивчення освітньої компоненти «Українська мова за професійним спрямуванням» у всіх закладах вищої освіти на першому році навчання з дещо замалим, на нашу думку, обсягом годин для вивчення. Відповідно до цього вказаний курс потребує особливого підходу, впровадження нових форм та методик викладання у навчальному процесі, зважаючи на специфіку навчання у Одеському національному морському університеті. Через те ми вбачаємо, що однією з необхідних умов підвищення ефективності навчального процесу в Одеському національному морському університеті є впровадження робочого зошита із друкованою основою під час вивчення курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» для всіх спеціальностей окремо з урахуванням термінології кожної з них.

Мета і завдання статті полягає в обґрунтуванні вдосконалення навичок використання сучасної української літературної мови професійної сфери на практичних заняттях з освітньої компоненти «Українська мова за професійним спрямуванням» за допомогою використання робочих зошитів. Впровадження робочих зошитів на практичних заняттях є необхідністю для підвищення ефективності навчального процесу під час вивчення освітньої компоненти «Українська мова за професійним спрямуванням» в Одеському національному морському університеті як інформаційного та розвиваючого посібника, що сприяє оволодінню способами самостійного, аудиторного навчання, активного засвоєння та застосування знань.

Предмет дослідження – вплив використання робочих зошитів із друкованою основою на навчальний процес та розвиток мов-

леневих компетенцій студентів у вищій школі.

Об'єктом дослідження є робочий зошит із друкованою основою, який використовується під час вивчення освітньої компоненти «Українська мова за професійним спрямуванням» здобувачами вищої освіти першого року навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти в Одеському національному морському університеті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час розробки певних аспектів професійного становлення здобувача вищої освіти практичний досвід, а також аналіз й узагальнення низки наукових праць засвідчують доцільність осмислення вищої школи як основного етапу формування ціннісно-сислової сфери особистості.

Заклад вищої освіти має своїм обов'язком інформаційне забезпечення освітнього процесу навчальними посібниками. Саме навчальні посібники виконують роль допоміжного матеріалу навчання для кращого засвоєння тієї чи іншої теми навчальної програми, поглиблення знань і вмінь здобувачів освіти. Як зазначає А. Харківська, навчальний посібник забезпечує реалізацію особистісно орієнтованого та компетентісного підходів до студентів та сприяє формуванню навчально-пізнавальних та загальноінтелектуальних умінь, що підкреслює актуальність вибраної теми. Одним із різновидів навчального посібника є робочий зошит із друкованою основою [1].

Вважаємо, що робочі зошити на друкованій основі є найбільш практичними серед інших друкованих засобів навчання. Услід за І. Майоровою погоджуємося, що ідея застосування робочих зошитів не є новою в методиці навчання. У підготовці фахівців робочі зошити починають набирати широкого кола застосування, їх розробка та впровадження в навчальний процес є актуальним питанням [2]. У системі освіти робочі зошити посіли належне місце, винятку не становить і вища освіта, та виконують багатоаспектну роль у підвищенні ефективності навчання за їх методично-грамотного конструювання та використання. Сьогодні ж робочий зошит залишається функціональним, сучасним, перспективним, хоча використовується як дидактичний засіб навчання не одне десятиріччя та є обґрунтованим методичним інструментом,

застосування якого дозволяє викладачу донести до здобувача вищої освіти значний обсяг навчальної та наукової інформації; вправи для самостійної роботи студентів допоможуть розвивати навички аналітичного мислення, навчать аналізувати й узагальнювати інформацію; вправи та завдання для індивідуальної роботи дадуть можливість перевірити власний рівень засвоєння матеріалу.

Однією з головних функцій робочого зошита як засобу навчання, за студіюванням Л. Нечволод, є інформативно-ілюстративна, оскільки наявність інформативного матеріалу у зошиті є джерелом навчальної інформації [3].

Вивчення педагогічних досліджень і літературних джерел з такої проблеми відображені у роботах В. Смолянець, Д. Костюкевич, М. Якобі, Ф. Божинової, О. Кирюхіної, Л. Нечволод, А. Лікарчук, І. Майорової. Аналіз українського й зарубіжного досвіду дозволили з'ясувати, що робочі зошити з друкованою основою є сучасним і перспективним засобом навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що розробкою теоретичних основ засобів навчання займалися С. Батишев, Н. Буринська, В. Биков, О. Грабецький, А. Гуржій та інші; методика використання робочих зошитів перебувала в полі зору С. Кононенко, А. Лікарчук, Л. Нечволод, О. Нільсона, В. Ратасеппа, О. Чінчой. Проте, незважаючи на значну увагу вчених до проблеми створення друкованих засобів навчання, украї актуальною залишається проблема у створенні та впровадженні робочих зошитів для практичних занять саме з курсу «Українська мова за професійним спрямуванням». Зазначені друковані засоби навчання привертають увагу лише окремих методистів, викладачів, які усвідомлюють цю проблему, шукають нетрадиційні методи і засоби організації навчального процесу.

Також не можна не погодитися із думкою авторів С. Павх та І. Павх, які вважають, що робочі зошити слугують інтенсифікації формування професійних знань, умінь і навичок майбутніх фахівців [4].

Ми вбачаємо, що впровадження в навчальний процес в Одеському національному морському університеті робочого зошита із друкованою основою під час вивчення курсу «Українська мова за професійним спрямуван-

ням» для всіх галузей освіти окремо з урахуванням термінології кожної з них дозволять вирішити багато різноманітних завдань.

Окрім вкрай важливих для засвоєння здобувачами вищої освіти відповідних цьому освітньому компоненту фонетичних, орфографічних, лексичних, граматичних і літературних норм української мови; правил використання усталених мовно-стилістичних засобів; підвищення культури офіційно-ділового мовлення; збагачення лексики ділового спілкування; опанування навичок оформлення та укладання ділових документів, нашою ціллю є використання у вправах та завданнях галузевої термінології. На нашу думку, це полегшить студентам паралельно з проходженням курсу «Вступ до спеціальності» розкрити основні напрями вибраної спеціальності, познайомити з термінологічними поняттями відповідної галузі та ключовими термінами, збагатити розуміння про спеціальність та майбутню професію. А також ознайомити на початковому рівні із теоретичними засадами майбутньої спеціальності, зі сферою діяльності фахівця, професійними характеристиками, які він повинен набути протягом навчання.

Нове покоління робочих зошитів, на відміну від попередніх, виступає як засіб, що сприяє оволодінню способами самостійного навчання, активного засвоєння та застосування знань. Досліджуючи підвищення ефективності навчального процесу у разі застосування робочих зошитів, варто зазначити, що ця методика інтегрує не лише інноваційну технологію освіти, але й задає нову траєкторію навчання, що покликана активізувати навчально-пізнавальну діяльність студентів на всіх етапах навчального процесу. Більшість науковців вважають, що сучасний робочий зошит перестав бути простим набором завдань для самостійної роботи.

Науковиця І. Майорова виділяє такі функції робочих зошитів з друкованою основою:

1. Навчальна функція. Використання робочого зошита допомагає педагогу керувати навчальною діяльністю здобувачів освіти, сприяє формуванню в них необхідних знань, практичних умінь і навичок.

2. Розвиваюча функція. Робочий зошит може бути інструментом у розвитку мислення через спеціально розроблені завдання та вправи творчого характеру. Робота з робо-

чим зошитом сприяє розвитку в здобувачів освіти стійкої уваги на занятті.

3. Виховна функція. Систематичне заповнення аркушів робочого зошита впливає на формування у здобувачів освіти таких якостей: організованості, дисциплінованості, акуратності, сумлінності, працьовитості, наполегливості, дбайливості. Робота у робочому зошиті вимагає від здобувача освіти особливої відповідальності за те, щоб написане слово було адекватне за значущістю друкованому слову.

4. Контролююча функція. Робочий зошит може бути використано для контролю знань і вмінь учнів.

5. Раціоналізуюча функція. Використання робочого зошита раціоналізує навчальну роботу здобувачів освіти і викладача, забезпечує доцільне використання навчального часу [2].

У нашому баченні запланований робочий зошит являтиме собою реальну можливість впровадження інноваційних методів та прийомів навчання з компетентнісним підходом, що передбачає розвиток двох видів компетенції: пізнавальної і діяльнісної. Зокрема, передбачаємо посилення мотивації здобувачів вищої освіти до опанування курсу, що позитивно впливатиме на їхній психологічний стан. Крім того, робочий зошит допомагатиме раціоналізувати роботу викладача й заощадити час, оскільки зникає необхідність готувати супровідні матеріали та розмножувати їх.

Передбачено, що робочий зошит міститиме незначний теоретичний матеріал за темами, різноманітні вправи, завдання для закріплення й глибшого розуміння теоретичних положень курсу і список рекомендованої літератури, що може використовуватися в підготовці до практичних занять, заліку та під час самостійної роботи студентів. Особливістю частини практичних завдань є використання ключових понять відповідної освітньої програми, що орієнтована на роботу зі словниками термінів за галузями знань та спеціальностями. Низка вправ і завдань дозволятимуть організувати диференційоване й особистісно орієнтоване навчання, сприятимуть розвитку логічного мислення, активізації творчого потенціалу студентів, набуття умінь і навичок після вивчення поточних тем і всього курсу. Формулювання більшості

завдань міститимуть алгоритм їх виконання (спосіб діяльності), що сприяє формуванню предметних і надпредметних компетенцій студентів. У зошиті має бути представлена система практичних завдань, спрямованих на розвиток різних видів компетенцій здобувачів освіти, їхніх творчих здібностей, зокрема відпрацювання навичок письмової та усної професійної комунікації державною мовою.

Завдання контрольних робіт передбачатимуть перевірку та контроль рівня засвоєння теоретичних і практичних знань студентів за допомогою тестів.

Головне завдання робочого зошита з друкованою основою – сприяти розвитку студента як особистості мислячої, творчої та здібної, з чітким усвідомленням місця й ролі ділового, наукового та публіцистичного стилів у системі професійного спілкування й вимоги до мови ділових паперів.

За свідченнями науковців А. Лікарчук та В. Любарець [5; 6] підручники та зошити з друкованою основою за своїм функціональним призначенням є взаємодоповнюючими засобами навчання. Безпосередньо підручник спрямований насамперед на висвітлення навчального теоретичного матеріалу. Своєю чергою робочий зошит із друкованою основою призначений для усвідомлення навчального матеріалу здобувачами освіти. Він розглядається як засіб, що удосконалює методику навчання та виступає як доповнення до підручника. Загальновідомий факт, що підручники мають відрізнитися від робочих зошитів відсутністю великого обсягу текстового матеріалу, наявністю значної кількості різноманітних та різнорівневих завдань. Але водночас саме одночасна робота з підручником і зошитом з друкованою основою забезпечить підвищення ефективності навчання й посилення виховної та розвиваючої функцій, що дозволить ґрунтовно вдосконалити норми сучасної української літературної мови й практично оволодіти ними.

Ми погоджуємося з думкою, висвітленою в науковій розвідці Л. Потапової, яка зазначає, що відповідно до проведених статистичних досліджень здобувачі освіти засвоюють матеріал під час практичних занять на 75% ефективніше [7]. Тому, на нашу думку, важливим аспектом є створення та впровадження робочих зошитів з друкованою осно-

вою під час вивчення освітньої компоненти «Українська мова за професійним спрямуванням» в Одеському національному морському університеті.

Правильне використання робочих зошитів в освітньому процесі сприяє не тільки підвищенню якості знань, пізнавальної активності студентів та інтересу до навчання, але і сприяє розвитку критичного мислення, що стає найактуальнішим за часів інтенсивних соціальних змін.

Впровадження робочих зошитів у навчальний процес Одеського національного морського університету під час вивчення курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» з урахуванням термінології кожної спеціальності вирішить такі завдання:

- більш міцне засвоєння теоретичних положень;
- закріплення та набуття практичних умінь не тільки типових, а й розвивальних та творчих завдань;
- ознайомлення з термінологією вибраної спеціальності;
- контроль за ходом навчального процесу;
- формування у студентів умінь і навичок самоконтролю.

Схиляємося до думки, що використання робочих зошитів під час вивчення освітньої компоненти «Українська мова за профе-

сійним спрямуванням» має кілька вагомих переваг:

Активне засвоєння матеріалу: робочі зошити створюють можливість для активного засвоєння навчального матеріалу, вони часто містять завдання, що змушують студентів думати, аналізувати і застосовувати знання практично.

Самостійна робота: робочі зошити можна використовувати для самостійної роботи студентів, це дозволяє їм вчитися самостійно, удосконалюючи навички самоорганізації та самодисципліни.

Формування навчальних умінь: виконання завдань у робочих зошитах сприяє формуванню навчальних умінь, таких як аналіз текстів, виразне письмо, розвиток лексичного запасу і граматичної правильності.

Індивідуальний підхід: робочі зошити дозволяють викладачам підходити до кожного студента індивідуально, враховуючи його потреби та рівень знань.

Системний підхід: вони можуть бути частиною системи навчання, де теоретичні знання і практичні навички об'єднуються для кращого засвоєння матеріалу.

Підвищення мотивації: робочі зошити можуть збільшити мотивацію студентів до навчання, оскільки вони дають можливість практичного використання отриманих знань.

Рис. 1. Піраміда навчання

Формування професійної компетентності: оскільки робочі зошити адаптовані до конкретної освітньої компоненти «Українська мова за професійним спрямуванням», вони допомагають студентам засвоювати мову та термінологію, які необхідні для їхньої майбутньої професійної діяльності.

Усі ці фактори роблять робочі зошити корисним інструментом для ефективного вивчення української мови в професійному контексті.

Висновки і перспективи подальших розробок. Як підсумок зазначимо, що робочий зошит має стати одним з основних складників методичного забезпечення навчального процесу й виконувати багатоаспектну роль в оптимізації та підвищенні ефективності навчання у вищій школі. Можемо стверджувати, що основне призначення робочих зошитів – керувати навчальною діяльністю сту-

дентів та формувати в них навчальні вміння. Робочими зошитами можна користуватися під час заняття, для виконання домашніх завдань, а в разі потреби – для індивідуального навчання. На практичному занятті використання друкованої основи робочих зошитів зменшує механічну роботу студентів під час виконання завдань і тим самим дозволяє збільшити обсяг розумових і практичних дій та сконцентрувати увагу на сутності навчального матеріалу.

Цінність запровадження зазначеної вище методики щодо впровадження робочих зошитів із друкованою основою може посісти належне місце у загальному ланцюгу дидактичної системи навчального процесу й виконувати багатоаспектну роль у підвищенні професійної компетентності майбутніх випускників Одеського національного морського університету.

ЛІТЕРАТУРА

1. Харківська А.А. Види неперіодичних навчальних і виробничо-практичних видань : довідник / А.А. Харківська та ін. ; за заг. ред. Г.Ф. Пономарьової. Комун. закл. «Харків. гуманітар.-пед. акад.» Харків. облради. Харків, 2017. 138 с.
2. Майорова І.Г. Використання робочих зошитів як засобу підвищення ефективності професійної підготовки : методичні рекомендації. Донецьк : ІПО ІПП УМО. 2012. 38 с.
3. Нечволод Л.І. Інформативно-ілюстративна функція робочого зошита. *Педагогіка та психологія* : збірник наукових праць. Харків : ХДПУ, 2000. Вип.12. С. 88–91.
4. Павх С.П., Павх І.І. Робочий зошит як засіб активізації самостійної роботи студентів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Педагогіка»*. № 2 (2016). С. 290–295.
5. Лікарчук А.М. Технологія створення та використання зошитів з друкованою основою (на матеріалі хімії) : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.02. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 2003. 20 с.
6. Любарець В.В. Технологія створення робочих зошитів для практичних робіт у ПТНЗ. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5 «Педагогічні науки: реалії та перспективи»*. 2015. Вип. 52. С. 153–158.
7. Потапова Л.М. Впровадження мобільних технологій в освітній процес за дистанційною формою. *Особливості викладання хімії та біології в школі: теорія і практика* : Всеукраїнська науково-практична конференція (Дніпро, 26 травня 2020 р.). Дніпро, 2020.

REFERENCES

1. Kharkivska, A.A. Types of non-periodical educational and production-practical publications: a guide / A.A. Kharkivska and others; in general ed. G.F. Ponomaryova. Commune closing «Kharkiv humanitarian-pedagogue Acad.» Kharkiv regional council. Kharkiv, 2017. 138 p.
2. Mayorova I.H. Using workbooks as a means of increasing the effectiveness of professional training: method. Recommendations. Donetsk: IPO IPP UMO. 2012. 38 p.
3. Nechvolod L.I. Informative and illustrative function of the workbook. *Pedagogy and psychology*: Coll. of science works. Kharkiv: KhDPU, 2000. Issue 12. P. 88–91.
4. Pavh S.P., Pavh I.I. Workbook as a means of activating students' independent work. *Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. "Pedagogy" series*. No. 2 (2016). P. 290–295.
5. Likarchuk A.M. The technology of creating and using notebooks with a printed base (on the material of chemistry): autoref. thesis Ph.D. teacher sciences: 13.00.02. Institute of Pedagogy and Psychology Prof. of education of the APN of Ukraine. Kyiv, 2003. 20 p.

6. Lyubarets V.V. The technology of creating workbooks for practical work in vocational training. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov. Series 5. Pedagogical sciences: realities and prospects*. 2015. Issue 52. P. 153–158.
7. Potapova L.M. Implementation of mobile technologies in the educational process in a distance form. *Peculiarities of teaching chemistry and biology at school: theory and practice*. All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Dnipro, May 26, 2020). Dnipro, 2020.

УДК 070

DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2023.3.10>

ІНТЕРВ'Ю-ПОРТРЕТ ЯК МОВНИЙ ДІАЛОГІЧНИЙ ЖАНР В УКРАЇНСЬКОМУ КОМУНІКАТИВНОМУ МЕДІАПРОСТОРИ

Вікторія Сікорська

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри довузівської підготовки
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-7278-8464
e-mail: sikorskavika1003@gmail.com

Іван Ненов

кандидат політичних наук,
заслужений журналіст України,
доцент кафедри довузівської підготовки
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-4312-7082
e-mail: kafedrafris@gmail.com

Вікторія Ногай

старший викладач кафедри довузівської підготовки
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна
e-mail: viktoriya_n@ukr.net

Анотація. У статті розглянуто особливості побудови інтерв'ю в засобах масової комунікації, зокрема в соціальних мережах та на сайтах.

Особлива увага приділена інтерв'ю-портрету як мовному діалогічному жанру в українському комунікативному медіапросторі, визначені його структура та основна мета. Розроблені рекомендації щодо побудови якісного інтерв'ю з урахуванням виявлених особливостей.

Автори статті проаналізували сучасні тенденції та технології, що використовуються в побудові інтерв'ю в засобах масової комунікації. Загалом, дослідження підкреслює важливість правильної структури та формулювання запитань для забезпечення якісного результату інтерв'ю.

Отже, ця стаття може бути корисною для журналістів, які працюють з електронними засобами масової комунікації та ведуть інтерв'ю, а також для студентів та науковців, які досліджують жанр інтерв'ю в контексті сучасних медіа.

Ключові слова: мовний діалогічний жанр, мовленнєва комунікація, інтерв'ю, інтерв'ю-портрет, український комунікативний медіапростір.

INTERVIEW-PORTRAIT AS A DIALOGIC GENRE IN THE UKRAINIAN COMMUNICATIVE MEDIA SPACE

Victoriya Sikorska

PhD in Philology, Associate Professor,
Head of the Department of Pre-University Training
Odesa National Maritime University
34, Mechnikova str., Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7278-8464
e-mail: sikorskavika1003@gmail.com

Ivan Nenov

*PhD in Political Science,
Honored Journalist of Ukraine,
Associate Professor at the Department of Pre-University Training
Odesa National Maritime University
34, Mechnikova str., Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-4312-7082
e-mail: kafedrafris@gmail.com*

Victoriya Nogai

*Senior Lecturer at the Department of Pre-University Training
Odesa National Maritime University
34, Mechnikova str., Odesa, Ukraine
e-mail: viktoriya_n@ukr.net*

Abstract. *The article deals with the peculiarities of interview construction in the media, in particular in social networks and websites.*

Particular attention is paid to the interview portrait as a dialogic genre in the Ukrainian communicative media space, its structure and main purpose are defined. Recommendations for building a high-quality interview are developed, taking into account the identified features.

The authors of the article analyzed the current trends and technologies used in the construction of interviews in the media. In general, the study emphasizes the importance of the correct structure and wording of questions to ensure a high-quality interview result.

Thus, this article may be useful for journalists working with electronic media and conducting interviews, as well as for students and scholars studying the interview genre in the context of modern media.

Key words: *dialogic genre, speech communication, interview, interview portrait, Ukrainian communicative media space.*

В українському комунікативному медіа-просторі інтерв'ю-портрет є одним з найважливіших жанрів журналістики. Цей мовний діалогічний жанр поєднує в собі характеристики інтерв'ю та портрета, дозволяючи журналістам не тільки розкрити особистість інтерв'юваної особи, але й зробити це через активний діалог, що додає глибини та виразності.

Актуальність теми полягає в тому, що інтерв'ю-портрет є потужним засобом мовленнєвої комунікації та впливу на суспільство. Він не лише створює можливість для інтерв'юваної особи поділитися своїми думками та досвідом, але й дозволяє читачам, слухачам та глядачам зануритися у світ цікавих особистостей та отримати нові знання.

Метою статті є визначення особливостей побудови інтерв'ю як мовного діалогічного жанру в засобах масової інформації з акцентом на інтерв'ю-портрет в українському комунікативному медіапросторі.

Особливості побудови інтерв'ю в електронних засобах масової комунікації, зокрема в соціальних мережах та на сайтах, можуть включати такі елементи:

1. *Тривалість інтерв'ю:* короткі інтерв'ю можуть бути більш ефективними, оскільки користувачі швидко переходять від одного контенту до іншого. Тому важливо зосередитися на найважливіших питаннях і відповідях.

2. *Лаконічність форми:* інтерв'ю часто має форму короткого тексту або відео. Важливо забезпечити лаконічність та зрозумілість форми, щоб залучити увагу аудиторії та зберегти її інтерес протягом всього інтерв'ю.

3. *Використання мультимедійних елементів:* в електронних засобах масової комунікації можна використовувати мультимедійні елементи, такі як фото чи відео, щоб зробити інтерв'ю більш цікавим та привабливим для аудиторії.

4. *Відкритість та інтерактивність:* електронні засоби масової комунікації надають можливість для більш відкритого та інтерактивного інтерв'ю. Наприклад, на сайтах можуть бути створені форуми, де читачі можуть задавати додаткові запитання та обговорювати тему інтерв'ю.

5. *Адаптація до цифрового середовища:* при побудові інтерв'ю важливо враховувати специфіку цифрового середовища.

Подальші особливості побудови інтерв'ю в електронних засобах масової комунікації полягають у забезпеченні зручності споживачам контенту. Відповідно, інтерв'ю в соціальних мережах та на сайтах зазвичай має бути коротким і з лаконічними відповідями, щоб не втомлювати читача або глядача. Крім того, важливо враховувати специфіку платформи, на якій опубліковано інтерв'ю.

Наприклад, для соціальних мереж, таких як «Твіттер» чи «Інстаграм», короткі та зорієнтовані на фото чи відео інтерв'ю можуть бути ефективними. А для вебсайтів краще створювати детальніші інтерв'ю та надавати можливість ознайомитись із додатковою інформацією та розгорнутими відповідями.

Також важливо враховувати формат інтерв'ю, який може бути текстовим, відео чи аудіо. Кожен з цих форматів має свої особливості та вимоги до побудови.

Загалом, в електронних засобах масової комунікації інтерв'ю має бути цікавим та актуальним для цільової аудиторії, містити нові інформаційні елементи, висвітлювати соціально значимі питання та відповідати на запитання, які цікавлять споживачів контенту.

Дослідження інтерв'ю в засобах масової комунікації є актуальними та цікавими для багатьох українських учених і сприяють покращенню якості журналістських матеріалів як в Україні, так і за її межами.

Серед них можна виділити Гарачковську О., яка у статті «Жанрові особливості інтерв'ю в сучасному інформаційному просторі» говорить про те, що інтерв'ю вважається одним із основних інформаційних жанрів у журналістській діяльності. Воно активно використовується в практиці масмедіа, зокрема, у структурі інформаційно-аналітичних і художньо-публіцистичних програм [1].

Лизанчук В.В. у своєму підручнику «Основи радіожурналістики» осмислив роль і місце радіомовлення в системі засобів масової інформації та чільне місце відвів характеристиці радіожанрів та методиці підготовки матеріалів до радіоефіру. Подав тексти матеріалів кожного радіожанру [2].

Карпенко В.О. в посібнику «Журналістика: основи професійної комунікації» розглядає журналістику як важливий складник масової комунікації, журналістські жанри – як форми комунікативного процесу [3].

Інтерв'ю-портрет як мовний діалогічний жанр є одним із найцікавіших жанрів в українському комунікативному медіапросторі. Він поєднує в собі елементи діалогу та портретування особистості, що дозволяє не тільки передати інформацію, але й вивчити характер, погляди, думки та внутрішні мотивації інтерв'юваної особи.

Загалом, можна проводити дослідження щодо різних аспектів жанру інтерв'ю-портрета, зокрема щодо його ролі в суспільстві, еволюції та змін відповідно до контексту, етики та професійних стандартів, а також дослідити вплив інтерв'ю-портрета на формування громадської думки та взаємодії зі співвітчизниками. Дослідження інтерв'ю-портрета сприяє глибшому розумінню цього жанру журналістики та його впливу на суспільство.

Структура інтерв'ю-портрета може відрізнятися залежно від контексту та мети інтерв'ю, але загалом вона складається з таких елементів:

– *Вступ.* Введення в інтерв'ю, в якому представляється журналіст, знайомить із гостем та розповідає про мету інтерв'ю.

– *Основна частина.* Це найбільш об'ємна частина інтерв'ю, під час якої журналіст задає запитання та дізнається детальну інформацію про життя та діяльність людини, про яку складається портрет.

– *Завершальна частина.* У цій частині журналіст може додатково запитати щось, відповідно до потреби, а також дізнатися про плани на майбутнє інтерв'юваної особи.

– *Висновок.* Це підсумок інтерв'ю, в якому журналіст може коротко викласти свої враження та дати загальну характеристику інтерв'юваної особи.

Мета інтерв'ю-портрета – створити образ героя, розкрити його характер. Пізнати особистість із різних точок зору, аби надати аудиторії глибинну інформацію про життєвий шлях та професійні досягнення інтерв'юваної особи. А також надихнути та мотивувати аудиторію на досягнення своїх цілей.

Інтерв'ю-портрет використовується у формі синхрону для створення портретних нарисів, але частіше з'являється на екрані у формі традиційного інтерв'ю запитання-відповідь [4].

Журналіст Сергій Дорофеев стверджує, що на етапі підготовки до інтерв'ю важливо не лише зібрати інформацію про співрозмов-

ника та скласти запитання, але й заздалегідь зрозуміти, як він мислить. Важливо продумати варіанти відповідей, щоб передбачити можливий напрям розвитку розмови. За його словами, формулювання запитань займає в нього 20%, а прогнозування відповідей – 80% часу [5].

Інтерв'ю-портрет також може допомогти аудиторії зрозуміти, яким чином інтерв'юювана особа досягла своїх успіхів та пододала життєві труднощі. Завдяки інтерв'ю-портрету можна представити конкретну людину як цілісну індивідуальність зі своїми унікальними рисами та характером, що може надихати та мотивувати публіку на досягнення своїх цілей.

Інтерв'ю-портрет може бути корисним і для самої інтерв'ююваної особи, оскільки надає їй змогу поділитися своєю історією та досвідом із більш широкою аудиторією, що допоможе збільшити вплив та авторитет.

Українська журналістика має численні приклади інтерв'ю-портретів, де журналісти досліджують життєвий шлях та думки відомих особистостей, розкриваючи їхні враження, досвід, мотивацію та відношення до різних аспектів життя. Ось кілька прикладів інтерв'ю-портретів в українській журналістиці, які цікаво розкрили образ героя:

– «Як вони не бачать, що це дійсно цікаво». Велике інтерв'ю з письменницею Оксаною Луцишиною – це інтерв'ю-портрет української журналістки Олени Гусейнової з письменницею Оксаною Луцишиною, яка отримала Шевченківську премію у 2021 році в номінації «Література» за роман «Іван і Феба». В інтерв'ю загальноукраїнському суспільному телеканалі «Суспільне Культура» вона розповіла про своє ставлення до найвищої мистецької нагороди України; чому для неї важливо бути першою жінкою письменницею-лауреаткою із Закарпаття [6].

– «Зірка на шляху до вершин: Інтерв'ю з Назаром Савком» – інтерв'ю-портрет журналістки Юлії Мостової з відомим українським альпіністом Назаром Савком. Інтерв'ю було опубліковане в журналі «Focus» та розповідало про його враження від подорожей, високогірні виклики, мотивацію та ставлення до природи [7].

– «Педагогіка: історія та сучасність» – інтерв'ю-портрет доктора педагогічних наук, професора кафедри англійської і німецької

філології та перекладу, декана факультету перекладознавства Л.Я. Зені з дійсним членом (академіком) Національної академії педагогічних наук України (обраний 12.12.1999 р.), доктором педагогічних наук, професором, заслуженим працівником народної освіти України, головним науковим співробітником Інституту педагогіки НАПН України, членом бюро Відділення вищої освіти НАПН України М. Б. Євтухом [8].

Ці приклади інтерв'ю-портретів в українській журналістиці відображають різні аспекти життя та діяльності відомих людей. Вони передають історії успіху, враження, думки, цінності та бачення цих осіб, що дозволяє аудиторії краще пізнати їх як особистостей та професіоналів. Інтерв'ю-портрети можуть бути важливим джерелом інформації, надихати та стимулювати читачів чи глядачів на власні досягнення та розвиток.

Інтерв'ю-портрет як мовний діалогічний жанр в українському комунікативному медіапросторі має ряд мовленнєвих особливостей, які допомагають створити живий та показовий портрет інтерв'ююваної особи. Ось деякі з цих особливостей:

Діалогова форма. Основною особливістю інтерв'ю-портрету є наявність діалогу між журналістом та інтерв'ююваною особою. Це створює враження живої бесіди, яка наближає читача до інтерв'ююваної особистості.

Розмовний стиль мови. У діалогічних інтерв'ю-портретах може використовуватися більш розмовна та природна мова, а не формальний стиль. Це створює враження натуральності та близькості.

Глибоке розкриття особистості. Інтерв'ю-портрет часто спрямований на детальне вивчення особистості, її внутрішнього світу та життєвого шляху. Тому мовлення може бути більш емоційним ніж у звичайних новинах або інтерв'ю.

Виразність мовлення. Журналісти роблять акцент на виразність мовлення інтерв'ююваної особи, дозволяючи їй висловлювати свої думки та почуття яскраво та ефективно.

Використання літературних засобів. У цьому жанрі варто активно використовувати метафори, порівняння, символи та інші літературні засоби для створення живописних образів, висловлення емоцій та передачу вражень.

Збереження автентичності. Для збереження автентичності розмови журналіст старастся не втручатися у висловлювання інтерв'юваної особи та не змінювати її відповіді. Саме автентичність мовлення допомагає передати справжні почуття, спонтанність та щирі емоції.

Показові цитати. Журналісти вирізняють ключові фрази та цитати інтерв'юваної особи, які найкраще відображають її особистість, думки та відчуття. Ці цитати можуть бути виділені та використовуватися як заголовки або окремі абзаци у тексті.

Психологічний аналіз особистості. Журналісти можуть проводити психологічний аналіз особистості інтерв'юваної особи, розглядаючи її реакції на запитання, емоційний стан, мотивацію та погляди.

Описовість. Діалогічні інтерв'ю-портрети можуть містити описи сцен та подій, які допомагають читачам краще уявити обставини спілкування інтерв'юваної особи та журналіста.

Українські журналісти мають великий досвід у створенні інтерв'ю-портретів, що відображають життя та думки важливих осо-

бистостей. Цей жанр дозволяє відкрити перед читачем особистість інтерв'юваної особи та показати її в унікальному світлі.

Особливості інтерв'ю-портрета в українській журналістиці можуть відрізнятися в порівнянні з іноземними культурами, враховуючи унікальні аспекти української культури, історії та традицій. Важливо враховувати ці відмінності при проведенні інтерв'ю та створенні інтерв'ю-портрета, зокрема відповідність культурним нормам, цінностям та специфіці української аудиторії.

Отже, результати дослідження демонструють необхідність уважного вивчення та використання правильної структури та формулювання запитань для забезпечення якісного результату інтерв'ю.

Автори статті вважають, що побудова інтерв'ю-портрета в засобах масової комунікації вимагає специфічного підходу, який враховує особливості цього жанру та взаємодії його учасників у цифровому середовищі. Застосування оптимальних методів та технік побудови інтерв'ю може допомогти забезпечити ефективну мовленнєву комунікацію та позитивний результат для обох сторін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гарачковська О. Жанрові особливості інтерв'ю в сучасному інформаційному просторі. *Український інформаційний простір*. 1(7). 2021. С. 86–93. URL: [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(7\).2021.233879](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(7).2021.233879).
2. Лизанчука В.В. Основи радіожурналістики : підручник. Київ, 2006. 628 с. URL: <https://kjourn.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/54/2018/04/Основи-радіожурналістики.pdf>.
3. Карпенко В.О. Журналістика: основи професійної комунікації : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл., що навч. за спец. «Журналістика» ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. Київ : Нора-прінт, 2002. 348 с.
4. Симоніна Н. Класифікація сучасного телевізійного інтерв'ю / *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Випуск 27. 2012. С. 9. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/3874/1/КЛАСИФІКАЦІЯ%20СУЧАСНОГО%20ТЕЛЕВІЗІЙНОГО%20ІНТЕРВ'Ю.pdf>.
5. Сергій Дорофєєв: В інтерв'ю ставте запитання, за які вам завтра не буде соромно. 2014. (Редакторський портал). URL: <https://ucu.edu.ua/news/serhij-dorofjejev-v-intervyu-stavte-zapytannya-za-yaki-vam-zavtra-ne-bude-soromno-redaktorskyj-portal/>.
6. Як вони не бачать, що це дійсно цікаво. Велике інтерв'ю з письменницею Оксаною Луцишиною. 2021. URL: <https://suspilne.media/113177-ak-voni-ne-bacat-so-ce-dijsno-cikavo-velike-intervu-z-pismenniceu-oksanou-lucisinou/>.
7. «Зірка на шляху до вершин: Інтерв'ю з Назаром Савком». 2019. URL: <https://ctdug.lviv.ua/інтервю-з-назаром-савко/>.
8. «Педагогіка: історія та сучасність» інтерв'ю док. пед. Н., проф. кафедри англійської і німецької філології та перекладу, декана факультету перекладознавства Л. Я. Зені з дійсним членом (академіком) НАПН України (обраний 12.12.1999 р.), док. пед. н, проф., заслуженим працівником народної освіти України, головним науковим співробітником Інституту педагогіки НАПН України, членом бюро Відділення вищої освіти НАПН України М. Б. Євтухом. *Вісник КНЛУ. Серія Педагогіка та психологія*. Випуск 31. 2019. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/725220/1/Interviu.pdf>.
9. Лизанчук В.В. Телевізійна і радіожурналістика : 3б. наук. праць. Вип. 10. Ч. 2010. 384 с.

10. Яковець А.В. Телевізійна журналістика: теорія і практика : підручник. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 240 с.
11. Журналістика: основи професійної комунікації : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. за спец. «Журналістика» ; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. Київ : Нора-прінт, 2002. 348 с. ISBN 966-78-37-37-8.

REFERENCES

1. Genre features of interviews in the modern information space. *Ukrainian Information Space*, (1(7), 2021. С. 86-93. [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(7\).2021.233879](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(7).2021.233879)
2. Lizanchuk V. *Fundamentals of radio journalism: Textbook* – К.: 2006. 628 с. <https://kjourn.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/54/2018/04/Основи-радіожурналістики.pdf>
3. Karpenko V. O. *Journalism: the basics of professional communication: a textbook for students of higher education institutions, specializing in journalism* / V. O. Karpenko; Taras Shevchenko National University of Kyiv. Institute of Journalism. – К.: Nora-print, 2002. 348 с.
4. Simonina N. Classification of modern television interview / *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Philology. Social communications. Issue 27. 2012. P. 9.* <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/3874/1/КЛАСИФІКАЦІЯ%20СУЧАСНОГО%20ТЕЛЕВІЗІЙНОГО%20ІНТЕРВ'Ю.pdf>
5. Sergey Dorofeev: In an interview, ask questions for which you will not be ashamed tomorrow. 2014. (Editorial portal) <https://ucu.edu.ua/news/serhij-dorofjejev-v-intervyu-stavte-zapytannya-za-yaki-vam-zavtra-ne-bude-soromno-redaktorskyj-portal/>
6. How can they not see that it is really interesting?” A long interview with the writer Oksana Lutsyshyna”. 2021. <https://susplne.media/113177-ak-voni-ne-bacat-so-ce-dijsno-cikavo-velike-intervu-z-pismenniceu-oksanou-lucisinou/>
7. “A Star on the Way to the Top: An Interview with Nazar Savko”. 2019. <https://ctdug.lviv.ua/інтерв'ю-з-назаром-савко/>.
8. “Pedagogy: History and Modernity” interview with Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of English and German Philology and Translation, Dean of the Faculty of Translation Studies L. Zenia with a full member (academician) of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (elected on 12.12.1999), Doctor of Pedagogical Sciences, prof, Honored Worker of Public Education of Ukraine, Chief Researcher of the Institute of Pedagogy of the NAPS of Ukraine, Member of the Bureau of the Department of Higher Education of the NAPS of Ukraine M. B. Yevtukh. *KNLU Bulletin. Series Pedagogy and Psychology. Issue 31. 2019.* <https://lib.iitta.gov.ua/725220/1/Interviu.pdf>.
9. *Television and radio journalism: Collection of scientific works. Issue 10. 2010. 384 с.*
10. Yakovets A.V. *Television Journalism: Theory and Practice* / Textbook – Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy Publishing House, 2007. 240 с.
11. *Journalism: the basics of professional communication: a textbook for students of higher education institutions majoring in journalism* / V.O. Karpenko; Ministry of Education and Science of Ukraine, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Institute of Journalism – Kyiv: Nora-Print, 2002. 348 p. – ISBN 966-78-37-37-8.

УДК 342.725

DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2023.3.11>

МОВНА ПОЛІТИКА: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА СЬОГОДЕННЯ

Вікторія Сікорська

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри довузівської підготовки
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-7278-8464
e-mail: sikorskavika1003@gmail.com

Вікторія Нозай

старший викладач кафедри довузівської підготовки
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна
e-mail: viktoriya_n@ukr.net

Людмила Дідур

старший викладач кафедри довузівської підготовки
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна
e-mail: l_didur@ukr.net

Анотація. У статті розглянуто особливості мовної політики, спираючись на світовий досвід інших країн. Продемонстровано різні підходи до мовної політики в європейських країнах, де баланс між забезпеченням мовної різноманітності, підтримкою національної ідентичності та розвитком глобальних комунікаційних потреб грає важливу роль. Зроблено акцент на мовній політиці під час війни, що відрізняється від звичайних обставин через специфічні потреби та виклики, що виникають під час конфлікту.

Схарактеризовано цивілізаційні підходи до мовної політики, що відображають різні погляди на роль мови у суспільстві, її вплив на культурну, ідентичнісну та соціальну сфери, а також на взаємодію між різними мовами. Ці підходи базуються на різних філософських, історичних та політичних концепціях.

Дано визначення монолінгвістичного підходу. Подано конкретні приклади реалізації монолінгвістичного підходу, що може виникати з потреби у збереженні національної єдності, підтримці культурної ідентичності та забезпеченні зручності спілкування всередині країни.

Ключові слова: мовна політика, монолінгвістичний підхід, мовленнєва комунікація, білінгвізм, мультилінгвізм, полілінгвізм, плюралізм.

LANGUAGE POLICY: GLOBAL EXPERIENCE AND MODERN UKRAINIAN PRACTICE

Viktoriya Sikorska

PhD in Philology, Associate Professor,
Head of the Department of Pre-University Training
Odessa National Maritime University
34 Mechnikova str., Odessa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7278-8464
e-mail: sikorskavika1003@gmail.com

Victoriia Nogai

Senior Lecturer at the Department of Pre-University Training
Odesa National Maritime University
34 Mechnikova str., Odesa, Ukraine
e-mail: viktoriya_n@ukr.net

Lyudmila Didur

Senior Lecturer at the Department of Pre-University Training
Odessa National Maritime University
34 Mechnikova str., Odesa, Ukraine
e-mail: L_didur@ukr.net

Abstract. The article examines the peculiarities of language policy based on the global experience of other countries. Different approaches to language policy in European countries are demonstrated, where the balance between ensuring linguistic diversity, maintaining national identity and developing global communication needs plays an important role. Emphasis is placed on wartime language policy, which differs from normal circumstances because of the specific needs and challenges that arise during conflict.

Civilizational approaches to language policy are characterized, rendering different views on the role of language in society, its influence on cultural, identity, and social spheres, as well as on the interaction between different languages. These approaches rely on various philosophical, historical and political concepts.

The definition of the monolingual approach is given. It is presented specific cases of the implementation of a monolingual approach, which may arise from the need to preserve national unity, maintain cultural identity, and ensure ease of communication within the country.

Key words: language policy, monolingual approach, speech communication, bilingualism, multilingualism, polylingualism, pluralism.

Постановка проблеми. Дедалі більше українців нині переходять із російської на українську мову, а у суспільстві останнім часом цю мовну зміну представляють як нещодавню, яка датується повномасштабним російським вторгненням у лютому 2022 року. Але вторгнення було лише прискорювачем.

Аби зрозуміти Україну як націю, важливо зрозуміти, що стоїть за зміною та динамікою мовної екосистеми нації. Не менш важливо визнати, що у сучасній Україні мовні практики не обов'язково визначають культурні та політичні погляди. «Мовне питання» в Україні сягає глибини століть. Воно глибоко вкорінене в історії старих імперій і позиції України як «прикордоння» між Заходом і Сходом.

Україна зазнала багатовікової примусової русифікації. Це спричинило систематичне переслідування української культури та мови. Місце російської мови в українському суспільстві є підсумком офіційної та прихованої мовної політики Російської імперії та Радянського Союзу, які сприяли використанню російської мови та дискримінували українську мову та її носіїв. Не одне покоління українців виросло російськомовним.

Мета дослідження полягає у вивченні поняття мовної політики, використовуючи світовий досвід інших країн з урахуванням

особливостей українського суспільства та збереження суверенітету та статусу державної та офіційної мови.

Виклад основного матеріалу. Мовна політика – це набір рішень, стратегій, заходів та практик, які визначають відношення держави, уряду або інших владних структур до мовних питань у суспільстві. Ця політика визначає, які мови мають офіційний статус, як вони використовуються в публічних сферах, освіті, медіа, адміністративних процедурах тощо.

Дослідженням мовного питання в Україні та за її межами займалися багато учених, серед яких слід відзначити Ю.І. Шаповал, апелюючи до історичних передумов виникнення чинників мовного питання [16].

Мовна політика може включати у себе такі аспекти:

1. Офіційність мов: визначення офіційних мов країни або регіону, які мають особливий статус у державних установах, законодавстві, документах тощо.

2. Мовний режим: встановлення правил щодо використання мов у різних сферах життя, таких як освіта, адміністративні послуги, медіа тощо. Це може включати заборону або обмеження використання певних мов.

3. Мовна освіта: визначення системи навчання мов у школах та університетах, у тому числі вимоги до вивчення офіційних мов та інших мов.

4. Захист мовних меншин: розроблення політики, спрямованої на збереження та розвиток мовних меншин, їхньої культури та ідентичності.

5. Білінгвізм та мультилінгвізм: встановлення статусу та регулювання використання різних мов у різних сферах, зокрема, у ситуаціях, коли в одній країні або регіоні вживається декілька мов.

6. Мовне планування: розроблення стратегій для розвитку та підтримки мови, включаючи створення мовних ресурсів, стимулювання використання мови в різних сферах, адаптацію мови до сучасних реалій.

Мовна політика може виникати з потреби збереження культурної спадщини, забезпечення рівності між мовами та групами населення, а також з політичних, ідентичних та соціальних факторів. Вона може варіювати в різних країнах та контекстах залежно від культурних, історичних та політичних особливостей.

У сучасній українській науковій літературі з мовного питання термін «статус-кво» застосовується у двох значеннях. Перше з них має історико-політичний зміст і полягає у консервації мовної ситуації, що склалася за імперських та радянських часів. Друге має суто правовий зміст і полягає у консервації нинішнього мовного законодавства, яке закріплює присутність в Україні тільки однієї державної мови – української. Нами термін «статус-кво» застосовується у першому значенні [11].

Мовна політика під час війни може відрізнятися від звичайних обставин через специфічні потреби та виклики, що виникають під час конфлікту. Основні аспекти мовної політики під час війни можуть включати:

1. Комунікацію з населенням: уряди, воюючі сторони та міжнародні організації можуть звертатися до населення через мовні канали. Зазвичай це вимагає використання різних мов, щоб досягти якнайбільшої аудиторії та забезпечити належне розуміння.

2. Інформаційну війну: мова є ключовим інструментом в інформаційній війні. Сторони конфлікту можуть використовувати різні мовні канали, включаючи соціальні мережі, масмедіа та поширення памфлетів, щоб впли-

вати на громадську думку та міжнародну спільноту.

3. Пропаганду та маніпуляцію: сторони конфлікту можуть намагатися використовувати мову для маніпулювання інформацією та впливу на переконання населення. Це може включати спотворення фактів, дезінформацію та створення образів героїв та ворогів.

4. Збереження культурної ідентичності: у воєнних умовах може виникати загроза для культурної ідентичності певних груп населення. Запобігання дискримінації та збереження мовної, релігійної та культурної різноманітності можуть бути частиною мовної політики під час війни.

5. Освіту та інформування: забезпечення доступу до об'єктивної та точної інформації для населення, в тому числі військових, може бути важливою частиною мовної політики під час війни. Освіта про права людини, міжнародне гуманітарне право та інші аспекти конфлікту можуть сприяти зменшенню напруженості та конфліктів.

6. Мовну диверсифікацію: у багатомовних країнах, де існують різні мови, може бути важливо забезпечити доступ до інформації та комунікації на різних мовах, щоб уникнути виникнення додаткових непорозумінь та конфліктів.

Важливо розуміти, що мовна політика під час війни може бути складною та контроверсійною, і її вплив може бути різним залежно від контексту, обставин та цілей сторін конфлікту.

Мовна політика в європейських країнах має багато варіацій через різноманітні культурні, історичні та політичні умови кожної країни. Ось приклади мовної політики в деяких європейських країнах.

Франція. Французька мова вважається однією з основних цінностей Французької Республіки. Законодавство (закон Тюлле-Варен) забороняє публічне використання мов, які не є офіційними. Однак також є підтримка мовних меншин, зокрема регіональних мов, таких як бретонська, баскська та інші.

Іспанія. В Іспанії існує сприяння офіційним мовам країни – іспанській (каталонській, галісійській та баскській відповідно до регіону). У деяких регіонах, наприклад Каталонії, регіональна мова має сильний статус і використовується в освіті та офіційних документах.

Швейцарія. Швейцарія – багатомовна країна, де розмовляють декількома мовами, зокрема, німецькою, французькою, італійською та ретороманською. Кожна мова має свою соціокультурну сферу в різних регіонах країни.

Нідерланди. У Нідерландах нідерландська мова є офіційною. Однак у Фрізландії, регіоні на північному заході країни, фризська мова має статус другої офіційної мови.

Ці приклади демонструють різні підходи до мовної політики в європейських країнах, де баланс між забезпеченням мовної різноманітності, підтримкою національної ідентичності та розвитком глобальних комунікаційних потреб грає важливу роль.

Україна, де українська мова є єдиною державною, довгий час стикалася з впливом російської мови. Після незалежності в 1991 році українська мова отримала важливий статус у всіх сферах суспільства, хоча питання білінгвізму та регулювання використання російської мови залишалися актуальними до повномасштабного вторгнення РФ. Інтенсивність впровадження державних заходів мовного регулювання має враховувати регіональну специфіку і готовність інфраструктури. Там, де інфраструктура не готова, водночас із плануванням і здійсненням тих заходів, які можливі за наявної інфраструктури, мають робитися додаткові інвестиції для створення нових ресурсів, що уможливили би розширення функціональної сфери української мови. Під ресурсами маємо на увазі наявність державних і недержавних інституцій, підготовку кадрів, забезпеченість літературою та методичними матеріалами, приміщеннями, технічними засобами тощо.

Цивілізаційні підходи до мовної політики відображають різні погляди на роль мови у суспільстві, її вплив на культурну, ідентичнісну та соціальну сфери, а також на взаємодію між різними мовами. Ці підходи базуються на різних філософських, історичних та політичних концепціях.

Ось декілька цивілізаційних підходів до мовної політики:

1. **Монолінгвістичний підхід.** Цей підхід передбачає встановлення однієї домінуючої мови як офіційної та пріоритетної для всіх сфер життя в країні. Це може бути важливим для підтримки національної єдності, сприяти зростанню національної ідентичності та забезпечити ефективну комунікацію.

2. **Білінгвізм та мультилінгвізм.** Цей підхід передбачає рівноправне використання двох або більше мов у суспільстві. Його метою може бути забезпечення рівних можливостей для громадян, збереження культурної різноманітності та підтримка мовних меншин.

3. **Полілінгвізм та плюралізм.** Цей підхід визнає значущість різних мов у суспільстві та ставить на перше місце розвиток плюралістичного оточення, де різні мови мають рівну вагу і можуть співіснувати в різних сферах життя.

4. **Мовний вплив.** Деякі країни можуть вибирати мови для розвитку на основі геополітичних або економічних переваг. Наприклад, англійська мова відома своєю поширеністю як мова міжнародної комунікації та бізнесу.

5. **Культурно-сенситивний підхід.** Цей підхід зосереджується на тому, як мова впливає на збереження та розвиток культурної спадщини. Мовна політика спрямована на підтримку культурної ідентичності та забезпечення доступу до культурних ресурсів на різних мовах.

Кожен із цих підходів має свої переваги та обмеження, і вибір мовної політики може значно вплинути на соціокультурний ландшафт країни. Зазвичай відбираючи мовну політику, суспільства розглядають багато аспектів, такі як культурна різноманітність, економічний вплив, ідентичність та соціальна єдність.

Монолінгвістичний підхід до мовної політики передбачає встановлення однієї домінуючої мови як офіційної та пріоритетної для всіх сфер життя в країні. Цей підхід підкреслює важливість забезпечення єдності та зв'язку всередині національного співтовариства. Основні характеристики монолінгвістичного підходу включають:

1. **Домінування однієї мови.** У цьому підході одна мова має вищий статус, інші мови можуть мати лише додатковий статус або використовуватися в обмеженій мірі.

2. **Офіційна мова.** Домінуюча мова виступає як офіційна мова для урядових інституцій, адміністративних процедур, законодавства та інших державних справ.

3. **Освіта.** Домінуюча мова використовується в освітній системі, що може забезпечити більшу єдність серед студентів та забезпечити їхнє зрозуміння національної ідентичності та культурних цінностей.

4. Масмедіа. Офіційна мова використовується в масмедіа, що допомагає зберегти єдність між різними регіонами країни.

5. Мовна державність. Цей підхід може підкреслювати мовну державність та важливість використання державної мови для забезпечення ефективного функціонування держави.

6. Заборона або обмеження використання інших мов. Здебільшого інші мови можуть бути обмежені або заборонені в офіційних документах, державних інституціях та інших сферах.

Монолінгвістичний підхід може виникати з потреби у збереженні національної єдності, підтримці культурної ідентичності та забезпеченні зручності спілкування всередині країни. Однак він також може призвести до виключення інших мовних груп, позбавити їх відчуття рівноправності та обмежити мовну різноманітність.

Країни з монолінгвістичним підходом відзначаються домінуванням однієї пануючої мови, яка виступає як офіційна мова та використовується в різних аспектах життя суспільства. Ось декілька прикладів досвіду країн із монолінгвістичним підходом.

Японія. Японія має одну домінуючу мову – японську. Японська мова є офіційною та використовується в урядових інституціях, освіті, масмедіа та інших сферах суспільства.

Ісландія. Ісландська мова є офіційною та домінуючою в країні. Ісландці великою мірою прагнуть зберегти ісландську мову як важливий складник їхньої культурної ідентичності.

Саудівська Аравія. Арабська мова є домінуючою та офіційною мовою у Саудівській Аравії. Вона використовується в усіх державних документах, освіті, релігійних текстах та інших сферах.

Соломонові острови. Мова під назвою «Соломонська підмова», яка є папуанською мовою, використовується на Соломонових островах як основний спосіб комунікації між національними групами.

Монако. Французька мова є домінуючою та офіційною мовою в князівстві Монако. Вона використовується в урядових інституціях, освіті та інших сферах.

Монолінгвістичний підхід може сприяти єдності і спілкуванню всередині країни, але водночас може також призвести до обмеження використання інших мов та культурних

груп. Здебільшого незалежно від домінуючої мови існують інші мови, які використовуються в побуті та сферах суспільства, але не мають такого ж рівня офіційності.

Дослідження монолінгвістичного підходу до мовної політики виконують вчені з різних галузей, таких як мовознавство, антропологія, політична наука та інші. Ось декілька відомих учених, які досліджували цей підхід.

Відомий американський соціолінгвіст та піонер у галузі досліджень мовних меншин Джошуа Фішман (Joshua A. Fishman) у своїх роботах зосереджувався на взаємодії різних мов та їх впливу на суспільство, також дослідницький інтерес стосується мовних меншин та їхньої ролі в багатомовних суспільствах [4].

Українські науковці також вивчають різні аспекти мовної політики, включаючи монолінгвістичний підхід. Численні учені працюють у галузі мовної політики та вивчають монолінгвістичний підхід. Дослідження у цій галузі важливі для розуміння впливу мови на суспільство, культуру та ідентичність.

Визначення кількості офіційних мов у країні є результатом соціокультурних, історичних, політичних та правових обставин. У багатьох країнах встановлюється одна офіційна мова з різних причин, таких як:

1. Спільна комунікація. Одна офіційна мова спрощує комунікацію внутрішнього співробітництва в країні, зокрема між різними регіонами та адміністративними одиницями.

2. Стабільність. Визначення однієї офіційної мови може забезпечити стабільність і єдність у країні, особливо в умовах міжнаціональних та міжкультурних відмінностей.

3. Історичні обставини. Історичний контекст може вплинути на формування офіційної мови. Наприклад, багато країн мають офіційну мову, яка є мовою їхніх засновників або важливих культурних та історичних фігур.

4. Політичні обставини. Встановлення однієї офіційної мови може бути політичним рішенням, яке враховує прагнення уряду до створення єдності та ідентичності серед громадян.

5. Соціокультурний контекст. Розвиток мовної ідентичності, співвідношення між різними мовами та культурами в країні можуть вплинути на вибір офіційної мови.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В Україні українська мова є загальнонаціональною, державною та офіційною мовою. Це має відображення як історичних обставин, так і політичних рішень, що виникали в різні періоди її розвитку. Крім того, встановлення однієї офіційної мови може допомагати відновленню національної ідентичності та суверенітету після довгого періоду іншомовного панування. Світова правова модель регулювання мовної політики є доволі диференційованою, передбачає різні принципи і засоби захисту офіційних мов: загальну – як виразу індивідуального самовизначення та функціональну – як форми

збереження і розвитку культурної спадщини. Саме розуміння та використання монолінгвістичного підходу відзначаються пріоритетністю однієї домінуючої мови, яка виступає як офіційна мова та використовується в різних аспектах життя суспільства. Цей підхід підкреслює важливість забезпечення єдності та зв'язку всередині національного суспільства, українського зокрема, надаючи глибинного ідейного значення усталенню підходів і засобів мовної політики в Україні, що є надзвичайно політизованою, часто непрофесійною, досі багато в чому виступає іграшкою в руках різних зацікавлених груп. Усе це створює поле для подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баглай Й. Чи українська мова є справді державною мовою в Україні? *Карпатська Україна*. 2003. 20 лютого. С. 5.
2. Бідзіля Ю. Мовна політика у ЗМІ в поліетнічному середовищі (на прикладі сучасних періодичних видань Закарпаття). Електронна бібліотека Інституту журналістики. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=289>.
3. Гудзик К. Мовна політика в Україні. *День*. 2008. 25 квітня (№ 77). С. 4.
4. Джошуа Фішман. Не кидайте свою мову напризволяще. Вид-во «К.І.С», 2009. Серія «Сучасність». 200 с.
5. Залізник Г. Мовні орієнтації та цивілізаційний вибір України. *Форум націй*. 2008. Травень (№ 05/72). URL: <http://forumn.kiev.ua/Forum72/72-09.html>.
6. Зміни в українському суспільстві за рік повномасштабної війни. *Info Sapiens*. 23 лют. 2023. URL: <https://www.sapiens.com.ua/ua/socpol-research-single-page?id=259>.
7. Копієвська О. Щодо правового забезпечення культурних прав і свобод національних меншин в Україні. *Закордонне українство: утвердження української присутності в світі* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Реалізація в Закарпатській області державної політики співпраці із закордонними українцями: стан, проблеми, перспективи», 14–15 травня 2008 р., Ужгород, Україна / За ред. М.Ю. Моца (Гаврилешко). Ужгород : Ліра, 2008, с. 370–373 (372).
8. Кулик В. Мова та ідентичність в Україні на кінець 2022-го. *Збруч*. 07 січ. 2023. URL: <https://zbruc.eu/node/114247>.
9. Куртяк В. «У мене є свій язик, то для чого мова». *Срібна Земля*. 2002. 9 листопада (№ 47). С. 4.
10. Левчук П. Мотивація мовної поведінки особистості в умовах українсько-польського білінгвізму. *Мови і культури: між сходом і заходом*. Київ : Видавн. дім «Києво-Могилянська академія». 2015. С. 166–172.
11. Майборода О., Панчук М. Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом. Мовне та політикоідеологічне протистояння в Україні: причини, чинники, прояви. Київ : ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2008. 398 с. С. 205–235.
12. Масенко Л. Мова і політика : монографія. Київ : Соняшник, 1999. 100 с.
13. Мітряєва С. Формування стратегії національної консолідації (регіональний аспект). На шляху до суспільної влади / Упоряд.: Ю.Ж. Шайгородський. Київ : Укр. центр політ. менеджменту, 2001. С. 46–52.
14. Мовна політика та мовна ситуація в Україні : Збірка / за ред. Юліане Бестерс-Дільгер. Київ : Видавн. дім «Києво-Могилянська академія». 363 с.
15. Сікорська В., Дідур Л. Українська мовна ідентичність під час повномасштабного вторгнення рф. *Причорноморські філологічні студії*, 2, 2023. С. 42–51.
16. Шаповал Ю. Історичні передумови й чинники виникнення мовного питання в Україні. Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом. Київ : ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2008. 398 с. С. 12–34.

REFERENCES

1. Bahlai Y. (2003). Chy ukrainska mova ye spravdi derzhavnoiu movoiu v Ukraini? [Is the Ukrainian language really the state language in Ukraine?] Karpatska Ukraina. 20 liutoho. S. 5. [in Ukrainian]
2. Bidzilia Yu. Movna polityka u ZMI v polietnichnomu seredovyshchi (na prykladi suchasnykh periodychnykh vydan Zakarpattia) [Language policy in mass media in a multi-ethnic environment (on the example of modern periodicals of Transcarpathia)]. Elektronna biblioteka Instytutu zhurnalistyky. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=289>. [in Ukrainian]
3. Gudzyk K. (2008). Movna polityka v Ukraini [Language policy in Ukraine]. Den. 25 kvitnia (№ 77). S. 4. [in Ukrainian]
4. Dzhoshua Fishman (2009). Ne kydaite svoiu movu napryzvoliashche [Don't throw your language around]. Vyd-vo «K.I.S», 2009. Serii «Suchasnist». 200 s. [in Ukrainian]
5. Zalizniak H. (2008). Movni orientatsii ta tsyvilizatsiinyi vybir Ukrainy [Language Orientations and Civilizational Choice of Ukraine]. Forum natsii. Traven (№ 05/72). URL: <http://forumn.kiev.ua/Forum72/72-09.html>. [in Ukrainian]
6. Zminy v ukrainskomu suspilstvi za rik povnomashtabnoi viiny. Info Sapiens. 23 liut. 2023. URL: <https://www.sapiens.com.ua/ua/socpol-research-single-page?id=259>. [in Ukrainian]
7. Kopyievska O. (2008). Shchodo pravovoho zabezpechennia kulturnykh prav i svobod natsionalnykh menshyn v Ukraini [Regarding the legal provision of cultural rights and freedoms of national minorities in Ukraine]. Zakordonne ukrainstvo: utverdzhenia ukrainskoi prysutnosti v sviti – Ukrainians abroad: the establishment of Ukrainian presence in the world: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Realizatsiia v Zakarpatskii oblasti derzhavnoi polityky spivpratsi iz zakordonnymy ukraintsiamy: stan, problemy, perspektyvy», 14–15 travnia 2008 r., Uzhhorod, Ukraina / Za red. M.Iu. Motsa (Havryleshko). Uzhhorod : Lira, S. 370–373 (372). [in Ukrainian]
8. Kulyk V. (2023). Mova ta identychnist v Ukraini na kinets 2022-ho [Language and identity in Ukraine at the end of 2022]. Zbruch. 07 sich. URL: <https://zbruc.eu/node/114247>. [in Ukrainian]
9. Kurtiak V. (2022). «U mene ye svii yazyk, to dlia choho mova» [“I have my own language, so what is language for?”]. Sribna Zemlia. 9 lystopada (№ 47). S. 4. [in Ukrainian]
10. Levchuk P. (2015). Motyvatsiia movnoi povedinky osobystosti v umovakh ukrainsko-polskoho bilinhvizmu [Motivation of linguistic behavior of the individual in the conditions of Ukrainian-Polish bilingualism]. Movy i kultury: mizh skhodom i zachodom – Languages and cultures: between East and West. Kyiv : Vydavn. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia». S. 166–172. [in Ukrainian]
11. Maiboroda O., Panchuk M. (2008). Movna sytuatsiia v Ukraini: mizh konfliktom i konsensusom [Language situation in Ukraine: between conflict and consensus]. Movne ta politykoideolohichne protystoiannia v Ukraini: prychny, chynnyky, proiavy – Linguistic and political-ideological confrontation in Ukraine: causes, factors, manifestations. Kyiv : IPIEND imeni I.F. Kurasa NAN Ukrainy, S. 205–235. [in Ukrainian]
12. Masenko L. (1999). Mova i polityka [Language and politics]: monohrafiia. Kyiv : Soniashnyk, 100 s. [in Ukrainian]
13. Mitriaieva S. (2001). Formuvannia stratehii natsionalnoi konsolidatsii (rehionalnyi aspekt) [Formation of the national consolidation strategy (regional aspect)]. Na shliakhu do suspilnoi vlady – On the way to public power / Uporiad.: Yu.Zh. Shaihorodskiy. Kyiv : Ukr. tsentr politych. menedzhmentu. S. 46–52. [in Ukrainian]
14. Movna polityka ta movna sytuatsiia v Ukraini [Language policy and language situation in Ukraine]: Zbirka / za red. Yuliane Besters-Dilger. Kyiv : Vydavn. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia». 363 s. [in Ukrainian]
15. Sikorska V., Didur L. (2023). Ukrainska movna identychnist pid chas povnomashtabnoho vtorhnennia rf [Ukrainian linguistic identity during the full-scale invasion of the russian federation]. Prychornomorski filolohichni studii – Black Sea Philological Studies, 2, S. 42–51. [in Ukrainian]
16. Shapoval Yu. (2008). Istorychni peredumovy y chynnyky vynyknennia movnoho pytannia v Ukraini [Historical prerequisites and factors of the emergence of the language question in Ukraine]. Movna sytuatsiia v Ukraini: mizh konfliktom i konsensusom – Language situation in Ukraine: between conflict and consensus. Kyiv : IPIEND imeni I.F. Kurasa NAN Ukrainy, S. 12–34. [in Ukrainian]

СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАГОЛОВКІВ-ПАРАДОКСІВ В ЕСЕЇСТИЧНОМУ ТЕКСТІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЗБІРОК С. ПРОЦЮКА)

Марія Якубовська

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційної діяльності та медіа-комунікацій
Національного університету «Одеська політехніка»
пр. Шевченка, 1, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0003-0787-3827
Scopus Author ID: 57413481400
e-mail: yakubovska@op.edu.ua

Тетяна Шевченко

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української літератури та компаративістики
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
вул. Дворянська, 2, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-8118-9663
Scopus Author ID: 57413759700
e-mail: shtn75@ukr.net

Анотація. У статті проаналізовано специфіку функціонування заголовків-парадоксів в есеїстичному тексті. Матеріалом дослідження стали есеї зі збірок відомого сучасного письменника С. Процюка «Аналіз крові», «Відкинуті і воскреслі», «Гіркий світ, солодкий світ», «Канатохідці», «Канатоходці», «Тіні з'являються на світанку». Обґрунтовано виняткову роль заголовка в есеїстичному тексті, котрий за природою є парадоксальним, адже в есеї автор запитує, грає і провокує на діалог, апелюючи до механізмів уяви та ціннісних орієнтирів читача, не скутого єдиною перспективою бачення і мислення. Звернено увагу, що реципієнт відіграє принципову роль у формуванні змістової цілісності есеїстичної форми. На підставі аналізу текстів і їх заголовків зі збірок С. Процюка доведено, що парадокс у заголовку есею – це словесна композиція, якій властиві алогізм або суперечність, синхронна реалізація відношень контрасту і тотожності, узагальненість і сполучуваність, непередбачуваність у визначенні відомого і традиційного. Прийом парадоксу в заголовковому комплексі есеїстичного тексту – це алогічний зв'язок двох частин одного чи декількох висловлювань, за допомогою якого об'єднуються контрверсійні поняття, заперечуються чи переглядаються загальноприйнятні погляди та уявлення. Улюбленими стилістичними прийомами створення парадоксів у назвах есеїв С. Процюка стали повтор, антитеза, гіпербола, метафора, персоніфікація, каламбур, оксюморон тощо. Зроблено висновок, що есеїст впливає на читача передусім через емоційну сферу, а поєднання стилістично чи семантично непоєднаних елементів – продуктивний засіб експресивного ефекту сприймання тексту, у якому парадоксальність у викладі матеріалу є нормою. Узагальнено, що заголовки-парадокси – важливий елемент есеїстичного тексту, частина ідіостилу, особливо якщо автор тексту – письменник, творець словесних образів. Ці заголовки наділені прагматичним потенціалом, оскільки експресивність у поєднанні з іншими мовними засобами підсилює емоційний вплив на читача.

Ключові слова: есей, заголовок, парадокс, збірка, образ, стилістичний прийом, ідіостиль, дискурс, читач, автор.

**FUNCTIONING FEATURES OF HEADINGS-PARADOXES IN AN ESSAY TEXT
(BASED ON MATERIALS FROM THE COLLECTION OF ESSAYS BY S. PROTSYUK)**

Mariia Yakubovska

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Information Activities and Media Communications
Odessa Polytechnic National University
Shevchenko ave., 1, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0787-3827
Scopus Author ID: 57413481400
e-mail: yakubovska@op.edu.ua*

Tetiana Shevchenko

*Doctor of Philological Sciences, Professor,
Head of the Department of Ukrainian Literature and Comparative Studies
Odesa I. I. Mechnikov National University
Dvoryanska str., 2, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8118-9663
Scopus Author ID: 57413759700
e-mail: shtn75@ukr.net*

Abstract. *The article analyzes the specifics of the functioning of headings-paradoxes in an essay text. The material of the study was an essay from the collections of the famous contemporary writer S. Protsyuk "Blood test", "Rejected and resurrected", "Bitter world, sweet world", "Rope walkers", "Shadows appear at dawn". The author substantiates the exclusive role of the title in the essay text, which is paradoxical in nature, because in the essay the author asks, plays and provokes a dialogue, appealing to the mechanisms of imagination and value orientations of the reader, who is not bound by a single perspective of vision and thinking. Please note that the recipient plays a fundamental role in shaping the content integrity of the essay form. Based on the analysis of texts and their headings from the collections of S. Protsyuk, it is proved that the paradox in the title of an essay is a verbal composition, which is characterized by contradiction, synchronous realization of contrast and identity relations, generalization and compatibility, unpredictability in the definition of the known and traditional. The technique of paradox in the title complex of an essayistic text is an illogical connection between two parts of one or more statements, through which controversial concepts are combined, generally accepted views and ideas are denied or revised. Favourite stylistic devices for creating paradoxes in the titles of S. Protsyuk's essays were repetition, antithesis, hyperbole, metaphor, personification, pun, oxymoron, etc. It is concluded that the essayist influences the reader primarily through the emotional sphere, and the combination of stylistically or semantically incompatible elements is a productive means of the expressive effect of text perception, in which headings are an important element of an essay text, part of an idiostyle, especially if the author of the text is a writer, a creator of verbal images. These headings have a pragmatic potential, since expressiveness, in combination with other language means, enhances the emotional impact on the reader.*

Key words: *essay, title, paradox, collection, image, stylistic device, idiostyle, discourse, reader, author.*

Постановка проблеми. У сучасній філології інтерес до вивчення есеїстичного дискурсу дедалі набирає обертів. Вивчення есею як особливого тексту – в активній науковій оптиці мовознавців, літературознавців, журналістикознавців, філософів тощо. Це й не дивно, адже цей твір вирізняється «яскраво вираженим індивідуально-авторським началом, довільним розкриттям певної теми з виразно суб'єктивних позицій, тяжінням до парадоксальності, поєднанням образного й понятійно-образного мовлення, художністю, філософською настановою»

[1, с. 504] тощо. Один з аспектів вивчення такого твору пов'язаний із можливостями його функціонування в контексті специфіки заголовкового комплексу. Ці аспекти есеїстичної творчості різною мірою актуалізовано в працях Т. Шевченко, І. Хлистун, О. Хорошевої, М. Штолько, М. Максимчук, О. Гук, Ю. Торговець, К. Брандес, Н. Іванової, К. Сільман тощо. Власне заголовки як прецедентні одиниці були об'єктом дослідження О. Селіванової, Т. Соловйової, Г. Касім, Л. Меркотан, В. Сікорської, О. Назаренко та багатьох інших. Приміром, В. Сікорська,

О. Назаренко, С. Мельник вважають, що «заголовкові комплекси є первинними елементами тексту, допомагають прогнозувати та відображають зміст основного газетного тексту, визначають інтенцію реципієнтів, їх прагматичний намір» [2, с. 433]. Разом із тим аспекти функціонування цих комплексів в есеїстичному тексті з огляду на його поліморфну природу все ще потребують осмислення, особливо коли йдеться про есеї, що одночасно побутує на різних комунікативних платформах: як одиничний текст у медіа-просторі (на сайтах поважних видань, як частина живого журналу, як допис у соцмережі, як виступ, ретрансльований медіа), як частина збірки у друкованому чи електронному форматах, як традиційний надрукований твір автора у видавництві. Заголовки-парадокси есеїстичного твору, природа якого а рїогї парадоксальна, у цьому сенсі викликають особливий інтерес.

Мета та завдання. *Мета* дослідження – виявлення типологічних рис заголовків-парадоксів есею з огляду на творчість одного автора, представлену у збірках, осмислення можливостей їх функціонування в есеїстичній творчості з урахуванням чинників впливу на читача. Поставлена мета передбачає вирішення таких *завдань*: проаналізувати заголовки есеїв у збірках С. Процюка, окреслити специфіку функціонування парадоксальних висловлювань, з'ясувати стилістичні прийоми створення заголовка-парадоксу в есеї.

Предметом дослідження є реалізація парадоксальних висловлювань у заголовках есеїв С. Процюка. *Об'єктом* дослідження постали збірки есеїв цього відомого сучасного письменника: «Аналіз крові», «Відкинуті і воскреслі», «Гіркий світ, солодкий світ», «Канатохідці», «Канатоходці», «Тіні з'являються на світанку» тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «парадокс» у логіці означає «міркування, в якому істинність встановити дуже важко, тому що на істинність претендують протилежні висновки» [3, с. 244], «твердження, яке суперечить загальноприйнятій думці. За своєю структурою... це поєднання двох протилежних тверджень, на підтримку кожного з яких можуть бути наведені переконливі підстави» [4, с. 74]. Парадокси в окремих випадках застосовують як докази того, що людина не спроможна збаг-

нути істину, розглядають як інтелектуальні лабіринти, вихід із яких апріорі не можливий. «Парадокси також часто ототожнюють з антиноміями – поєднанням двох суперечливих суджень про один і той самий об'єкт, кожне з яких істинне стосовно цього об'єкта і кожне з яких припускає однаково переконливе логічне обґрунтування» [5, с. 308]. Проте, вважає Г. Денискіна, посилаючись на А. Лосєва, «головна відмінність антиномії від парадоксу у тому, що антиномія не дана у безпосередньому досвіді, вона не може бути сприйнята органами чуттів, з нею не співвіднесені певні реалії, події, предмети. Антиномія – це результат особливого нестандартного осмислення дійсності, особливого погляду на світ, це – гносеологічна категорія, особливий принцип і прийом пізнання, один зі способів наближення до істини» [5, с. 308–309].

Заголовок-парадокс одразу привертає увагу читача. Він тут же орієнтує його на розуміння есеїстичного тексту, сповненого суперечностей, стає першим кроком до його інтерпретації. Звісно, повний зміст заголовка формується поступово, усвідомлюється в повному обсязі винятково на виході з тексту. Читач у такий спосіб повторює за есеїстом цей шлях створення художньої дійсності, наближається до нього. Заголовок в есеї не так орієнтує читача на досягнення авторської концепції, скільки запрошує його до творчого відтворення смислу тексту, розгадування авторського ребусу, заявленого на початку. «Есеї запитують, грає і провокує на діалог, апелюючи до механізмів уяви та ціннісних орієнтирів читача, не скутого єдиною перспективою бачення і мислення. Тобто реципієнт відіграє принципову роль у формуванні змістової цілісності есеїстичної форми» [6, с. 84], – пише Л. Жванія. І дійсно, заголовки есеїв С. Процюка на кшталт «Просвітлений», «Розіпнутий», «Стоїк», «Людина-смолокип» інтригують, викликають інтерес щодо постаті, образно поіменованої автором, пропонують читачеві долучитися до розкодування авторських ребусів есеїстичної образності, одразу заявленої на початку твору.

Особливістю заголовка-парадоксу є одномоментна реалізація відношень контрасту й тотожності. Саме тому він характеризується високим рівнем непередбачуваності, є носієм образності, виразності, широкого діапазону емоційних та асоціативних відтінків, що

особливо стає актуальним для есеїстичного твору, у якому легко сполучається художня образність із науковими міркуваннями, а публіцистичні екскурси органічно співіснують з філософськими узагальненнями. В есеїстичній творчості, у якій однією з головних переваг вважається інтенція множинності інтерпретацій смислів, заголовок не стільки спрямовує читача на розуміння авторської концепції, скільки запрошує його до творчого до-сотворення змісту.

Яскравим прикладом таких можливостей есеїстичного дискурсу є творчість С. Процюка – відомого сучасного прозаїка, автора романів, повістей, збірок есеїстики, ведучого експериментального відеоблогу «Українські письменники: колаж емоцій» тощо. Парадоксальність – наочний прийом заголовків його есеїв: «Жіноче, занадто чоловіче», «Поміж плачем і сміхом», «Любити і ненавидіти», «Нерозрізнення сміху і крику», «Непрожиті життя», «Ювілей: радість і відчай», «Радісна печаль», «Любити не можна любити» тощо. Цілком очевидно, що особливістю парадоксального висловлювання у заголовках є одночасна реалізація відношень тотожності і контрасту: «Цірця і Медея», «Золото і мідяки», «Гіркий світ, солодкий світ», «Угода між ліками і отрутою», «Aqua vita і aqua mori», «Сонце і місяць». Тотожність і контраст у назві засвідчують амбівалентність авторської позиції щодо осмислюваного героя, явища, ситуації, співіснування протилежних поглядів щодо них, неоднозначність у ставленні до навколишнього світу загалом, що є природним для есеїстичної рефлексії. Скажімо, «назва “Гіркий світ, солодкий світ” <...> передає ідею супротивності життєвих перипетій, котрі випадають на долю письменника минулого та сучасності: С. Процюк цією назвою декларує ідею змінності, асистемності буття справжньої творчої особистості, котра апріорі приречена на визнання й забуття, лаври і терна, що легко замінюють одне одного, уже самою своєю мистецькою сутністю» [7, с. 120].

Письменник часто віддає перевагу заголовкам, у яких поруч містяться протилежні поняття, однак той факт, що між ними використовується єднальний сполучник «і» видає авторську настанову усвідомити ці два поняття як неподільність протилежностей, як цілісність, що складається із різновекторних

елементів: «Поміж плачем і сміхом», «Відкинуті і воскреслі», «Страх життя і страх смерті», «Поміж винними і невинними», «Танець янгола і диявола» тощо. Приміром, в есеї, названому «Танець янгола і диявола», ідеться про долю М. Бажана, складного і суперечливого письменника, змушеного все життя боротися, вибираючи між людськими якостями і кон'юнктурними обмеженнями, між свободою творчості та ідеологічними рамками, між письменницькими можливостями і чиновницькими обструкціями. «Якби він (Микола Бажан) віршував у спокійній країні з кількасотлітньою щасливою історією, то, замість кривавого танцю янгола з дияволом на поверхні поетового серця, він би створював монументальні космічні полотна загальнонаціонального змісту» [8, с. 42], – читаємо в есеї.

Антитеза та оксиморон – улюблені стилістичні прийоми С. Процюка в номінуванні власних текстів. Одразу варто зауважити: наявність протиставлення є в кожному із названих прийомів. Проте оксиморон (троп, «у якому поєднуються протилежні за значенням поняття, внаслідок чого виникає якісно нове визначення предмета» [9, с. 83]) відрізняється від антитези тим, що являє собою єдине словосполучення; в антитезі ж мають місце два контрастних поняття, презентовані в одному реченні. Ось приклади заголовків есеїв, у яких в основі оксиморон: «Радісна печаль», «Жіноче, занадто чоловіче», «Забувати, щоб пам'ятати», «Тихий крик», «Чужий серед своїх», «Довге життя після ранньої смерті», «Ніжне залізне серце», «Непрожиті життя» тощо. Здебільшого оксиморон використовується для характеристики певної постаті, переважно митця, його почуттів, дій, прагнень: «Довге життя після ранньої смерті» (про долю Василя Симоненка), «Чужий серед своїх» (про життєвий шлях Михайла Стельмаха). Також цей стилістичний прийом у назві містить авторську оцінку того, що у своєрідний спосіб іменується: «Тихий крик» (про експресіоністичну творчість Василя Стефаника, очевидне відсилання до картини «Крик» художника-експресіоніста Е. Мунка), «Радісна печаль» (про творчий метод Олександра Олеся, ймовірна асоціативна екстраполяція до його збірки «З журбою радість обнялась»).

Наведемо приклади заголовків зі збірок С. Процюка, у яких в основі контрастні

поняття: «До і Після», «Сонце і місяць», «Ювілей: радість і відчай», «Гіркий світ, солодкий світ». Звісно, в основі такої заголовкової образності антоніми. У назвах на кшталт «Тотеми і культури», «Страх та ідея», «Мрія і попіл» ідеться про авторські, тобто контекстуальні антоніми. Полярність значень таких слів не закріплена в мові, їх протиставлення має індивідуально-авторський характер. Звісно, слова, що означають ці поняття, не є в повному сенсі антонімами, адже їх протиставлення не відтворюється в мові, воно оказіональне: «Меч і пасіка», «Нарцисизм і страждання», «Подорожній і схимник», «Під ковпаком і небом», «Травень: лики і відблиски». У більшості цих текстів ідеться про явища, котрі не передбачають однозначності в оцінках та інтерпретаціях, однак ступінь цього потрактування визначається винятково авторською настановою на художність та образність. Заголовки при цьому віддзеркалюють авторське смислове ядро, навколо якого есеїст вибудовує опозицію. Наприклад, в есеї «Подорожній і схимник» ідеться про культурного діяча української діаспори Євгена Паранюка, який залишився в пам'яті українців як меценат, книжник та науковець. Трагізм його долі в тому, що, опинившись у вимушеній еміграції, усе життя мріяв повернутися в Україну, проте так і не зміг реалізувати свої наміри, померши в Нью-Йорку. Тим не менш урну з його прахом було доставлено в рідну Хмельівку Івано-Франківської області. А у творі «Меч і пасіка» йдеться про письменницьку справу як уособлення гарячої боротьби і тихого спротиву мистецької особистості у суспільстві. Письменник сам собі ставить питання про те, у чому суть громадянського подвигу: «Звісно, що ідеальною історією народів мала би бути історія їхніх пасік як спокою та розумного ладу. Але коли вже не можна обійтися без меча, то слід добре розуміти, що насправді означає цей символ і який за ним тягнеться шлейф зі сліз та крові...» [10, с. 122]. В окремих випадках письменник застосовує барволексеми-контрасти у заголовках есеїв: «Червона пляма на сірому костюмі», «Чорний день у червоній країні». Такі заголовки викликають певні асоціативні ряди у читача, пов'язані із застосуванням кольорів у певній царині, впливають на його емоційну сферу тощо.

Загалом більшість аналізованих заголовків у всіх збірках есеїстики С. Процюка становлять парадоксальні висловлювання, створені із залученням багатого мовностилістичного інструментарію. Серед них варто виділити:

1) метафори («один з основних тропів, уподібнення одних предметів і явищ іншим за певними схожими ознаками») [9, с. 65]. Наприклад, «Гулливер у країні ліліпутів», «Вічний парубок української літератури», «Літописець гуцульського космосу»;

2) персоніфікації («вид метафори, надання предметам, явищам природи і тваринам властивостей людини») [9, с. 90]: «Душі кланяються»;

3) антитези («стилістична фігура, в якій протиставляються життєві явища, думки, образи з метою розкриття їх сутності») [11, с. 12]: «Аква віта і аква морті», «Радість і смуток побутового психоаналізу», «Любити і ненавидіти». В есеях С. Процюка антитеза забезпечується використанням мовних і контекстуальних антонімів, алогізмів, алюзії, звернень до прецедентних текстів (якщо есеї присвячено творчості того чи того митця);

4) каламбури («стилістичний прийом, за основу якого правлять омоніми, пароніми, будь-які форми полісемантичності») [10, с. 331]: «Поміж винними і невинними», «Любити не можна любити»; «Алюзії та ілюзії»;

5) повтор як стилістичний прийом: «Туман яром, туман долиною...», «(Не)блиск і (не)злиденність однієї (не)ілюзії»; «Сім'я-фетиш, сім'я-кайдани»; «Тричі виконаєш, тричі засумніваєшся»;

6) гіпербола («різновид тропа, що полягає в надмірному перебільшенні характерних властивостей чи ознак певного предмета, явища або дії задля особливого увиразнення художнього зображення») [10, с. 161]: «50 тисяч чашок кави (ритуал наодинці)» (про творчий процес), «Мегабайти пам'яті» (про національне минуле і пам'ять про нього).

Висновки. Отже, парадокс у заголовку есею – це словесна композиція, якій властиві алогізм або суперечність, синхронна реалізація відношень контрасту і тотожності, узагальненість і сполучуваність, непередбачуваність у визначенні відомого і традиційного. Прийом парадоксу в заголовковому комплексі есеїстичного тексту – це алогічний зв'язок двох частин одного чи

декількох висловлювань, за допомогою якого об'єднуються контрверсійні поняття, заперечуються чи переглядаються загальноприйняті погляди та уявлення. Есеїст впливає на читача передусім через емоційну сферу, а поєднання стилістично чи семантично непоєднуваних елементів – продуктивний засіб експресивного ефекту сприймання тексту, у якому парадоксальність у викладі матеріалу є нормою. Заголовки-парадокси – важливий елемент есеїстичного тексту, особливо якщо його автор –

письменник, творець словесних образів. Ці заголовки наділені прагматичним потенціалом, оскільки експресивність у поєднанні з іншими мовними засобами підсилює емоційний вплив на реципієнта, привертає увагу читача до есеїстичних ментативів і змушує його прочитати, осмислити і скласти власну думку щодо запропонованого літератором, передає авторську оцінку на проблему, котра осмислюється, закладає її у свідомість читача і в такий спосіб його робить по суті імпліцитним співавтором.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шевченко Т. Есеїстика українських письменників як феномен літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст. : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 584 с.
2. Сікорська В.Ю., Назаренко О.М., Мельник С.М. Структурні трансформації прецедентних заголовків у публіцистичному дискурсі. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/174/7813/16327-1?inline=1> (дата звернення: 25.07.2023).
3. Орендарчук Г.О. Логіка : навчальний посібник для студентів економічних та юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Вид. 2-ге, переробл. і доп. Тернопіль : Астон, 2008. 272 с.
4. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Логіка» (галузь знань 0304 «Право», 0302 «Міжнародне право»; освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр»; напрям підготовки 6.030401 «Правознавство», 6.030202 «Міжнародні відносини») для студентів I курсу денної форми навчання / уклад.: О.М. Юркевич, В.Д. Титов, С.Е. Зархіна та ін. Харків : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2013. 90 с.
5. Денискіна Г.О. Особливості функціонування заголовків-парадоксів у мові сучасної української газетної публіцистики. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія: 10. Проблеми граматики і лексикології української мови* : збірник наукових праць / відп. ред. М.Я. Плющ. 2011. Вип. 8. С. 308–312.
6. Жванія Л. Комунікативний аналіз літературно-критичного есею Є. Сверстюка «Остання сльоза». *Образ*. 2017. С. 83–89.
7. Шевченко Т. Портретний есей у творчості Степана Процюка (за матеріалами збірок «Відкинуті і воскреслі», «Гіркий світ, солодкий світ»). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. 2022. Том 33 (72). № 4. Ч. 2. С. 96–100.
8. Процюк С. Відкинуті і воскреслі. Брустурів : Дискурсус, 2020. 192 с.
9. Гетьманець М.Ф., Михайлин І.Л. Сучасний словник літератури і журналістики. Харків : Прапор, 2009. 384 с.
10. Процюк С. Аналіз крові. Київ : Грані-Т, 2010. 144 с.
11. Літературознавчий словник-довідник НВ. Київ : Академія, 1997. 752 с.
12. Процюк С. Гіркий світ, солодкий світ. Брустурів : Дискурсус, 2021. 176 с.
13. Процюк С. Канатохідці. Брустури : Дискурсус, 2016. 232 с.
14. Процюк С. Канатоходці. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2007. 302 с.
15. Процюк С. Тіні з'являються на світанку. Луцьк : Твердиня, 2011. 216 с.

REFERENCES

1. Shevchenko T. (2019). Eseyistyka ukrainskykh pysmennykiv yak fenomen literatury kintsia XX – pochatku XXI st.: monohrafiia. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho. 584 s.
2. Sikorska V.Yu., Nazarenko O.M., Melnyk S.M. Strukturni transformatsii pretsedentnykh zaholovkiv u publitsystychnomu dyskursi. Retrieved from: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/174/7813/16327-1?inline=1> (Last accessed: 25.07.2023).
3. Orendarchuk H.O. (2008). Lohika: navchalnyi posibnyk dlia studentiv ekonomichnykh ta yurydychnykh spetsialnostei vyshchyykh navchalnykh zakladiv. Vyd. 2-he, pererobl. i dop. Ternopil: Aston. 272 s.
4. Navchalno-metodychnyi posibnyk dlia samostiinoi roboty ta praktychnykh zaniat z navchalnoi dystsypliny «Lohika» (haluz znan 0304 «Pravo», 0302 «Mizhnarodne pravo»; osvithno-kvalifikatsiinyi riven «Bakalavr»; napriam pidhotovky 6.030401 «Pravoznavstvo», 6.030202 «Mizhnarodni vidnosyny») dlia studentiv I kursu

- dennoi formy navchannia / uklad.: O.M. Yurkevych, V.D. Tytov, S.E. Zarkhina ta in. Kharkiv: Nats. un-t «Iuryd. akad. Ukrainy im. Yaroslava Mudroho», 2013. 90 s.
5. Denyskina H.O. (2011). Osoblyvosti funktsionuvannia zaholovkiv-paradoksiv u movi suchasnoi ukrainsoi hazetnoi publitsystryky. Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Seriya: 10. Problemy hramatyky i leksykolohii ukrainsoi movy: zb. nauk. prats / vidp. red. M.Ya. Pliushch. Vyp. 8. S. 308–312.
 6. Zhvaniia L. (2017). Komunikatyvnyi analiz literaturno-krytychnoho eseiu Ye. Sverstiuka «Ostannia sloza». Obraz. S. 83–89.
 7. Shevchenko T. (2022). Portretnyi esei u tvorchoosti Stepana Protsiuka (za materialamy zbivok «Vidkynuti i voskresli», «Hirkyi svit, solodkyi svit»). Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.I. Vernadskoho. Tom 33 (72). № 4. Ch. 2. S. 96–100.
 8. Protsiuk S. (2020). Vidkynuti i voskresli. Brusturiv: Dyskursus. 192 s.
 9. Hetmanets M.F., Mykhailyn I.L. (2009). Suchasnyi slovnyk literatury i zhurnalistyky. Kharkiv: Prapor. 384 s.
 10. Protsiuk S. (2010). Analiz krovi. Kyiv: Hrani-T. 144 s.
 11. Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk NB. Kyiv: Akademiia, 1997. 752 s.
 12. Protsiuk S. (2021). Hirkyi svit, solodkyi svit. Brusturiv: Dyskursus. 176 s.
 13. Protsiuk S. (2016). Kanatokhidtsi. Brustury: Dyskursus. 232 s.
 14. Protsiuk S. (2007). Kanatokhodtsi. Ivano-Frankivsk: Tipovit. 302 s.
 15. Protsiuk S. (2011). Tini z'ivliaiutsia na svitanku. Lutsk: Tverdynia. 216 s.

НОТАТКИ

Науковий журнал

ПРИЧОРНОМОРСЬКІ ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Випуск 3, 2023

Коректура • *Н. Славогородська*
Комп'ютерна верстка • *Ю. Семенченко*

Підписано до друку 01.09.2023 р.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 10,23. Зам. № 0923/591
Наклад 100 прим.

Надруковано:
Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.